A holokauszt emlékezete 1956 nyarán Magyarországon



„Tartozunk ezzel mártirjaink emlékének, önmagunknak, a világ zsidóságának"

„Tartozunk ezzel mártirjaink emlékének, önmagunknak, a világ zsidóságának”

A holokauszt emlékezete 1956 nyarán Magyarországon

Szerkesztette
Bányai Viktória és Frojimovics Kinga

A kötet létrehozásában közreműködtek
Szakmai lektor: Bohus Kata
Olvasószerkesztő: Schmal Alexandra és Fantó Lilla
Képszerkesztő: Toronyi Zsuzsanna

Szkennelés: Geiger Luca
Források gépelése: Németh Katalin
Tipográfia, nyomdai előkészítés: Dávid Gábor

ISBN 978-615-6166-07-4

© Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár, 2026
1075 Budapest, Síp utca 12.
info@milev.hu
www.milev.hu

Magyar
Zsidó
Múzeum
és Levéltár

A kiadvány megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta

Nemzeti
Kulturális
Alap

TARTALOM

A Magyar Izraeliták Országos Irodája körkérdése 1956 augusztusában és a hitközségi válaszok tanulságai
6

1. A párizsi felkérés és az adatgyűjtés 1956 nyarán
9

2. A veszteségek számai
18

3. Emlékezeti módok: a korai emlékművek és más „emlék-tárgyak”
23

4. Jelzések a jelenről: vidéki zsidó közösségek az 1950-es években
39

5. A szövegközlés elvei
45

A körkérdésre válaszoló, dokumentumokat küldő közösségek jegyzéke
54

Forrásközlés
1. A felmérés kontextusát adó dokumentumok
94

Az Ismeretlen Zsidó Mártír Emlékművének
felállítására alakult világbizottság felkérése és a Magyar
Izraeliták Országos Irodájának körlevele
95–100

2. Válogatás a körlevélre érkezett válaszokból:
80 zsidó közösség válasza
102

Baja 103
Balkány 106
Barcs 108
Beled 110
Bonyhád 112
Budapest
Bethlen téri körzet 117
Óbudai körzet 118
Rákospalota és Pest-
újhely körzet 119
Celldömölk 122
Csenger 125
Csepreg 128
Csorna 129
Dévaványa 133
Eger 138
Erdőbénye 141
Gyöngyös 143
Győr 144
Hajdúböszörmény 150
Hajdúdorog 154
Hajdúhadház 156
Hajdúszovát 158
Hódmezővásárhely 161
Ibrány 164
Jánoshalma 165
Jánosháza 167
Jászberény 170
Kaposvár 173
Keszthely 175
Kisterenye 177
Kótaj 179
Kőszeg 181
Kővágóörs 183
Kunmadaras 184
Kunszentmárton 186
Lengyeltóti 188
Makó 190
Mándok 192
Mátészalka 194
Mezőkeresztes 196
Mezőkövesd 198

Miskolc 201
Monor 204
Nagyatád 206
Nagydorog 209
Nagyecsed 212
Nagykáta 213
Nagykőrös 215
Nemesvid 217
Nyírbéltek 219
Nyíregyháza 221
Nyírlövő 224
Olaszliszka 228
Orosháza 229
Ozora 233
Paks 235
Pápa 237
Pécs 240
Piliscsaba 243
Sajókaza 245
Salgótarján 247
Sárvár 249
Sátoraljaújhely 253
Soltvadkert 255
Sopron 256
Szarvas 258
Szeged 259
Szeghalom 262
Szekszárd 263
Szentendre 265
Szentes 267
Szerencs 269
Szolnok 271
Tápiósüly-Tápióság 274
Tarpa 278
Tiszavasvár 280
Tolcsva 283
Törökbálint 285
Túrkeve 289
Újfehértó 290
Vác 292
Vasvár 295
Vésztő 299
Ungár Sándor levele 301

A kötetben szereplő képek jegyzéke
304

A Magyar Izraeliták Országos Irodája körkérdése 1956 augusztusában és a hitközségi válaszok tanulságai

BÁNYAI VIKTÓRIA – FROJIMOVICS KINGA

Forráskiadványunk a kutatók számára is ismeretlen dokumentumegyüttest mutat be és ad részben közre a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár anyagából. Ez az 1956 augusztusában gyűjtött anyag a legátfogóbb felmérés a vidéki közösségek korai holokausztemlékezeti kultúrájáról. Sem a korai emlékművekről fizikai valójukban, sem a közvetlenül a háború utáni időszak helyi szintű emlékezeti gyakorlatáról nincs e felméréshez hasonlóan gazdag forrásunk. A felmérés páratlan pillanatfelvételt nyújt a válaszadó közösségek állapotáról mindössze két hónappal az 1956-os forradalom és a forradalmat követő kivándorlási hullám előtt, amely jelentősen megváltoztatta a magyarországi zsidó társadalom profilját és számos vidéki hitközség megszűnéséhez vezetett.

Az adatgyűjtés közvetlen előzménye – ahogyan alább részletesen bemutatjuk – a párizsi Ismeretlen Zsidó Mártír Síremlékének szervezőbizottságától érkezett felkérés volt. A párizsi emlékmű és dokumentációs központ a hidegháborús megosztottság ellenére az európai zsidók üldözésének első összeurópai emlékezeti helye kívánt lenni, a központi helyszín és az emlékezet letéteményese szerepében már létező, illetve szerveződő izraeli intézményekkel rivalizálva.[1] A magyarországi zsidó közösségek vezetése, a Magyar Izraeliták Országos Irodája jelentős erőfeszítéseket tett azért, hogy a szerveződő párizsi gyűjteményben a magyarországi

[1] Lásd Laura Jockusch: *Collect and Record! Jewish Holocaust Documentation in Early Postwar Europe*. New York: Oxford University Press, 2012; Johannes Heumann: Promoting Global Holocaust Memory in the Era of the Cold War: The Tomb of the Unknown Jewish Martyr in Paris. *History and Memory* 27, no. 1 (2015): 116–153.

zsidók tragédiája méltóképpen legyen reprezentálva. Ennek a sokirányú és intenzív munkának egyik kiemelt területe volt a budapesti körzeteket, a vidéki hitközségeket, illetve a már megszűnt vidéki hitközségek még elérhető tagjait megszólító levelezés. A kiküldött körlevélben részint statisztikai adatokat kértek: az adott közösség német megszállás (1944. március 19.) előtti létszámáról, az áldozatok számáról, külön a gyermekekéről, valamint a zsinagógák és iskolai tantermek számáról és ezek veszteségeiről. Kerestek, kértek másolatot mártírnévsorokról, fényképeket a helyi mártíremlékművekről, valamint bármilyen egyéb archív anyagot: „van-e megrongált vagy beszennyezett Tóratekercs, a gettózást, a haláltáborokat, a munkaszolgálatot megörökítő napló, leírás vagy fénykép."[2]

Saját összesítésük szerint 258 megkeresést küldtek ki országszerte, és erre 179 válasz futott be.[3] Mivel a megszűnt hitközségekről, illetve a fiókhitközségekről és szórványokról a nagyobb vidéki hitközségek – a központ kérésének megfelelően, mint például Kaposvár és Debrecen, vagy saját elhatározásból, mint például Celldömölk – maguk is gyűjtöttek adatokat lokális ismeretségeik segítségével, így végül lényegesen több településről gyűlt össze információ. Forráskiadványunk a beérkezett válaszokból tesz közzé egy válogatást.

---

[2] Magyar Izraeliták Országos Irodájának körlevele, 1956. augusztus 5. MZSML VI-6-1-1. A levél szövegét közreadjuk a Forrásközlés fejezetben.

[3] Jelentés dr. László főtitkár úrnak, 1956. szeptember 9. MZSML VI-6-1-1.

1. A párizsi felkérés és az adatgyűjtés 1956 nyarán

A franciaországi zsidók üldözésének dokumentálására még 1943-ban létrehozott Centre de Documentation Juive Contemporaine egyik motorja a kamenyec-podolszkiji születésű, 1920-as évek óta Párizsban élő üzletember, Isaac Schneersohn (1879–1969) volt. 1950-ben ő tett javaslatot a dokumentációs központ átalakítására egy szélesebb közönséget elérő emlékhellyé, ahol a zsidóság átélt szenvedését a nem zsidó társadalom számára is megérthető és befogadható módon lehet bemutatni.[4] A párizsi városi tanács a kezdeményezés mellé állt, és 1951-ben döntött arról, hogy területet biztosít az emlékhely számára. A döntést adománygyűjtő kampány követette. Az alapkőletételre szimbolikus dátummal, 1953 májusában, a varsói gettólázadás 10. évfordulóján került sor. A szervezőbizottság célkitűzése – az egyre mélyülő hidegháborús megosztottság ellenére – az európai zsidóüldözés nemzetek feletti, közös emlékezeti helyének kialakítása, sőt még általánosabban az antiszemitizmus, a rasszizmus, a totalitarizmus barbár bűneire való emlékeztetés volt.

Az új elgondolásban emlékmű, szimbolikus sír és kiállítótér is kapcsolódott a dokumentációs központhoz, és a szervezőbizottság minden üldözött európai zsidó közösséget megkeresett országonként, hogy képviseltesse magát az összegyűlő dokumentációs anyagban és az ünnepélyes megnyitón. Az 1956. október 30-i felavatás előtti hónapokban levelezésbe kezdtek a náci üldözés által sújtott közösségekkel, és a „szenvedések történetének" összefoglalását kérték tőlük

[4] Jockusch 2012, 74.

egy tekercs *(megilla)* formájában, továbbá fényképeket, levéltári dokumentumokat, mártírnévsorokat és egyéb emléktárgyakat is vártak a gyűjteménybe. A szimbolikus sírboltba elhelyezni kívánt, lepecsételt pergamentekercsekkel kapcsolatban ezt kérték:

> *„Ezek tartalmazzák a szenvedések történetét, amelyeken a Harmadik Birodalom által megszállott vagy irányított, minden egyes európai zsidó közösség keresztülment, valamint az áldozatok számát, akiket siratni kényszerülnek."*[5]

A célok általános megfogalmazása mellett az emlékmű előkészítő bizottsága a tekercs tartalmához egy hatpontos javaslatot is küldött. Ebben kizárólag számadatokat kértek: a hitközségek és a zsidó lakosság „hitleri üldözések előtti" számáról, az áldozatokról, külön a gyerekek számáról, az elpusztított zsinagógákról és a zsidó iskolákról.

A magyarországi zsidók vezetőihez először 1956. május 15-én, a párizsi magyar követség kulturális attaséján keresztül igyekezett hivatalos utat találni a bizottság.[6] Bizonyára a követségtől kapott információk alapján, 1956. június 6-án az Állami Egyházügyi Hivatalhoz címezve küldték el

---

[5] Az Ismeretlen Zsidó Vértanú Emlékműve, leírás, 2. MZSML VI-6-1-1: MIOK-iratok a párizsi holokauszt-emlékművel kapcsolatban (1956).

[6] Paul Gradvohl – Maxime Daniel: Az Ismeretlen Zsidó Vértanú Emlékműve a Magyar Zsidó Levéltár forrásainak tükrében. In: Bányai Viktória – Csősz László, szerk.: *Az emlékezés rétegei. A magyarországi holokausztról nyolcvan év után. Kutatások a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltárban.* Budapest: Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár, 2025, 310–311.



Az Ismeretlen Zsidó Mártír Emlékművének kriptája Párizsban

a Magyar Izraeliták Országos Irodájának szánt felkérést, amelyet a szervezőbizottság nevében Isaac Schneersohn írt alá. Ennek szövegét, pontosabban az Állami Egyházügyi Hivatalban készített fordítást a Forrásközlés fejezetben közreadjuk.

A megilla elkészíttetése mellett a magyarországi zsidó közösségek vezetése jelentős erőfeszítéseket tett azért is, hogy a szerveződő párizsi gyűjteményben, illetve annak első kiállításán a magyarországi zsidók tragédiája méltóképp reprezentált legyen. Az első tárlat témája Auschwitz-Birkenau koncentrációs tábor volt, és a tábor felszabadulásának

12. évfordulóján, 1957. január 27-én nyílt meg.7 1956 augusztusában sokirányú gyűjtésbe kezdtek, hogy a lehetőségekhez képest legteljesebb anyagot tudják Párizsba küldeni. Három nagy témakört határoztak meg, mindegyik mellé felelőst rendelve.

Dr. Geyer Artúr rabbira (1894–1976), aki ekkor a Rabbiképző Intézet könyvtárában dolgozott, egy bibliográfia összeállítását bízták a zsidóellenes intézkedésekről, munkaszolgálatról, deportációról. Ezen az annotált bibliográfián Geyer már 1954 óta dolgozott Scheiber Sándor (1913–1985), a Rabbiképző Intézet vezetője megbízásából. Így érthetőbb, hogy a kitűzött feladatok előrehaladásának 1956. szeptemberi áttekintésekor ezt már szinte késznek jelzik.[8] A kutatástörténeti jelentőségű gyűjtés, amely jelentős sajtó- és szépirodalmi anyagot is tartalmazott, végül csak 1958-ban került nyomdába, azonban a nyomdából – azóta sem tisztázott okok miatt – a példányok többségét rögtön zúzdába szállították.[9] Bár a zsidóüldözés dokumentálása nem volt tiltott téma a korszak kultúrpolitikájában, azonban elfogadottabb

---

[7] La première réunion publique au Mémorial du Martyr Juif Inconnu a été consacrée au camp d'Auschwitz-Birkenau. *Le Monde Juif,* 1956/5–1957/1, N° 8–9 (75–76), 47. https://www.cairn.info/revue-le-monde-juif-1956-5-page-47.htm, letöltve 2025. 11. 04.

[8] Jelentés dr. László főtitkár úrnak, 1956. szeptember 9. MZSML VI-6-1-1.

[9] Geyer Arthúr: *A magyarországi fasizmus zsidóüldözésének bibliográfiája, 1945–1958*. Budapest: MIOK, 1958. A bibliográfia 1959–1965-öt felölelő folytatása, amelyet Landeszman György állított össze 1976-ban, már kéziratban maradt. Geyer kötetének sorsáról: Domán István: Egy veszélyes bibliográfia. *Restancia*, 2010. https://www.restancia.hu/konyv/domanistvan-veszelyes.html, letöltve 2025. 11. 04.

volt egy tágabb, antifasiszta kontextusban elhelyezni.[10] Így például Tiszay Andor bibliográfiája, amely szintén jelentős anyagot gyűjtött össze a magyarországi zsidóság holokausztjával kapcsolatban, de a gyűjtés keretét az ország Vörös Hadsereg általi felszabadításának 10. évfordulója adta, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kiadásában 1955-ben megjelenhetett.[11]

Dr. Grünvald Fülöpöt (1887–1964), a Magyar Zsidó Múzeum igazgatóját a „múzeum értékeit és a jelenlegi hitéletet" bemutató albumok elkészítésével bízták meg. A legnagyobb feladatot, az üldözéshez kapcsolódó dokumentumok gyűjtését dr. Vida Márton kapta.[12] Vida egyfelől különféle intézmények és közgyűjtemények anyagában kutatott a holokauszttal kapcsolatos iratok és fényképek után: Országos Széchényi Könyvtár, Magyar Fotó Vállalat, Fővárosi Ügyészség, Fővárosi Bíróság. Utóbbi kettőnél a háborús bűnösök pereinek bizonyítékai között lehetett ilyen anyagokra számítani. Felkereste továbbá a szovjet nagykövetséget, hogy a Vörös Hadsereg által készített fotókból kérjen

---

[10] Vö. Zoltán Kékesi – Máté Zombory: Antifascist memory revisited: Hungarian historical exhibitions in Oświęcim and Paris, 1965. *Memory Studies,* 15/5 (2022), 1087–1104.

[11] Tiszay Andor: *Hazánk felszabadulása, 1944-45*. Budapest: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1955. Vö. Várdy Péter: A magyarországi zsidóüldözések a hazai történetírásban. In: Kende Péter, szerk.: *Zsidóság az 1945 utáni Magyarországon*. Párizs: Magyar Füzetek, 1984, 181–219.

[12] Vida Márton (1911–1994) a MIOI alelnök Vida Miklós (1883–1965) fia, zsidó közügyekben a holokauszt előtt is aktív ügyvéd, akit azonban 1950-ben a Budapesti Ügyvédi Kamara törölt a névjegyzékéből. Minden bizonnyal azért kapott hitközségi feladatot, mert megélhetés nélkül maradt. 1956-ban kivándorolt Ausztráliába.

másolatokat, illetve Ék Sándor festőművészt, hogy a nyilas vérengzések áldozatainak exhumálásáról készült fényképeiből adjon reprodukciókat. Az intézményekhez címzett, a kutatáshoz való segítségnyújtásra felkérő levelekben hangsúlyosan szerepelt, hogy az anyagfeltárás az „Állami Egyházügyi Hivatal tudtával és jóváhagyásával" folyik. Ez a megfogalmazás önmagában is kortünet: jelzi, hogy politikailag mennyire érzékeny témáról volt szó, amelynek kutatása – ahogy erre már utaltunk – csak megfelelő keretek közt folyhatott.

Vida gyűjtésének másik nagy területe a budapesti körzeteket, a vidéki hitközségeket, illetve a már megszűnt vidéki hitközségek még elérhető tagjait megszólító levelezés volt. A kiküldött körlevélben részint számadatokat kértek: az adott közösség deportálást megelőző, illetve a német megszállás (1944. március 19.) előtti létszámáról, az áldozatok számáról, külön a gyerekekéről, valamint a zsinagógák és iskolai tantermek számáról és ezek veszteségeiről. Ezekben a bekért adatokban ráismerhetünk arra a szempontsorra, amit a megillák megírásához a párizsi szervezők adtak meg.

A körlevélben megfogalmazott kérések másik része dokumentumok feltárására vonatkozott. Az áldozatok neveit tartalmazó névsorok és a helyi emlékművekről készített fényképek nagyon sok közösségtől érkeztek, archív anyagok, illetve arra vonatkozó felajánlások azonban csak néhány helyről. A válaszokat áttekintve ugyanakkor nem tudunk egyetérteni azzal az összegzéssel, hogy „sajnos egyetlenegy felhasználható dokumentumot sem sikerült vidékről

szereznünk".[13] A különbség minden bizonnyal a „felhasználhatóság" értelmezéséből származik: míg abban a korban az üldözések jogi és történelmi értelemben vett *bizonyítékait* keresték, addig mai szemmel a kordokumentumok szélesebb köre, illetve a személyes megélés emlékei sem tűnnek kevésbé fontosnak.

Győrből például egy újságkivágatot és a helyi pénzügy-igazgatóság 1945-ben készült jelentését küldték el másolatkészítés céljára. Utóbbi azt taglalta, hogy miből állt a zsidó vagyon, mi történt vele, és mi volt meg belőle 1945-ben. Nagykanizsáról Singer Sándorné, egy gyermekét elvesztő édesanya levelét, valamint a holokauszt áldozatává vált lánya, Singer Éva egykori iparművészeti iskolai növendék két vázlatkönyvét juttatták el.[14] A rajzok nem az üldözést dokumentálták, de a lány sorsának ismeretében mai értelmezésünkben ezek is holokausztemlékké váltak. Murai Sándor Nagyatádról saját rendőri elfogatóparancsát postázta, dokumentálandó a főszolgabíró intézkedését, amellyel őt és másik 15 férfit, valótlan indoklással, három héttel a gettósítás előtt internálótáborba hurcoltatta.

A válaszokban felvillant a párizsi emlékhely és a jeruzsálemi Yad Vashem múzeum rivalizálása is az épp csak formálódó emlékezeti kultúrában betöltött vezető helyért,

[13] Jelentés dr. László főtitkár úrnak, 1956. szeptember 9. MZSML VI-6-1-1.

[14] Lásd https://collections.milev.hu/items/show/30346 és https://collections.milev.hu/items/show/36964, letöltve 2025. 11. 04.

a túlélőktől összegyűjthető emlékanyagért, tárgyakért.[15] Ungár Sándor Szegedről azt jelezte, hogy 34 okmányt és 2 fényképet szívesen átad a gyűjtésbe. Hozzátette, hogy azokat „az Ereci múzeum számára tartottam fent, de megítélésem szerint Párisban biztosabb helyük lesz". Hozzá hasonlóan több közösség is hangot adott annak a reményének, hogy Párizsban majd a világ közvéleménye számára központi helyen lesz megismerhető tragédiájuk, és ennek érdekében készek voltak minden nehézséget vállalni. Egyes községek – pl. Hajdúböszörmény, Zalaszentgrót, Sopron, Kőszeg – említik ugyanakkor azt is, hogy – főképp Grünwald Fülöp gyűjtése nyomán – megmaradt tárgyaik, dokumentumaik egy részét már a Magyar Zsidó Múzeumnak adományozták, továbbiakkal nem tudnak szolgálni.[16]

Bár az Országos Iroda körlevele is hangsúlyozta a gyűjtés fontosságát, elvárta a részletes és kimerítő adatszolgáltatáshoz szükséges erőfeszítést, azonban a válaszok ennél mélyebb és bensőbb motivációnak tanúskodtak: a túlélők kötelességérzéséről a tanúságtételre és az áldozatok emlékének fenntartására. A nyírbélteki levél így fogalmazott:

---

[15] A két intézmény 1953 decemberében kötött megállapodást a feladatmegosztásról. Lásd Simon Perego: *Histoire, Justice, Mémoire: Le Centre de Documentation Juive Contemporaine et le Mémorial du Martyr Juif Inconnu, 1956–1969*. Master's dissertation, Institut d'Etudes Politiques de Paris, 2007, 224–226.

[16] Grünwald Fülöp háború utáni gyűjtéséről, tárgymentéséről lásd Zsuzsanna Toronyi: The Fate of Judaica in Hungary During the Nazi and Soviet Occupations. In: Julie-Marthe Cohen – Felicitas Heimann-Jelinek, eds.: *Neglected Witnesses: The Fate of Jewish Ceremonial Objects During the Second World War and After*. Crickadarn–Amsterdam: Institute of Art and Law –Jewish Historical Museum, 2011, 295–298.

„Örömmel vettük önöktől váratlan levelüket hogy mi is részt vehesünk falusi kis emberek bekapcsolódhatunk ilyen komoly jelentőségű munkában a mi élők kötelessége és halottak dicsősége."[17] A hajdúböszörményi közösség pedig a készülő párizsi emlékhely terveire is reflektálva írta: „Ugy véljük, hogy ezzel is tartozunk a mártiroknak, hogy nevük egy olyan monumentális épületben hirdesse az ő emlékük és a mi felejdhetetlen fájdalmunk."

Bár a magyar delegáció végül nem tudott elutazni az 1956. október 30-i avatóünnepségre, de a tekercset és a gyűjtemény számára összeválogatott anyagot dr. Erwin Haymann (1907–1992), a svájci Société de Sécours et d'Entraide[18] kelet-európai képviselőjének személyes közreműködésével sikerült még a megnyitó előtt eljuttatni a magyarországi zsidók nevében.[19] A jelentős sajtókivágat- és fényképgyűjtemény megérkezését az intézmény periodikája is nyugtázta az archívum gyarapodásának hírei között.[20]

---

[17] A válaszokból a tanulmányba beemelt idézetek levéltári jelzetét nem adjuk meg minden esetben külön, ez mindig: MZSML VI-6-1-1. A válaszok teljes szövege a Forrásközlés fejezetben található.

[18] A svájci székhelyű segélyszervezetet az American Jewish Joint Distribution Committee alapította 1953-ban, ezen keresztül tudott segélyeket eljuttatni magyarországi és csehszlovákiai zsidókhoz, mivel ezen országokból a JDC-t kitiltották. Haymann – természetesen szoros állambiztonsági megfigyelés mellett – többször is járt Magyarországon, kapcsolatot tartott hitközségi vezetőkkel. Kovács, András: *Communism's Jewish Question. Jewish Issues in Communist Archives.* Oldenbourgh: De Gruyter, 2017, 225–226.

[19] Isaac Schneersohn levele Heves Lajoshoz, 1956. október 10. Fonds Mémorial, carton 340, CDJC-MMJI Correspondance 1956.

[20] Enrichissement des archives. *Le Monde Juif,* 1957/2, N° 10 (77), 33.



„Megillat Horthy”, Budapest, 1956

2. A veszteségek számai

A válaszoló hitközségi vezetők vagy magánszemélyek értelemszerűen – maguk is túlélők lévén – igyekeztek lelkiismeretesen, minél pontosabban megválaszolni a kérdőív veszteségekre vonatkozó kérdéseit. Válaszaikból ugyanakkor világosan kiderül, hogy ez a látszólag egyszerű kérdés még tizenegy évvel a holokauszt után is komoly nehézségek elé állította az érintetteket helyi, kisközösségi szinten is.

A legnehezebb helyzetben az olyan településekkel kapcsolatban voltak a válaszadók, ahol a háborút megelőzően kevés zsidó élt, és a háború után nem éledt újjá a hitközségi élet. Lőwinger Emil, a jánosházai hitközség vezetője például a következőt írta a szomszédos Rábahidvéggel kapcsolatban 1956. augusztus 22-én a MIOI-nak (a településen az 1944. áprilisi összeírás szerint 33 fős fiókhitközség működött):

„Rábahidvégre vonatkozólag többizben sürgetőleg fordultam az ott lakó egyetlen hittestvérhez (Steiner Pál párttitkár), de egyáltalán nem is reagált." Az orthodox Lőwinger tehát megpróbált egy volt statusquo ante hitközség veszteségeiről információkat beszerezni, és ezért az ott élő egyetlen zsidóhoz, Steiner Pál párttitkárhoz fordult, akit a közösséghez tartozónak, hittestvérnek tekintett. A hittestvérnek tekintett párttitkár elzárkózása, válaszának hiánya is a korszak jellegzetessége, bár nem csupán a baloldali mozgalmakban a „zsidókérdés" meghaladását remélő, zsidó származású káderek között voltak olyanok, akik elzárkóztak a zsidó (vallási-emlékezeti) közösséggel való minden kapcsolattól. Miután Steinertől nem kapott választ, más módon próbált Rábahidvégről információt szerezni, vagy legalább a helyi emlékművet lefényképeztetni. „Ezért tisztelettel közlöm, hogy egy helybeli motorkerékpárossal léptem érintkezésbe, aki 50 frt-ot kér fuvar cimén és persze a 3 fénykép külön kb. 30-35 frt. Ha ily nagy összeget is térit a t. Iroda sziveskedjék értesíteni és én készséggel előlegezem és elintézem."

A Nyírlövőre vonatkozó adatokat Tolcsváról küldte be 1956 augusztusában Monoki (Moskovitz) József, „mivel ott jelenleg egy zsidó sem lakik", viszont a deportálásig ott éltek Monoki szülei és testvérei. A háborút követő helyzetről így írt: „A temető megvan, amiben száz éves sirkő is található, de a keritését széthordták és teljesen kerités nélkül romokban van. Mártir emlékmü nincs, a visszatértek mind elhagyták a községet és másut kerestek megélhetést."

Törökbálinton Halász Vilmos (aláírása szerint „volt mauthauseni deportált") válaszolt a körlevélre. Halász a háború előtt Dévaványán élt, valamikor az 1950-es évek elején

költözött Törökbálintra. Mivel a holokauszt helyi áldozataira vonatkozóan semmilyen információval nem rendelkezett, 1956 nyarán felkereste a településen élő egyetlen helyi túlélőt, egy Auschwitzot megjárt embert. „Nagyon szépen felkértem, hogy adjon felvilágositást elveszett hittestvéreinek neveiről és számáról, megmutattam neki az Önök által címemre küldött felhivást, de ő meg sem nézte, faképnél hagyott és azt mondta, hogy ő tőle ne kérdezzen senki semmi olyat, ami a zsidósággal kapcsolatos" – írta Halász. Az elutasító válasz ellenére tovább próbálkozott, ezúttal hivatalos vonalon. Felkereste a községi tanács irodáját, de ott is elutasították azzal, hogy magánszemélyeknek nem adhatnak információt.

Bőven akadtak gondok és bizonytalanságok a veszteségek pontos számával kapcsolatban azokban az esetekben is, amikor túlélők egykori hitközségükbe tértek vissza. Erre a válaszadók egy része reflektált is. Az egyik bizonytalanság, hogy a körlevél a települések 1944. márciusi zsidó lakosságát tekinti a kiindulási, viszonyítási alapnak, kérdésessé téve, hogy a korábbi áldozatokról szeretnének-e számokat kapni. A magyarországi zsidók üldözése, a sok ezer halálos áldozattal járó állami intézkedések, és így a zsidó közösségek veszteségei ugyanis nem az ország német megszállásával – 1944 márciusával – kezdődtek el. Bár 1956 augusztusában az izraelita felekezet belső kommunikációja nem volt olyan, hogy a kérdésfeltevés módjával kapcsolatban nyílt kritikát fogalmaztak volna meg, de a válaszokat szövegező hitközségi vezetők némelyike, a válasz részletező, pontosító módjával mégis ráirányítja a figyelmet a korábbi áldozatok létére,

jelentőségére.[21] A mezőkövesdi orthodox hitközség például külön számontartotta, hogy 6 tagja lett áldozata 1941-ben a kamenyec-podolszkiji mészárlásnak. A csornai orthodox hitközség elnöke azt jelezte, hogy az 1944. március 19-i létszámból már hiányzott az a 150-200 férfi, akiket korábban hurcoltak munkaszolgálatra, és ekkorra már életüket vesztették. A pécsi rabbi, dr. Schweitzer József a 18–55 év közötti munkaszolgálatos férfiak távolléte mellett kitért arra is, hogy „kb. 200 prominens személyt már előzetesen lefogtak és deportáltak".

A pápai zsidó közösség válasza egy további, az üldözés emlékezete szempontjából érzékeny áldozati csoportra irányította a figyelmet, amikor az első kérdésre válaszul az 1944. március 19-én a városban lakó „zsidó és zsidónak számított személyek" számát adja meg. A „zsidónak számított személyek" alatt olyan, a zsidó vallást elhagyó személyeket kell érteni, akikre azonban a faji alapú zsidóellenes törvények a zsidó vallásúakkal együtt vonatkoztak.[22] A Soproni Egyesült Izr. Hitközség válaszában az „aktív zsidó" és „kikeresztelkedett" terminusokat használja ugyanerre a megkülönböztetésre.

A másik bizonytalanság a gyermekáldozatok számával

---

[21] A magyarországi zsidó közösség nevében készített megilla is beszámolt ezekről az áldozatokról, ilyen értelemben nincs szó elhallgatásról.

[22] Az 1941-es hivatalos népszámlálás 725 000 zsidó vallású és 61 548 kikeresztelkedett, de a faji törvények alapján zsidónak minősülő személyt vett számba az országban. Lásd Kepecs József, szerk.: *A zsidó népesség száma településenként, 1840–1941.* Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 1993, 32–33.

kapcsolatos. Ez abból származik, hogy a közösségek eltérően értelmezték a gyermekek életkori kategóriáját, illetve akik nem fogalmazták bele a válaszba, azoknál nem tudjuk, hogy vajon hol húzták meg a határt. Azok közül, akik az életkori limitet a válaszukba belefoglalták, a legtöbben a 16 év mellett döntöttek: pl. Fehérgyarmat, Jászberény, Mezőcsát, Sárvár, Tiszavasvári. A Sajószentpéterről küldött válasz „16 éven aluli" és „16 éven felüli" gyerekeket is számba vett. A leghagyományosabb északkelet-magyarországi közösségek, pl. Nyírbéltek, Olaszliszka – valószínűleg a vallási nagykorúsággal összhangban – 12-13 éves korig számolták a gyerekeket. Megint mások, a nagykorúság állami szabályának megfelelően, a 18 éven aluliakat tekintették gyereknek, például Egerben vagy Bonyhádon. Utóbbi – az egyértelműség kedvéért – a születési évet adta meg: „1927. évfolyamnál fiatalabb."

Talán a legnagyobb, a definíciós problémáknál is súlyosabb bizonytalanságot maguknak a veszteséglistáknak, azaz az áldozatok pontos számának az összeállítása jelentette. A túlélők ugyanis nem rendelkeztek semmilyen pontos és hivatalos listával a holokauszt áldozatairól. A veszteségeket a háborút követő években gyakran emlékezetből próbálták meg összeállítani. Erről a nehéz és nyilvánvalóan igen fájdalmas folyamatról az 1956-ban írt levelek sokasága tanúskodik.

A már említett tolcsvai Monoki József például a következő megjegyzéssel küldte el a helyi veszteséglistát: „1944 március 19-én Tolcsva községben a zsidó lakosság száma. 348. Az emlékezetből összeállított névsort legépelve itt mellékelem." A mezőkeresztesi Klein Zoltán pedig ezt

írta az áldozatok névlistájával kapcsolatban: „Szintén mellékelten küldöm a mártirok emlékművén szereplők névsorát de úgy gondoljuk még maradtak le róla nevek, akik nem jutottak eszünkbe."

A miskolci orthodox hitközség még egy fontos szempontot említ a lista összeállítása kapcsán: „az elpusztitott miskolci és közel környékbeli zsidó testvéreink száma 14.000-re tehető a dokumentumkönyv azért tartalmaz csak 12.000 nevet, mert sajnos az adatgyüjtés időpontjában, annak idején igen sok családnak egyetlen tagja sem maradt, aki családja adatait velünk közölhette volna."

3. Emlékezeti módok – a korai emlékművek és más „emlék-tárgyak"

A körlevél emlékművekre és mártíremlékkönyvekre vonatkozó kérdéseire (a. és b.) adott válaszok, illetve a beküldött fényképek máig a legátfogóbb gyűjteményét adják a közvetlen a háború utáni évek emlékezeti gyakorlatainak és az akkor felállított emlékműveknek. A levelezés eredményeként saját összesítésük szerint 103 vidéki községből érkezett fénykép a helyi mártíremlékművekről, ezt egészítették ki a budapesti emlékművek fényképeivel.[23] A fényképekből a Forrásközlés fejezetben közlünk néhányat.[24]

---

[23] Jelentés dr. László főtitkár úrnak, 1956. szeptember 9. MZSML VI-6-1-1. Az általunk készített összesítő táblázat alapján a fellelhető fényképanyag és levelekben jelzett, de lappangó fényképek 120 településről származnak.

[24] A teljes fényképanyag elérhető a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár oldalán: https://collections.milev.hu/collections/show/61, letöltve 2025. 11. 04.

A válaszok talán meglepő tanulsága, hogy viszonylag sok községben sem emléktáblát vagy emlékművet nem állítottak, sem emlékkönyvet vagy más tárgyat nem hoztak létre. Legszemléletesebben a nyírbélteki válasz fogalmazta meg a tárgyak nélküli emlékezést: „semmi jelentős emlékmű nem áll rendelkezésükre, csak szívben vésett emlékkő, ami örökre gyógyíthatatlan sebeket okoz, mikor a múltra visszaemlékszünk". Ezzel a gyakorlattal nem csupán az eleve kis létszámú és a holokauszt után elnéptelenedő zsidó közösségekben találkozunk, hanem – minden bizonnyal tudatos döntésként – népesebb orthodox közösségek esetében is. A döntés összefügghet az emlékművek állításával kapcsolatos vallási fenntartásokkal, melyeket elsősorban orthodox rabbik fogalmaztak meg.[25] Válogatásunkban ilyen gyakorlatról értesülünk pl. Olaszliszka, Tótkomlós, Hajdúdorog esetében.

Szintén figyelemre méltó szempont, hogy a korai helyi közösségi emlékezetben gyakran elkülönítve kezelték az üldözés különböző formáinak, így a deportálásnak és a munkaszolgálatnak az áldozatait, valamint a nem helyi származású, de a település közelében meggyilkolt munkaszolgálatos személyeket. A sárvári hitközség például azt jelezte, hogy a deportálás áldozatairól („elhurcoltak") van mártíremlékkönyvük, azonban a munkaszolgálatosokról nincs névsoruk, és ilyen rövid idő alatt ezt nem is tudják pótolni. Szemben a későbbi, egységes áldozati kategóriában gondolkodó

[25] Az aggályokról lásd Kónya Judit: Pusztulás és gyász: vallásjogi problémák (1945–1949). *Regio*, 2016/2, 7–21; Oberlander Báruch: Megemlékezés a mártírokról az emlékművektől az emlék micvákig. *Egység*, 155. szám (2022), 24–26.

emlékművekkel, az üldözés eltérő formáinak megkülönböztetése egyes korai emlékművekben is megmutatkozott. Külön mártír- és munkaszolgálatos emlékműveket említ például – ahogy alább idézzük is – a nyíregyházi válasz. A győri és a salgótarjáni válasz pedig máshonnan származó, de a környéken meggyilkolt munkaszolgálatosoknak állított külön emlékművekről tudósít.

A beérkezett levelek és fényképek – a körlevél által is megnevezett – három „emlék-tárgy"-típust hoznak elénk. A mártírok nevének megőrzése mindegyikben központi szerepe játszott. A három típus a következő volt:

A holokauszt után számos közösség újjáélesztette a középkori askenázi mártír-„emlékkönyvek" (*Memorbuch*) hagyományát. Az általuk elszenvedett üldözésekről szóló beszámolókat héberül (vagy héberül és magyarul) dokumentálták, így a nyelvhasználat is összekapcsolta a közösség holokauszt utáni mártírkönyveit a középkori előképekkel. Az áldozatok összegyűjtött nevei ezen emlékkötetek központi elemét alkották. A mártírkönyvek egy része – ahogy a pécsi példa is mutatja – külsőleg is művészi értékkel rendelkezett. Az óbudai zsidó közösség a következőképpen írta le mártírkönyve elhelyezését:

> *„Tisztelettel jelentjük, hogy körzetünk templomának előcsarnokában az egyik falat mártírjaink emlékezetére átalakittattuk és egy márványtáblát helyeztünk rá, amelyen az üldözések évszámai, arab és héber számokkal vannak feltüntetve.*
> *A tábla alá egy ablakszerü mélyedést vésettünk a falba, ahová egy diszesveretű emlékkönyvet helyeztünk el,*

melynek lapjain az óbudai zsidóság röviden megirt története az üldözések éveiben magyar és héber nyelven és mártirjaink százainak neve vannak feljegyezve.
E lapokat lefényképeztettük és tablószerüen ugyancsak a templom előcsarnokába kifüggesztettük."

A közösség túlélői vagy egy megszűnt közösség leszármazottai által nyomtatásban kiadott jizkorbuchot a mártírkönyvek továbbvitelének tekinthetjük. E kötetek rendszerint nemcsak az áldozatok nevét és a holokauszt időszakának leírását tartalmazzák, hanem a közösség egész történetét annak alapításától kezdve. A mártírkönyvekhez hasonlóan ezek a kötetek is közösségi emlékműveknek tekinthetők.[26]

Az emléktárgyak második típusa, a zsinagógai emléktáblák szintén rendelkeznek előképpel az askenázi zsidó hagyományban: ez a közösség elhunyt tagjainak nevét és haláluk dátumát rögzítő emléktábla, az úgynevezett mazkir-tábla volt. Sok közösségben a holokauszt áldozatainak nevét ilyen emléktáblán örökítették meg a zsinagóga vagy más közösségi épület falán. Azonban – ahogy a nagykőrösi zsinagóga belső képe mutatja – az újfajta táblák gyakran a mazkir-tábláknál sokkal hangsúlyosabb helyre, akár a tóraszekrény mellé is kerülhettek. Szegeden az Újzsinagóga előcsarnokában alakítottak ki egy „mártírcsarnokot", ahol a fehér márványból készült emléktáblán

[26] Rita Horváth: The Role of the Survivors in the Remembrance of the Holocaust. Memorial monuments and Yizkor books. In: Jonathan C. Friedman, ed.: *The Routledge History of the Holocaust*. London and New York, 2010, 470–481.



A pécsi hitközség mártírkönyve

1640 helyi áldozat neve szerepel, előtte pedig egy fekete gránit szarkofág áll, a halottak szimbolikus sírja. Dr. Frenkel Jenő (1902–1989), Szeged főrabbija avatási beszédében arra buzdította a túlélőket, hogy tekintsék a zsinagógai emlékművet szeretteik sírjának: „váljék valósággá előtted a jelkép: gyermeked, hitvesed, szülőd és testvéred nyugszik benne."[27] Hozzá kell tenni, hogy a keresztény hagyományokkal ellentétben a zsinagógák épületében a tényleges temetkezés nem megengedett.

Harmadiknak a temetői emlékművet kell említenünk. Meglepőnek tűnhet, de éppen ezek azok az „emlék-tárgyak", amelyeknek nem volt előzményük a zsidó hagyományban.

[27] Frenkel Jenő: Emlékavató. Emlékbeszéd a szegedi mártir emlékmű avatásán. *Országos Rabbiegyesület Értesítője*, 1947. december, 42.



A nagykőrösi zsinagógában elhelyezett két tábla a holokauszt áldozatainak neveivel, 1956

A túlélők, teljesen érthető módon, legalább szimbolikusan haza akarták hozni és eltemetni meggyilkolt családtagjaik maradványait a közösség temetőjében. A temetés lelki szükségletét és az áldozatok szimbolikus eltemetésének rituális gesztusát az emlékműavató beszédek is hangsúlyozták. Ugyanakkor a zsidó hagyományban nem volt szokás emlékoszlopot vagy emlékkövet állítani olyanoknak, akiket ténylegesen nem ott temettek el. A „Ne állíts magadnak oszlopot, amelyet gyűlöl az Örökkévaló, a te Istened" (5Móz 16:22) bibliai tiltást épp erre vonatkozó tilalomként értelmezték. Weiss Jichak Jakov (1902–1989), a nagyváradi orthodox hitközség rabbija ennek áthidalására 1946-ban azt az útmutatást adta, hogy emlékmű helyett, ahol maga a tárgy a cél,

sírkövet kell készíteni, amelynek célja az elhunyt jelzése. Szerinte a különbség abban áll, hogy valóban el legyen alatta temetve *valami*.[28]

Ezek a *„valamik*" meggyalázott és így használhatatlanná vált tóratekercsek vagy úgynevezett RIF-szappanok voltak, amelyeket akkoriban emberi maradványoknak tekintettek,[29] esetleg a haláltáborokból hozott emberi hamvak. Utóbbiakat a megsemmisítőtáborokba, különösen Auschwitz-Birkenauba tett emléklátogatások során gyűjtötték össze.[30]

A használatra már alkalmatlanná vált vagy tett, és nem is javítható tekercseket a *Sulhan arukh*[31] (Jore dea 282:10) szerint agyagedénybe helyezve el kell temetni, lehetőleg egy tudós rabbi sírja közelébe. Ezt az előírást követték például Pakson, ahol a felmérésben leírtak szerint a „gettó udvarán kb. 25 drb tóratekercset szőnyegként kiterítve, megrongálva, beszennyezve, a legaljasabb módon bemocskolva gyűjtöt-

---

[28] Oberlander 2022, 24.

[29] RIF: a rövidítés tényleges feloldása Reichsstelle für Industrielle Fettversorgung (Birodalmi Ipari Zsiradékellátó Hivatal). Azonban – a háború időszakában az SS által is terjesztett rémhír nyomán – mind a túlélő közösségekben, mind a szélesebb közvéleményben *Rein-jüdisches Fett*nek, vagyis a meggyilkoltak zsiradékát tartalmazó szappannak értelmezték, és ennek megfelelően bántak vele.

[30] Bódi Lóránt: Zarándokutak Auschwitzba – az emlékezet hangjai és alakzatai. *Betekintő,* XVII/ 3. (2023), 89–107.

[31] *Sulhan arukh*: Joszef Karo által írt 16. századi vallási törvénygyűjtemény, amely átfogó jellege és világos rendszere miatt máig hivatkozási alap vallási előírások tekintetében.

tünk össze".[32] Olvasunk ugyanakkor példákat a tóramaradványok háború utáni elégetésére is (pl. Csepreg, Jászberény), illetve nagyon sok közösség – kisebbek és nagyobbak, orthodoxok és neológok egyaránt – a sérült tekercsek megőrzéséről számolt be.[33] Győrben például a kis zsinagóga frigyszekrényében tárolták ezeket a használatra már alkalmatlan tekercseket. A megőrzött tekercsek emlékeztető szerepét legkifejezőbben Horovitz Ferenc, a hajdúhadházi orthodox hitközség elnöke foglalta össze:

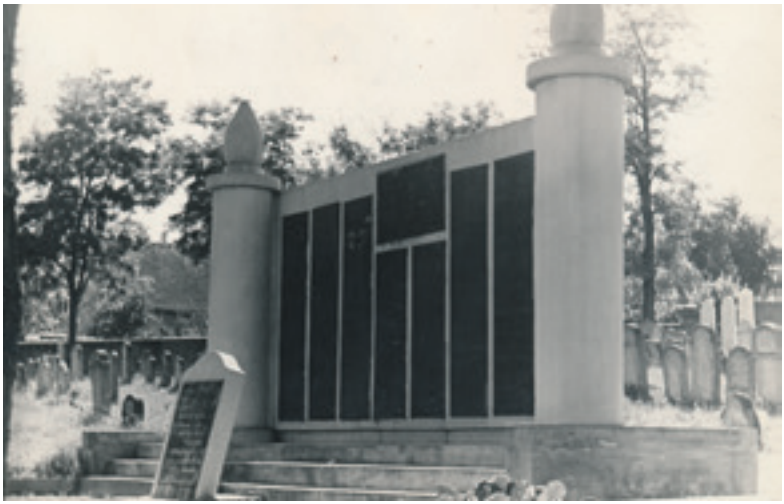
> *„Továbbá közöljük, hogy községünkben mártír emlékmű, mártír emlékkönyv, valamint mártír emléktábla nincs, míg templomunkban a Fried-szekrényben [sic!][34] egy megrongált, beszennyezett Tóratekercs van a gettózás időtartama óta, ami minden alkalommal, amikor a Fried-szekrényt kinyitják, megemlékeztet a szürnyű gettózásra és deportálásra."*

---

[32] Említhetjük továbbá Balassagyarmatot, Celldömölköt, Egert, Esztergomot, Miskolcot, Pápát, Olaszliszkát, Szegedet, Szentendrét, Törökszentmiklóst is azon közösségek sorában, amelyek a háború után eltemették megrongált tekercseiket.

[33] Ilyen választ adott többek között Bácsalmás, Berettyóújfalu, Csabrendek, Csenger, Csorna, Derecske, Győr, Keszthely, Mándok, Monor, Nyírbátor, Nyíregyháza, Orosháza, Pécs, Sajószentpéter, Sátoraljaújhely, Sopron, Szerencs, Tarcal is. Török sorsáról lásd még Bányai Viktória: Meggyalázott tóratekercsek két felmérés tükrében. *Magyar Tudomány*, 185/4 (2024), 475-485.

[34] A tóratekercseket a zsinagógákban a frigyszekrényben (héberül: *aron hakodes*) tartják. Nem világos, hogy a hajdúhadházi levél miért ír következetesen Fried-szekrényt.



A holokauszt bonyhádi áldozatainak emlékműve a neológ zsidó temetőben

A bonyhádi zsidó közösség 1956. augusztus 16-i válaszában arról számolt be, hogy a kitelepített német lakosságtól, az ő szavaikkal élve „az SS Volksbundistáktól" összegyűjtött RIF szappanokat[35] és a meggyalázott tóratekercseket együtt temették el. Ezek fölé emelték a közösség tóratekercset formázó, a mártírok neveit a Tóra soraiként láttató emlékművét. Az együttes temetést dr. Blum Béla rabbi 1947. december 21-i avatóbeszédében így értelmezte:

> *„Nem egy halottat temetünk. Az előttünk lévő koporsóban vértanúk százezrei nyugszanak. Lehet, hogy az én*

[35] Az még további kutatásokat igényel, hogy a hazai német lakosság miért őrzött a háború után RIF szappanokat.

süleim, a te feleséged, az ő gyermeke. Holtukban sem hagyták nyugodni mártírjainkat, íme szappant főztek holttesteikből. De megvan a magyarázata annak, hogy miért süllyedt ilyen borzasztó mélységbe az emberiség, hiszen sárba taposták a Tóra-tekercseket, lábbal tiporták a parancsolatot: „Ne ölj!”[36]

A szimbolikus sírként funkcionáló temetői mártíremlékművek – ahogy a bonyhádi is – szimbolizálták mindazt, amit a pusztítás után el kellett temetni: a közösség meggyilkolt tagjait, valamint a vallási és közösségi élet összes veszteségét.

Bár a korabeli fényképek kiolvasása gyakran nem egyszerű, az emléktáblák és emlékművek feliratait is tanulságos áttekinteni, felfigyelni sokféleségükre, helyi sajátosságokra és visszatérő kifejezésekre, gondolatokra egyaránt. Utóbbiak jellemzően egyfajta értelmezési keretet adtak az emlékezésnek, ellenpontozva az értelmetlen halált és a tehetetlen fájdalmat.[37] Az orthodox és a neológ közösségeknél

[36] Emlékműavatás és Tóra-temetés Bonyhádon. *Uj Élet*, 1948. január 8., 4.

[37] A korai emlékművek héber feliratairól részletesebben lásd: Bányai Viktória – Komoróczy Szonja Ráhel: A vészkorszak zsidó áldozataira való emlékezés: a korai emlékművek héber terminológiája, 1945–1949. In: Filep Tamás Gusztáv, szerk.: *Ünnep és felejtés. Emlékezet, identitás, politika*. Budapest: Pesti Kalligram, 2018, 118–141. További példák korai emlékművek héber feliratairа: Bányai Viktória: „...és vigyék ki a hamvakat a táboron kívül Tiszta Helyre...” RIF-szappanok és auschwitzi hamvak magyarországi emlékművekben. In: Bányai Viktória – Csősz László, szerk.: *Az emlékezés rétegei. A magyarországi holokausztról nyolcvan év után. Kutatások a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltárban*. Budapest: Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár, 2025, 248–278.

alapvető különbség volt a feliratok nyelvének megválasztásában: míg az előbbiek a héber nyelvet részesítették előnyben, utóbbiak a hébert felváltva használták a magyarral. Az alábbiakban négy jellemző szövegezést, narratívát említünk meg.

A kiddus ha-Sém narratíva. A kifejezés jelentése Isten nevének megszentelése, melynek a rabbinikus értelmezés szerint az egyik módja a vértanúság. Ez szoros értelmezésben a halál melletti tudatos döntést, a halál választását jelenti bizonyos parancsolatok megszegése helyett, így a bálványimádás, Isten egyetlenségének és hatalmának megtagadása helyett. A középkori askenázi értelmezésben azonban minden olyan személyre alkalmazni kezdték, akit zsidóságáért üldöztek és öltek meg. Ebben az értelemben használták a korai emlékművek a holokauszt áldozataira is. A kifejezés használatával egyszersmind párhuzamot is vontak a korábbi és a közelmúltbeli üldözések között, összekapcsolva más korszakok mártírjait a közösségek új mártírjaival. A már említett bonyhádi emlékmű héber feliratának fordítása például így szól:

> *„Örök emlékül és a szeretet emlékjeleként az igaz férfiak és nők lelkének, akiket a 700–704. években[38] gyilkos üldözéssel elkergettek.*
> *Elveszettek, akik elmentek és nem tértek vissza, mert a Név megszentelésére adták lelküket.*
> *Emlékük a szívünkbe van vésve, onnan nem távozik soha.*
> *Akik szerették egymást az életben, azok a halálban sem válnak el egymástól.[39]*

[38] A polgári naptár szerint: 1940–1944.

[39] 2Sámuel 1:23.

Állíttatta a Neológ Hitközség túlélő maradéka,[40] *Bonyhád, védelmezze azt az Örökkévaló"*

A *hurban-narratíva.* A jeruzsálemi Szentély pusztulására, pontosabban az azonos napon gyászolt lerombolásaira való emlékezésnek, a *tisa be-av* gyásznapnak a zsidó liturgiában erős hagyománya van. Az első és a második Szentély lerombolása mellé a diaszpóra történetében további üldözések emléke kapcsolódott ehhez a naphoz, és az azonos napon gyászolt események emlékezete össze is kapcsolódott: a *hurban* kifejezés jelentése is kibővült. A korai közösségi emlékműveken gyakran találhatók a Siralmak könyvéből választott idézetek, amelyek a tisa be-avkor minden évben olvasott szavakkal összekapcsolták a Szentély pusztulása miatti örök gyászt és a közösség frissen átélt veszteségeit, gyászát az üldözések és pusztítások hosszú sorába illesztett gyász fájdalmasan ismerős keretében.

A nyíregyházi emlékfalon például, amelyet 1949-ben, a deportálások 5. évfordulóján készítettek, a négy bibliai idézetből kettő a Siralmak könyvéből, egy a Zsoltárokból és egy Szofoniás könyvéből származik. Ahogy a válaszukban részletesen bemutatják, nemcsak a választott feliratok kapcsolódtak a Templom pusztulásához, hanem az emlékmű fizikai valója is, bár nem a jeruzsálemi Temploméhoz, hanem a helyi statusquo zsinagógáéhoz.

---

[40] Héberül: *seerit ha-pléta*, vagyis ugyanazt a bibliai eredetű (1Krón 4:43) kifejezést használták önmagukra, mint DP táborokban maradt túlélők. Mindez az európai túlélői kultúra sok szempontból egységes voltát jelzi számunkra.



A holokauszt nyíregyházi áldozatainak emlékműve a zsidó temetőben. Csépány Tibor felvétele, 1956

> *„Ezen emlékmű eredetileg a régi, a németek által felrobbantott Szarvas-utcai nagytemplom helyén állott és csak 1954. évben helyeztük át a temetőbe. A mártíremlékmű három részből áll. A főrész, mely eredetileg a templom főbejárata volt, őrzi a templom homlokzatán volt kettős kőtáblát, továbbá márványtáblákon 1400 nevet. A nagyobb svédgránit emlékkő alatt auschwitzi hamvak vannak. Ez az ismeretlen nyíregyházi zsidó mártírok emlékköve. A kisebb pedig a munkaszolgálatban elpusztult mártírok emlékét őrzi."*

A *„Ne ölj!" narratíva.* A korai emlékművek visszatérő motívuma a Tízparancsolat kettős kőtáblája, és azon vizuálisan



A holokauszt tabi áldozatainak emlékműve

kiemelve a hatodik parancsolat: „Ne ölj!” A büdszentmihályi orthodox hitközség (a település 1952 óta Tiszavasvári része) például egy *ohel* (sátor) formájú emlékművet emelt, olyat, amely a hagyomány szerint jeles rabbik és tudósok nyughelye. Az emlékműben 21 meggyalázott tóratekercset, valamint RIF szappanok maradványait temették el, a közösség 557 helyi áldozatának nevét pedig márványlapokra vésték, és az épület belső falán helyezték el. Az ohel külső falán még egy márványtábla volt, amely a Tízparancsolat tábláit imitálta. A többi parancsolatot csak számokkal jelölték, de a hatodik parancsolatot, „Ne ölj!”, magyarul kiírták rá.

Ugyanez a motívum, tehát a hatodik parancsolat hangsúlyozása, több más emlékművön is megtalálható, például Abaújszántó, Aszód, Encs, Mátészalka, Mezőcsát, Mezőkö-

vesd, Mór, Sárbogárd, Solt, Szentes, Szentendre, Szikszó és Tab esetében. Az 1940-es évek második felében a holokauszt áldozatainak emlékünnepségein nemcsak a túlélők vettek részt, hanem a települések vezetői és más egyházak képviselői is. Feltehetően nekik szólt magyarul a „Ne ölj!" bibliai parancsolat.[41] A többségi társadalommal való kapcsolat, a megbékélés esélyei az emlékműavatási beszédeknek is hangsúlyos, világosan „kifelé" is szóló témája volt, különösen is az 1946 tavaszán, nyarán az országon végig söprő erőszakhullám után.[42]

Utolsóként egy sokkal ritkább, időben is behatároltabb felirattípust említünk: amelyik Izrael Állam létrejöttét köti össze a holokauszt áldozataival, az áldozatok mártíromságával. A kishunhalasi zsinagógában 1949 márciusában felavatott emléktábla egyértelműen azt sugallja, hogy a mártírok áldozata Izrael megszületéséhez vezetett. A felirat a temetéseken elhangzó gyászima, az *Él male rahamim* szavaival kezdődik: „קדושים כזוהר הרקיע מזהירים / Szentek... emlékük ragyog, mint a csillagok", majd így folytatódik: „Ők elbuktak, Izrael fel fog emelkedni". A felirat így a halál és a gyász ismerős szavai helyett az újjászületésről szól. A szöveget valószínűleg Dohány József rabbi (1881–1972) fogalmazta, aki ugyanebben az évben vándorolt ki Izraelbe.

---

[41] Az avatási szertartásról és az emlékmű feliratáról lásd Gyászünnepség Büdszentmihályon. *Uj Élet,* 1947. augusztus 20., 4.

[42] Bohus Kata: Korai gyász. A vészkorszakra való emlékezés formái és funkciói a magyar zsidó közösségekben a háború után. In: Bányai Viktória – Csősz László, szerk.: *Az emlékezés rétegei. A magyarországi holokausztról nyolcvan év után. Kutatások a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltárban*. Budapest: Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár, 2025, 230–234.



A holokauszt kiskunhalasi áldozatainak emlékműve

A kiskunhalasi nem volt egyedi példa, hasonló üzenettel ellátott emlékművet hoztak létre az esztergomi temetőben is. Az emlékmű központi elemén szereplő dátum – 1948. május 15. – Izrael Állam kikiáltásának napja. A dátum alatt Izrael címere látható, és egy idézet egy qumráni tekercsből: „Népének mártírjai által cselekszik hőstettet",[43] vagyis a mártírok áldozatának értelme nem más, mint Izrael Állam megalapítása.

A beküldött levelekből az is kiderül, hogy a túlélők a hitközségi, hivatalos emlékezet „emlék-tárgyai" mellett saját, személyes alkotásokkal is megemlékeztek az áldozatokról. Klein József auschwitzi túlélő, aki a tarpai hitközségről küldött adatokat, levelében saját műveiről is beszá-

[43] 1QM 16,1 (Háborús tekercs).

molt: „Leírásaim és verseim-dallamaim vannak, de azok már Egerbe vannak. Remélem nemsokára ott fogom azokat nyilvánosságra hozni." A szegedi Ungár Sándor megírta, hogy a feleségének van egy színdarabja Auschwitzról, amit már el is küldött a *Magyar Nemzet* szerkesztőségének. „Ezen szindarabot feleségem eredeti és hiteles adatok alapján irta a hazatérésünk utáni években az akkori nagy megrendülésében éppen az Auschwitzi mártirok emlékezetére" – írta Ungár.

4. Jelzések a jelenről: vidéki zsidó közösségek az 1950-es években

A kérdésekre adott válaszokon túl sok olyan megjegyzést, kiegészítést is tartalmaznak a levelek, amelyek mint mozaikkockák rajzolják ki a magyarországi vidéki zsidók helyzetét, életét 1956 augusztusában. Első kézből való beszámolók arról a statisztikailag jól ismert jelenségről, hogy a vidéki közösségek a háború után fokozatosan elnéptelenedtek. Még a nagy, Izraelbe irányuló kivándorlási hullám utáni, 1949-es adatokhoz képest is jelentős csökkenés ment végbe 1956-ig sok közösségben. A már elnéptelenedett, megszűnt hitközségekről olyanok adtak hírt, akik az utolsók között maradtak még helyben, magányosan, a hitélettől a közösség hiányában megfosztva, gyakran betegen, munkaképtelen állapotban; vagy már más helyen élve, de felvállalva a személyes tanúskodás feladatát egy egész egykori közösség, a megöltek és a szétszéledt túlélők nevében is.

Dévaványáról például ezt írta a körlevélre válaszoló Fried Jenő: „itten én és feleségemen kívül még 2 zsidónő és 1 férfi van, öreg beteges munkaképtelen emberek vagyunk.

A fiatalabbak, munkaképesek elköltöztek nehányan a deportálásban szerzett betegségben itthon elhaltak." Még szomorúbb volt a helyzet Ibrányban, ahonnan Friedmann Józseftől a következő válasz érkezett: „Jelenleg 2 zsidó személy lakik Ibrány községben Én és a feleségem." Az 1944. áprilisi hitközségi összeírás szerint Dévaványán akkor még 123 zsidó élt, Ibrányban pedig 214.[44]

Orosházáról a hitközség elnöke, Berger arról számolt be a levelében, hogy a hitközséghez tartozó szórványokból nemcsak azért nehéz beszerezni a kért adatokat, mert sokszor egyetlen túlélő sem tért vissza ezekbe a kis közösségekbe, hanem azért is, mert a megszűnések, összevonások folyamatos változása miatt az sem egyértelmű, hogy egyáltalán mely szórványok tartoznak egy-egy még működő anyahitközséghez. Az irányzatok 1950-ben kényszerrel véghezvitt egyesítése csak növelte az adminisztratív bizonytalanságokat. „Megjegyezni kívánjuk, hogy az adatok megszerzése igen nehéz, nemcsak azért mert sok községben egyetlen hittestvérünk sem maradt, hanem azért is, mert nem tudjuk mely hitközségek, illetve mely községek lennének azok, melyek hozzánk tartoznak" – írta Berger 1956 nyarán.

A piliscsabai adatközlő, Gajduschek Miksa, a háború után kisközösségekben, szórványokban élő zsidók félelmének is hangot adott válaszában. Leírta, hogy a visszatértek közül egyre többen megszakították kapcsolatukat a hitközséggel:

---

[44] Schweitzer József – Frojimovics Kinga, szerk.: *Magyarországi zsidó hitközségek 1944. április: a Magyar Zsidók Központi Tanácsának összeírása a német hatóságok rendelkezése nyomán. Adattár.* Budapest: MTA Judaisztikai Kutatócsoport, 1994, 173, 281.



A megszűnt pécsváradi zsinagóga belső tere, 1956

„Kitértek, keresztény feleségeket vettek templomba nem jönnek soha." Majd kétségbeesetten így fejezi be: „nem tudunk mit csinálni! félő hogy még a ki van is az sem marad!"

A zsinagógák és iskolaépületek sorsára vonatkozó kérdés kapcsán előkerültek a holokauszt utáni újrakezdés már rég szétfoszlott reményei és a háború után elszenvedett számos sérelem is. A jászberényi izraelita fiókhitközség így foglalta össze iskolája háború utáni sorsát: „Jobb jövő reményében iskolánkat teljesen rendbehozattuk, ugyszintén kulturtermünket, de később ezt államositották és elvették tőlünk. Azóta iskolánk nincs és sajnos szükségünk sincs reá, mert hitközségünkben összesen 4 gyermek van, kik közül kettő az iskolaköteles."

A gyermekek és fiatalok hiánya a vidéki közösségek többségének jellemzője volt. Hiányoztak az üldöztetés időszakában meg sem született, az Auschwitzban és másutt kisgyerekként megölt generáció tagjai, és hiányzott a felettük lévő korosztály is, akiket a 1947–49-es kivándorlás leginkább érintett, akik ekkorra családos fiatalok lehettek volna. Schindler József (1918–1963) szegedi rabbi egy 1955-ös írásában az alföldi körzet közösségeinek akkori demográfiai összetételét elemezve megkülönböztetett auschwitzi és strasshofi korfájú községeket,[45] azonban az közös jellemzőnek bizonyult, hogy a 30 év alattiak mindössze a közösségek ötödét tették ki.[46]

Több közösség – a válogatásban Kótaj, Monor, Nagydorog – is fájó pontként említette, hogy az Országos Iroda beleegyezésük nélkül eladta a zsinagógájukat, amit azután

---

[45] Mintegy tizenötezer magyarországi zsidó strasshofi deportálásáról lásd Frojimovics Kinga – Kovács Éva: Jews in a 'Judenrein' City: Hungarian Jewish Slave Laborers in Vienna (1944–1945). *Hungarian Historical Review* 4/3 (2015), 705–736, valamint a következő három kötetet: Frojimovics Kinga – Molnár Judit, szerk.: *Szeged-Strasshof-Szeged: Tények és emlékek a Bécsben és környékén „jégre tett" Szegedről deportáltakról, 1944–1947.* Szeged: SZTE ÁJTK Politológiai Tanszék – Szegedi Magyar-Izraeli Baráti Társaság, 2021, Frojimovics Kinga – Molnár Judit, szerk.: *Szolnok-Strasshof-Szolnok: Tények és emlékek a Bécsben és környékén „jégre tett" Szolnokról deportáltakról, 1944–1948*. Szeged: SZTE ÁJTK Politológiai Tanszék – Szegedi Magyar-Izraeli Baráti Társaság, 2022, Frojimovics Kinga – Molnár Judit, szerk.: *Debrecen-Strasshof-Debrecen: Tények és emlékek a Bécsben és környékén „jégre tett" Debrecenből deportáltakról, 1944–1948*. Szeged: SZTE ÁJTK Politológiai Tanszék – Szegedi Magyar-Izraeli Baráti Társaság, 2024.

[46] Schindler József: Vidéki zsidóságunk. *Vidéki Rabbikar Körlevele*, II. (1955), 181–182.

lebontottak vagy más célra hasznosítottak. A nagydorogi közösség nevében Földes József azt sérelmezte, hogy zsinagógájuk eladásakor, 1952-ben ígéretet kaptak az Országos Irodától arra, hogy a bevételéből fordítanak a helyi temető rendbetételére is, azonban többszöri kérésre sem történt semmi az ügyben. Más forrásokból tudjuk, hogy a szóvá tett eladásoknál, bontásoknál több ment végbe 1956 előtt, csak nem minden közösség tért ki erre, illetve azt még a háborús sérülés természetes következményeként mutatták be, mint például Celldömölk.[47]

Az érdekérvényesítésben kudarcot vallott, kiszolgáltatott közösségek esetei mellé egy ellenpéldát is állíthatunk: a helyi társadalmi elitbe messzemenőkig integrált hitközségi vezető volt a barcsi hitközség elnöke, dr. Fuchs Ferenc, aki a válaszban arról érdeklődött, hogy saját költségén csatlakozhatna-e a Párizsba utazó küldöttséghez. Ennek kapcsán felsorolta szakmai és társadalmi megbízatásait: a barcsi ügyvédi munkaközösség vezetője, a barcsi járási Hazafias Népfront és a barcsi Járási Kulturális Bizottság elnöke volt ekkor.

A beküldött válaszokból részletes és bőséges információkhoz jutunk a közösségek veszteségeiről, a különböző hitközségi emlékmű-állítási gyakorlatokról és az 1950-es évek zsidó közösségeinek mindennapjairól. Mindezeken túl azonban az adatközlők szinte mindegyike megtalálta a módját annak, hogy levelébe valamilyen módon belefoglalja az el

[47] A töredékes adatokról lásd Mezei Hanna Mónika: Magyarországi zsinagógák sorsa a holokauszt után. In: Lászlófi Viola et al., szerk.: *Atelier 30: Műhelytanulmány*ok. Budapest: ELTE BTK Atelier Interdiszciplináris Történeti Tanszék, 2020, 231–254.

nem múló gyász és ezzel együtt a tanúskodás súlyos kötelezettségének kifejezését. Özvegy Gál Imréné, aki 1947-ben költözött Ozoráról Budapestre, e szavakkal zárta az ozorai hitközségről szóló levelét:

> *„A szenvedések minden utját megjártuk akik haza kerültünk. Megaláztatások és kinzások sorozatát éltük átt. Én csak szüleimet férjemet egyetlen gyönyörü 14 éves kis leánykámat és 38 közeli rokonomat hagytam kint. Testileg-lelkileg sulyos betegen tértem vissza egyedül, 55 éves vagyok dolgozom, évente 1-2 hónapot betegen, korházban vagy lakásomon fekszem. Igy élek egyedül támogatás nélkül a magam gyenge erejére támaszkodva."*

Tápiósülyről pedig Krausz Ilona írta a következőket:

> *„Ha bármikor bármire szükségük van, kérem forduljanak hozzám, mindenkor a legszentebb kötelességemnek fogom tartani, hogy kéréseiknek eleget tegyek annál is inkább, mert ma már én vagyok az egyetlen zsidóvallású lakósa községemnek."*

A levelekből kirajzolódó pillanatkép jelentőségét emeli, hogy két hónappal a Magyarország és a magyarországi zsidók számára vízválasztó esemény, az 1956-os forradalom előtt készült. A forradalom nyomán 20 000 és 30 000 fő közötti zsidó hagyta el az országot, ami újra jelentősen megváltoztatta a magyarországi zsidó társadalom profilját. Mivel a távozók között nagy számban voltak az orthodox közösségek tagjai, ez a vidéki orthodoxia szinte teljes megszűnését

jelentette.[48] Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy ha a párizsi felkérés fél évvel később érkezett volna, az adatgyűjtő körlevélre már sokkal kevesebben válaszoltak volna.

5. A szövegközlés elvei

Bevezetőnk után egy összesítő jegyzéket közlünk arról, hogy az 1956 nyári gyűjtés anyagából mely községektől milyen dokumentumok lelhetők fel a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár gyűjteményében. Ebben 344 település szerepel. Az összesítés megmutatja egyfelől a válaszadók státuszát: hitközség, fiókhitközség, a szórványok és megszűnt hitközségek helyett adatot szolgáltató hitközség vagy az egykori közösség nevében válaszoló magánszemély; másfelől áttekinti a rendelkezésre álló anyagot: válasz a kérdőívre, egyéb levelek, az emlékműről készült fényképek, mártírnévsor.

A levéltár a dokumentumokat tematikusan bontva tárolja: a kérdőívre adott válaszokat (MZSML VI-6-1-1), a névsorokat (MZSML VI-6-1-4) és a fényképeket eltérő helyeken. A népesebb közösségek esetében, ahol az áldozatok több száz vagy több ezer nevet tartalmazó névsorával sokoldalas gépelt listákat küldtek vagy, ahogy Bonyhád válasza is utal rá, füzetekké összeszerkesztett anyagot, a körlevélre adott válaszok és a mártírlisták elkülönített levéltári őrzése egyszerűen kivitelezhető. Azonban, ahogy a nemesvidi válasz

[48] Kovács András: Hungarian Jewish Politics from the End of the Second World War until the Collapse of Communism: Studies in Contemporary Jewry. In: E. Mendelsohn, ed.: *Jews and the State. Dangerous Alliances and the Perils of Privilege*. Oxford University Press, 2004, 124–156.

példáján látjuk, a kis lélekszámú közösségek esetében az áldozatok névsorát a válaszba foglalva, esetleg ugyanazon lap hátoldalán is küldhették. A névsorok és a kérdésekre adott információk fizikai szétválaszthatatlansága esetén ezek a dokumentumok jellemzően a névsorokat őrző egységben találhatóak a levéltárban. Válogatásunkból például a Vasvárról küldött egyik levelet ott találjuk.

A ma fellelhető anyag egyenetlenségeire, hiányaira, ennek hátterére nincsenek pontos információink, elképzelhető, hogy egyes iratok, fényképek elkallódtak vagy lappanganak. Ezt a feltételezést erősíti Szeged példája, ahonnan csak fénykép található a Magyar Zsidó Levéltárban, ám a Szegedi Zsidó Hitközségi Archívumban őrzik a körlevélre adott válaszok másolatát. Ezt a választ tehát a Szegeden őrzött dokumentumból közöljük.[49]

A levelezés korabeli iktatószáma 5182/1956 volt. Néhány válaszon ugyanakkor az 5157/1956-os iktatószám szerepel, ugyanis 1956. augusztus elején a MIOI Hitéleti osztálya is körlevélben fordult a hitközségekhez, adatokat kérve 15 pontban a helyi közösség létszámáról, gyermekek számáról, vallási intézményekről (temető, mikve, talmud tóra) és alkalmazottakról (kántor, sakter, hitoktató). A két – egymástól egyébként teljesen független – adatszolgáltatás egyidejűsége okozhatta a tévedést.

A hitközségek jellemzően több körben leveleztek a budapesti központtal. Magában a körlevélben is három különböző határidő szerepelt a válaszokkal kapcsolatban. Egyfelől kértek egy azonnali visszajelzést (postafordultával), a

[49] Szegedi Zsidó Hitközségi Archívum (SzZsHA) II/6/1956/143.

körlevél érkezésének nyugtázását. Ez főként azokon a településeken volt fontos, ahol már nem működött hitközség: találnak-e még valakit, aki foglalkozik a kéréssel. A kérdőívre adott válaszokhoz nyolcnapos határidőt adtak, a fényképek és névsorok beküldésére pedig, ami további időt vett igénybe (elkészítés, lemásolás stb.), augusztus 20-át, vagyis két hetet. A válaszadók esetenként kérdéseket is tettek fel, pontosítást, visszajelzést vártak. Ezt a folyamatot mutatja válogatásunkban többek között Csorna (aug. 8., 14. és 19-i levelek) és Hajdúböszörmény (aug. 6., 13., 20-i levelek) példája, Győr esetében pedig egy, a MIOI-tól kimenő választ is láthatunk.

A válogatásban az utolsó dokumentum az *Uj Élet* szerkesztőségéhez, Sós Endre (1905–1969) szerkesztőhöz címzett levél egy szegedi magánszemélytől. 1956 augusztusi számában ugyanis az Országos Iroda hivatalos lapja is közzétette a párizsi felkérést és az emlékhely leírását.[50] Ungár Sándor levele, amely tehát erre a felhívásra érkezett, jól jelzi annak mozgósító erejét.

A levelek mellé a közösségek által ekkor küldött fényképanyagból is válogattunk. A képek többsége a korai közösségi emlékműveket ábrázolja, azok jellegzetességeit mutatja be. Ugyanakkor a Kálmán Dezső keszthelyi gondnok által küldött fénykép a holokausztemlékezet egy másik területét, a megsemmisítőtáborokba tett zarándoklatokat is elénk hozza.

A beküldött névsorok településenként eltérő mennyiségű

[50] Sós Endre: Az Ismeretlen Zsidó Vértanú Emlékműve és a magyar zsidóság. *Uj Élet*, 1956. augusztus, 1.

és jellegű információkat közöltek: a neveken túl megjelenithettek életkort, születési dátumot, családi kapcsolatokat, bizonyos adatokat a személyek sorsáról. Ezt a sokféleséget szintén néhány képpel érzékeltetjük Bonyhád, Paks, Nagydorog és Vác példáin keresztül.

A Forrásközlés fejezetben először a felmérés kontextusát adó két dokumentumot adjuk közre: a párizsi Ismeretlen Zsidó Mártír Emlékműve szervezőbizottságának felkérését és a kiküldött körlevél szövegét, majd válogatást közlünk a beérkezett válaszokból. Ehhez 80 közösséget választottunk ki, törekedve arra, hogy minél átfogóbb és reprezentatívabb képet adjunk egyaránt szerepeltetve kis és nagy létszámú, aktív és már megszűnt, neológ és orthodox, vidéki és városi közösségeket. A Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár tervezi a teljes levelezés digitális közzétételét a Hungaricana – Közgyűjteményi portálon.

Forrásközlésünkben megőriztük a levelek eredeti bekezdéstagolását, illetve helyesírását is, az írógéppel írt szövegekben bizonyos ékezetes betűk hiányát, valamint a kézírásos válaszok időnként alacsony iskolázottságra valló írásmódját. Egyebek mellett ezért találkozik az olvasó Auschwitznak a standardtól eltérő írásmódjaival (Ausvitz / Auswitz / Auschwitc /Ausschwitz).

Egyes orthodox közösségektől érkező válaszokban héber kifejezések is szerepeltek. A levelek szövegében ezeket is betűhíven adjuk vissza, vagyis héber eredeti esetén héberül, latin betűs átírás esetén azt követve. Jelentésüket minden esetben lábjegyzetben adjuk meg. Ugyanígy jártunk el a válaszokban előforduló zsinagógai dátumokkal: a polgári naptár szerinti megfelelőjüket szintén jegyzetbe helyeztük

például Hajdúböszörmény, Olaszliszka, Soltvadkert és Vác válaszában. Lábjegyzetben oldottuk fel továbbá a rövidítéseket és adtunk magyarázatot a kevésbé ismert fogalmakhoz, intézményekhez.

A levelek közlésénél elhagytuk azokat az elemeket, amelyek a MIOI-központba érkezés után kerültek rájuk. Egyfelől a rendszerint az irat hátoldalán szereplő iktatópecsétet, másfelől a beérkezett adatok feldolgozása során készült rájegyzéseket: az áldozatok számának írásbeli összeadását és egy szignózást „Horn" névvel.[51] Azokban az esetekben (válogatásunkban két ilyen példa szerepel, Dévaványa és Tápiósüly), ahol a válaszadók magára a körlevélre írták rá az adatokat, kurziválással különböztetjük meg a gépelt eredetitől a kézzel ráírt információkat.

[51] A rájegyzések feltehetően Horn Emiltől (1928-2001), a Legújabbkori Történeti Múzeum munkatársától származnak, aki az auschwitzi magyar kiállítás előkészítésén dolgozott az 1960-as évek elején.

Felhasznált irodalom

Bányai Viktória – Komoróczy Szonja Ráhel: A vészkorszak zsidó áldozataira való emlékezés: a korai emlékművek héber terminológiája, 1945–1949. In: Filep Tamás Gusztáv, szerk.: *Ünnep és felejtés. Emlékezet, identitás, politika*. Budapest: Pesti Kalligram, 2018, 118–141.

Bányai Viktória: „…és vigyék ki a hamvakat a táboron kívül Tiszta Helyre…" RIF-szappanok és auschwitzi hamvak magyarországi emlékművekben. In: Bányai Viktória – Csősz László, szerk.: *Az emlékezés rétegei. A magyarországi holokausztról nyolcvan év után. Kutatások a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltárban*. Budapest: Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár, 2025, 248–278.

Bányai Viktória: Meggyalázott tóratekercsek két felmérés tükrében. *Magyar Tudomány*, 185/4 (2024), 475–485.

Bohus Kata: Korai gyász. A vészkorszakra való emlékezés formái és funkciói a magyar zsidó közösségekben a háború után. In: Bányai Viktória – Csősz László, szerk.: *Az emlékezés rétegei. A magyarországi holokausztról nyolcvan év után. Kutatások a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltárban*. Budapest: Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár, 2025, 204–247.

Bódi Lóránt: Zarándokutak Auschwitzba – az emlékezet hangjai és alakzatai. *Betekintő,* XVII/3, (2023), 89–107.

Domán István: Egy veszélyes bibliográfia. *Restancia*, 2010, lásd https://www.restancia.hu/konyv/domanistvan-veszelyes.html, letöltve 2025. 11. 04.

Frenkel Jenő: Emlékavató. Emlékbeszéd a szegedi mártir emlékmű avatásán. *Országos Rabbiegyesület Értesítője*, 1947. december, 42.

Frojimovics Kinga – Kovács Éva: Jews in a 'Judenrein' City: Hungarian Jewish Slave Laborers in Vienna (1944–1945). *Hungarian Historical Review* 4/3 (2015), 705–736.

Frojimovics Kinga – Molnár Judit, szerk.: *Szeged-Strasshof-Szeged: Tények és emlékek a Bécsben és környékén „jégre tett" Szegedről deportáltakról, 1944–1947.* Szeged: SZTE ÁJTK Politológiai Tanszék – Szegedi Magyar-Izraeli Baráti Társaság, 2021.

Frojimovics Kinga – Molnár Judit, szerk.: *Szolnok-Strasshof-Szolnok: Tények és emlékek a Bécsben és környékén „jégre tett" Szolnokról deportáltakról, 1944–1948*. Szeged: SZTE ÁJTK Politológiai Tanszék – Szegedi Magyar-Izraeli Baráti Társaság, 2022.

Frojimovics Kinga – Molnár Judit, szerk.: *Debrecen-Strasshof-Debrecen: Tények és emlékek a Bécsben és környékén „jégre tett" Debrecenből deportáltakról, 1944–1948*. Szeged: SZTE ÁJTK Politológiai Tanszék – Szegedi Magyar-Izraeli Baráti Társaság, 2024.

Geyer Arthúr: *A magyarországi fasizmus zsidóüldözésének bibliográfiája, 1945–1958*. Budapest: MIOK, 1958.

Gradvohl, Paul – Maxime Daniel: Az Ismeretlen Zsidó Vértanú Emlékműve a Magyar Zsidó Levéltár forrásainak tükrében. In: Bányai Viktória – Csősz László, szerk.: *Az emlékezés rétegei. A magyarországi holokausztról nyolcvan év után. Kutatások a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltárban.* Budapest: Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár, 2025, 304–327.

Heumann, Johannes: Promoting Global Holocaust Memory in the Era of the Cold War: The Tomb of the Unknown Jewish Martyr in Paris. *History and Memory,* 27/1 (2015), 116–153.

Horváth Rita: The Role of the Survivors in the Remembrance of the Holocaust. Memorial monuments and Yizkor books. In: Jonathan C. Friedman, ed.: *The Routledge History of the Holocaust*. London and New York, 2010, 470–481.

Jockusch, Laura: *Collect and Record! Jewish Holocaust Documentation in Early Postwar Europe*. New York: Oxford University Press, 2012.

Kékesi Zoltán – Zombory Máté: Antifascist memory revisited: Hungarian historical exhibitions in Oświęcim and Paris, 1965. *Memory Studies,* 15/5 (2022), 1087–1104.

Kepecs József, szerk.: *A zsidó népesség száma településenként, 1840–1941*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 1993.

Kónya Judit: Pusztulás és gyász: vallásjogi problémák (1945–1949). *Regio*, 2016/2, 7–21.

Kovács András: Hungarian Jewish Politics from the End of the Second World War until the Collapse of Communism: Studies in Contemporary Jewry. In: E. Mendelsohn, ed.: *Jews and the State. Dangerous Alliances and the Perils of Privilege*. Oxford University Press, 2004, 124–156.

Kovács András: *Communism's Jewish Question. Jewish Issues in Communist Archives*. Oldenbourgh: De Gruyter, 2017.

Mezei Hanna Mónika: Magyarországi zsinagógák sorsa a holokauszt után. In: Lászlófi Viola et al., szerk.: *Atelier 30: Műhelytanulmány*ok. Budapest: ELTE BTK Atelier Interdiszciplináris Történeti Tanszék, 2020, 231–254.

Oberlander Báruch: Megemlékezés a mártírokról az emlékművektől az emlék micvákig. *Egység*, 155. szám (2022), 24–26.

Perego, Simon: *Histoire, Justice, Mémoire: Le Centre de Documentation Juive Contemporaine et le Mémorial du Martyr Juif*

Inconnu, 1956–1969. Master's dissertation, Institut d'Etudes Politiques de Paris, 2007.

Schindler József: Vidéki zsidóságunk. *Vidéki Rabbikar Körlevele*, II. (1955), 181–182.

Schweitzer József – Frojimovics Kinga, szerk.: *Magyarországi zsidó hitközségek 1944. április: a Magyar Zsidók Központi Tanácsának összeírása a német hatóságok rendelkezése nyomán. Adattár*. Budapest: MTA Judaisztikai Kutatócsoport, 1994.

Sós Endre: Az Ismeretlen Zsidó Vértanú Emlékműve és a magyar zsidóság. *Uj Élet*, 1956. augusztus, 1.

Tiszay Andor: *Hazánk felszabadulása, 1944-45*. Budapest: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1955.

Toronyi Zsuzsanna: The Fate of Judaica in Hungary During the Nazi and Soviet Occupations. In: Julie-Marthe Cohen – Felicitas Heimann-Jelinek, eds.: *Neglected Witnesses: The Fate of Jewish Ceremonial Objects During the Second World War and After*. Crickadarn–Amsterdam: Institute of Art and Law –Jewish Historical Museum, 2011, 295–298.

Várdy Péter: A magyarországi zsidóüldözések a hazai történetírásban. In: Kende Péter, szerk.: *Zsidóság az 1945 utáni Magyarországon*. Párizs: Magyar Füzetek, 1984, 181–219.

A körkérdésre válaszoló, dokumentumokat küldő közösségek jegyzéke

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Aba	Sárbogárd küldi					csak névsor	
Abaúj-szántó					van		zsinagógai emléktábla
Alap	Sárbogárd küldi					csak névsor	
Alattyán	Jászberény küldi		csak számok		van		Jászberényben emléktábla
Alsóság	Celldömölk küldi		csak számok				
Andornak-Tálya	Mezőkö-vesd küldi		csak szám				
Ászár	Kisbér küldi					van	
Aszód					van		temetői emlékmű
Bácsalmás	Steiner József		van		? (jelzi a küldést)	nincs	emléktábla
Baja	hitközség	van	van		van	nincs	emlékmű a zsinagó-ga udvarán
Bakony-csernye	Kisbér küldi					van	

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Balassa-gyarmat	hitközség	van	nincs		van		tórasír és emlékmű
Balaton-füred	(magánsze-mély)			MIOI levél az ígért fényképről			
Balkány	hitközség	van	van		van	van	temetői emlékmű
Balmazúj-város	hitközség		van		nincs	nincs	nincs
Bánfalva	Sajókaza küldi		csak számok				
Bánhorvát	Sajókaza küldi		csak számok				
Barcs	Fischer Ferenc		van		? (jelzi a küldést)	van	zsinagóga előtt emlékmű
Bátaszék	magán-személy	van	nincs		nincs	nincs	
Battonya	Orosháza küldi		van		nincs	nincs	zsinagóga előcsarnokában
Békés	fiók-hitközség		van		nincs	van	nincs

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Békéscsaba	hitközség			türelmet kérnek	van	nincs	emléktábla és emlékmű
Beled	hitközség		van		van	nincs	emlékmű és emlékkönyv
Berettye-újfalu	hitközség		van		? (jelzik a küldést)	? (jelzik a küldést)	emlékmű
Berkesd	Pécsvárad küldi		nincs			van	
Bia-Torbágy	Bicske küldi					van	
Bicske	megszűnt hitközség		nincs		van	van	
BIH Bethlen téri körzet	hitközségi körzet		nincs	emlékműről	van	? (emlékmű névsorát ígérik)	emlékmű a zsinagóga udvarán
BIH Budai körzet	hitközségi körzet		nincs	fényképek listája		nincs	emléktáblák és emlékművek
BIH Dózsa György úti körzet	hitközség körzet		nincs	emléktáblákról			zsinagógai emléktábla
BIH Fiúárvaház			nincs			emléktábla nevei	

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
BIH Hegedűs körzet	hitközségi körzet		nincs	emlékmű, emléktárgy lista			zsinagógai emléktábla és sérült tóra
BIH Kőbányai körzet	hitközségi körzet		nincs	emlékműre reagál		nincs	emléktábla
BIH Óbudai körzet	hitközségi körzet		nincs	emlékművek leírása		nincs	emlékkönyv és emlékmű a zsinagógában, temetői is
BIH Páva utca	hitközségi körzet		nincs	emlékművekre		ígérik	zsinagógai emléktábla
BIH Rákospalota és pestújhelyi körzete	hitközségi körzet		nincs	emlékművek listája	van	ígérik	emléktáblák
BIH Rákosszentmihály	hitközségi körzet		nincs	emlékművek listája		nincs	zsinagógai és leányárvaházi emléktáblák
BIH Síp utca	hitközségi körzet		nincs	fényképek listája		nincs	emléktáblák
BIH Újpest körzet	hitközségi körzet		nincs	emlékműre reagál	van	nincs	zsinagógai, fényképalbum

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
BIH Vasvári körzet	hitközségi körzet		nincs	emlékműre reagál	nincs	? (ígérik)	csak 1950-ben alapult
BIH Zuglói körzet	hitközségi körzet		nincs	emlékművek		nincs	zsinagógai emléktáblák
Biharnagybajom	Debrecen küldi				van	nincs külön	temetői emlékmű Debrecenben
Bogács	Mezőkövesd küldi		csak szám				
Bonyhád	hitközség	van	van		van	van (Jizkor füzet)	temetői emlékmű
Borsodivánka	Mezőkövesd küldi		csak szám				
Bozsok	Kőszeg küldi					van	
Bőcs	Keller Miklós		van		nincs	van	emlékmű
Bölcske	Dunaföldvár küldi						Kiegészítő tábla a dunaföldvári emlékművön
Bősárkány	Csorna küldi		csak számok				

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Bükkzsérc	Mezőkövesd küldi		csak szám				
Cece	Sárbogárd küldi					csak névsor	
Cegléd	hitközség		van		van	nincs	zsingagógai emléktáblák
Celldömölk	hitközség	van	van		van	nincs	megilla, temetői emlékmű, tórasír és munkaszolgálatos emlékmű
Csabrendek	Weisz József és neje		van		nincs	nincs	nincs más, csak megrongált tóra
Csanádapáca	Orosháza küldi		csak számok				
Csapdi - Mány	Bicske küldi					van	
Császár	Kisbér küldi					van	
Csenger	hitközség		van		van	nincs	emléktábla és munkaszolgálatos sír
Csép	Kisbér küldi					van	

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Csepreg	Fischer Jenő		van		? (jelzi a küldést)	nincs külön	emlékmű, rajta névsor
Cserépfalu	Mezőkövesd küldi		csak szám				
Csetény	Kisbér küldi					van	
Csongrád	hitközség		van	MIOI levél: jobb fényképet kért	van	nincs külön	emlékmű névsorral
Csorna	hitközség	van	van	van	van	mártírkönyvet kölcsönözték	emléktábla a zsinagóga előcsarnokában
Csorvás	Orosháza küldi	Weiczner Sándor jelzi, hogy Orosháza válaszol			nincs		nincs emlékmű, se emléktábla
Csönge	Celldömölk küldi		csak számok				

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Debrecen	hitközség		Lappang? (visszautalnak rá)	kísérőlevél fényképekhez	van	nincs	kórház a mártírok emlékére; a temetőben: tóra-, szappan- és munkaszolgálatos sír
Derecske	hitközség		van			nincs	nincs más, csak megrongált tóra
Derekegyház	Szegvár küldi					csak névsor	
Dévaványa	Fried Jenő	van	van			nincs	temetőben néhány családi mártírfelirat
Devecser	hitközség	van	van	MIOI jobb fényképet kér	van		temetői emlékmű és emlékkönyv
Dombegyháza	Orosháza küldi		csak szám				
Dombovár	hitközség		van		van	van	temetői emlékmű
Duka	Celldömölk küldi		csak számok				
Dunaföldvár	hitközség	van	van		van	van	temetői emlékmű névsorral

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Dunapataj	Schulhof Dezső	van	van		? (jelzik a küldést)	? (jelzik a küldést)	mártírkönyv
Edelény	magán-személy		van		nincs		nincs emlékmű
Eger	hitközség		van		van	van	gyermekemlékmű, temetői emlékmű, tóra- és munkaszolgálatos sír
Egyed	Csorna küldi		csak számok				
Egyek	Kertész Ignác		van		nincs	nincs	nincs emlékmű, se emlékkönyv
Egyházas-hetye	Celldömölk küldi		csak számok				
Encs					van		emlékmű a zsinagóga mellett
Ercsi	Bicske küldi					van	
Erdőbénye	Wasser-mann Lajos		van		? (negatívot küldött)	van	emléktábla

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Erdős-mecske	Pécsvárad küldi					csak névsor	
Ete	Kisbér küldi					van	
Etyek	Bicske küldi					van	
Fácánkert	Szedresi listával					csak névsor	
Farád	Csorna küldi		csak számok				
Fegyvernek	Török-szentmik-lós küldi				van		emléktábla névsorral
Fehér-gyarmat	hitközség		van	fényképek kísérőleve-le	van	nincs	templomi emlék-tábla, nincs emlékkönyv
Feked	Pécsvárad küldi					csak névsor	
Felcsút	Bicske küldi					van	
Felső-nyárád	Sajókaza küldi		csak számok				

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Földes				MIOI fényképet kér	nincs		
Fülöpszállás	Guttman József		van		van	nincs	temetői emlékmű névsorral
Füzesgyarmat	Hauszmann Artúr		van		nincs	van	nincs emlékmű, se emléktábla
Gyoma	fiók-hitközség		van	MIOI névsort kér	van	van	temetői emlékmű névsorral
Gyöngyös	hitközség	van	van		? (jelzik a küldést)		emlékmű
Gyönk	Hőgyész küldi					van	
Gyönygyösfalu	Kőszeg küldi					van	
Győr	hitközség		van	2 dokumentum Spiegel Károlytól; MIOI válasz	van	? (jelzik a küldést)	temetői emlékmű, emlékkönyv, megőrzött tóratekercsek, munkaszolgálatos emlékmű

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Gyula	hitközség	van	van	van	van	nincs	temetői emlékmű névsorral
Hajdúbagos	Debrecen és Derecske is küldi				van		temetői emlékmű Debrecenben
Hajdúböszörmény	hitközség	van	van	MIOI levél fényképekről, és arra válasz	van	Nyomtatott emlékkönyvet küldtek	zsinagógai emléktábla, emlékkönyv és szennyezett tórák
Hajdúdorog	Reichmann Sámuel		van		nincs	?	nincs más, csak emlékezetből összeírt névsor
Hajdúhadház	hitközség		van		nincs	nincs	nincs más, csak megrongált tóra
Hajdúnánás	hitközség	van					
Hajdúszovát	Horovitz Adolf	van	van		? (jelzi a küldést)	van	temetői emlékmű
Hatvan	Heller Mór	van	van		? (jelzi a küldést)	nincs	temetői emlékmű
Heves					van		emléktábla névsorral

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Hódmező-vásárhely	hitközség	van	van		van	nincs	szimbolikus sír a zsinagóga előterében
Hosszú-hetény	Pécsvárad küldi					csak névsor	
Hosszú-pályi	Derecske küldi		csak számok				
Hőgyész	hitközség	van	van		? (jelzik a küldést)	van	temetői emlékmű, imaházban emléktábla
Ibrány	Friedman József és felesége		van		nincs	nincs	nincs
Igar	Sárbogárd küldi					csak névsor	
Isaszeg	magán-személy		kitöltetlenül vissza				
Jákfalva	Sajókaza küldi		csak számok				
János-halma	hitközség	van	van		van	van	zsinagógai emlék-tábla, külső

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Jánosháza	hitközség		van	MIOI nagyobb fényképet kér	van	? (Nyomtatott könyvecskét küldtek)	temetői emlékmű
Jásd	Kisbér küldi					van	
Jászárokszállás	Jászberény küldi		csak szám		van		emléktábla Jászberényben
Jászberény	hitközség		van		van	nincs külön	zsinagógai emléktábla névsorral
Jászfényszaru	Goldmann László		van		? (jelzi a készítését)	van	temetői emlékmű
Jászkarajenő	Weiner Gyula		van		nincs		nincs
Jásztelek	Jászberény küldi		csak szám		van		emléktábla Jászberényben
Kaba	Feldman István, Budapest		van		van		temetői emlékmű
Kadarkút	Gáti Vilmos		van		nincs	nincs	helyben nincs, Kaposváron emlékmű

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Kajászó-szentpéter	Bicske küldi					van	
Kál	Rósner Ernőné		van		? (jelzi a készítést)		emlékmű
Kálló (Nógrád)	Reiner Imre		van		nincs		nincs emlékmű
Kalocsa	hitközség		van		van	nincs külön	zsinagógai emléktábla névsorral
Kálóz	Sárbogárd küldi					csak névsor	
Kápolnás-nyék	Székes-fehérvár küldi					csak névsor	
Kaposvár	hitközség	van	van		van	nincs	zsinagógai emléktábla és temetői emlékmű
Kapuvár	hitközség	van	van		van	nincs külön	temetői emlékmű névsorral és a felszabadulás után tifuszban meghaltak síremléke

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Karád	özv. Kondori Lajosné		van		nincs		nincs
Karcag	hitközség	van			van	nincs külön	zsinagógai emléktábla névsorral
Kecskéd	Celldömölk küldi		csak számok				
Kecskemét	hitközség	van	van	van	van	van	temetői mártírcsarnok és tóratekercsek
Kemenes-hőgyész	Celldömölk küldi		csak számok				
Kemenes-magasi	Celldömölk küldi		csak számok				
Kemenes-sömjén	Celldömölk küldi		csak számok				
Kenyeri	Celldömölk küldi		csak számok				
Keszthely	fiók-hitközség	van	van		van	? (jelzi a küldést)	zsinagógai közös és családi emléktáblák, kívül emlékmű
Kevermes	Orosháza küldi		csak szám				

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Kisbér					van	van	temetői emlékmű
Kiskőrös	hitközség		van		van		emléktábla névsorral
Kiskun-félegyháza	hitközség	van	van	a fényké-pész levele	van	nincs	temetői emlékmű
Kiskun-halas	hitközség		csak a kísérőlevél	van	van	van	zsinagógai emlék-tábla, kívül
Kismarja	Derecske küldi		csak számok				
Kistelek	fiók-hitközség		van		van	nincs külön	zsinagógai emlék-tábla névsorral
Kisterenye	Grosz Sándor		van		nincs	nincs külön	helyben nincs, a salgótarjáni emlékművön
Kisújszállás	Strasser Sándor		van	van	van	? (jelzi a küldést)	zsinagógai emlék-tábla névsorral és temetői jelképes sír
Kisvárda	hitközség		van		van	nincs külön	emléktáblák a zsinagóga előcsarnokában

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Komádi	magán-személy		van		nincs	nincs	emlékkönyv sincsen
Komárom	hitközség		van	kísérőlevél fényképhez	? (jelzik a küldést)	nincs	temetői emlékmű Szőnyben
Konyár	Derecske küldi						
Kótaj	Rosenberg Miksa		van		nincs	nincs	nincs emlékmű, se emlékkönyv
Kölesd	Taussig Arnold		van				
Körmend					van		emlékfal névsorral
Kőszeg	Kopfstein Hugó		van		van	van	temetői emlékmű
Kőszeg-szerdahely	Kőszeg küldi					van	
Kővágóörs	Stern Sándor		van		nincs	nincs	nincs
Kunhegyes	hitközség	van	van		van	van	temetői emlékmű névsorral
Kunmadaras	Farkas József	van	van		van	nincs külön	temetői emlékmű névsorral

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Kunszentmárton	magánszemély		van		van	van	zsinagógai emléktábla névsorral
Lengyeltóti	Pollák Imre		van		nincs	nincs	nincs emlékmű, se emlékkönyv
Madocsa	Dunaföldvár küldi						Kiegészítő tábla a dunaföldvári emlékművön
Magyardombegyháza	Orosháza küldi		csak szám				
Magyargencs	Celldömölk küldi		csak számok				
Magyarkeresztúr	Csorna küldi		csak számok				
Makó	hitközség	van	van	MIOI élesebb fényképet kér	van	van (neológ emléktábláról)	zsinagógai emléktábla (neológ); ortodoxok nem készítettek
Mándok	hitközség		van		nincs	van	csak megrongált tórák
Maráza	Pécsvárad küldi					csak névsor	

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Mária-kéménd	Pécsvárad küldi					csak névsor	
Marton-vásár	Bicske küldi					van	
Máté-szalka	hitközség		van		van	nincs külön	zsinagógai emléktábla névsorral
Mező-berény	Weisz Frigyes	van	van		van	nincs külön	temetői emlékmű névsorral
Mezőcsát	hitközség		van		van	van	temetői emlékmű névsorral, 20 megrongált tóratekercs
Mező-keresztes	Klein Zoltán				van	van (emlékműről)	temetői emlékmű névsorral
Mező-kovácsháza	hitközség		van		? (jelzik a küldést)	nincs külön	emléktábla névsorral
Mező-kövesd	hitközség	van	van	MIOI élesebb fényképet kér	van	nincs külön	zsinagógai emléktábla és emlékmű az udvarán; emlékkönyv

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Mezőtúr	fiók-hitközség	van	van	MIOI névsort kér	van	van (emléktábláról)	zsinagógai emléktábla névsorral
Mikepércs	Debrecen küldi				van	nincs külön	temetői emlékmű Debrecenben
Mindszent	Szegvár küldi					csak névsor	
Miskolc	hitközség	van	van	Északmagyarországi Izraelita Községkerület levele	van	mártírkönyvet küldik el kölcsönbe	temetői emlékmű és mártírkönyv
Miszla	Hőgyész küldi		csak számok			Gyönkkel	
Mohács	hitközség	van	van	névsor és fényképek kísérőlevél	van	? (jelzik a küldését)	emlékmű a zsinagóga mellett
Monor	Vizsolyi Zsigmond		van		nincs	nincs	nincs emlékmű, se emlékkönyv
Monyoród	Pécsvárad küldi					csak névsor	

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Mór	Székes-fehérvár küldi					csak névsor	
Mosonma-gyaróvár	hitközség		van		van	van	zsinagógai emlék-tábla névsorral
Nádudvar	?					csak név-sor (emléktáb-láról)	
Nagyatád	Murai Sándor		van	dokumen-tum	? (jelzi a küldést)	emlék-könyvet küldik	emlékmű és emlékkönyv
Nagybarca	Sajókaza küldi		csak számok				
Nagy-csömöte	Kőszeg küldi					van	
Nagy-dorog	Földes József		van			van	
Nagy-ecsed	Dr. Klein Ferenc		van		nincs	nincs	nincs emlékmű, se emlékkönyv
Nagy-igmánd	Kisbér küldi					van	

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Nagykálló		van					
Nagy-kanizsa	hitközség	van	van		van	emlék-könyvet kölcsönzik	zsinagóga melletti deportált és munka-szolgálatos emlék-kövek, emlékkönyv és Winkler Ernő emléktábla
Nagykáta	Kolb Ottó		van		van	van	temetői emlékmű
Nagy-kőrös	fiók-hitközség	van			van	van	zsinagógai emlék-tábla és temetői emlékmű
Nagy-simonyi	Celldömölk küldi		csak számok				
Nagyszénás	Orosháza küldi		csak szám				
Négyes	Mezőkö-vesd küldi		csak szám				
Nemeskocs	Celldömölk küldi		csak számok				
Nemesvid	Rechnitzer Sándor		van		? (jelzi a küldést)	van	emlékmű

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Noszvaj	Mezőkövesd küldi		csak szám				
Novaj	Mezőkövesd küldi		csak szám				
Nyíracsád	Galla Miklós, Budapest					van	
Nyírbátor	hitközség		van		nincs	nincs	csak megrongált tóratekercs
Nyírbéltek	Weisz Ignác		van		nincs	van	nincs
Nyíregyháza	hitközség	van	van		van	nincs külön	Szarvas utcai zsinagóga nyugati fala (1954-től a temetőben), deportált és munkaszolgálatos emlékkövek
Nyírlövő	Moskovitz, Tolcsváról		van		nincs	van	nincs emlékmű
Nyírmada	Krausz Sándor		van		nincs	nincs	nincs emlékmű, se emlékkönyv

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Nyír-parasznya	Fuchs Dezső, Olaszliszkáról		van		nincs	nincs	nincs
Ócsa	Grossmann Sándor		van		nincs	nincs	nincs
Olaszliszka	hitközség		van		nincs	?	nincs, a névsort 1956-ban állították össze
Orosháza	hitközség		van		van	nincs	zsinagógai és temetői emlékmű
Ostffyasszonyfa	Celldömölk küldi		csak számok				
Ostoros	Mezőkövesd küldi		csak szám				
Ózd	hitközség		van		van	külön nincs	temetői emlékmű névsorral
Ozora	özv. Gál Imréné, Budapest		van		nincs	nincs	nincs

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Öcsöd	Kun Arnold	van	van	MIOI élesebb fényképet kér	van	van (emlékműről)	temetői emlékmű
Paks	hitközség	van	van	van	nincs	van	mazkirkönyv
Pálfa	Hőgyész küldi		csak számok			Gyönkkel	
Palotabozsok	Pécsvárad küldi					van	
Pápa	hitközség	van	van		van	nincs	zsinagógai emléktábla és tórák síremléke
Pápoc	Celldömölk küldi		csak számok				
Pásztó					van		temetői emlékmű névsorral
Pécs	hitközség		van	Fényképész levele	van	„Könnyek könyve”	temetői emlékmű, RIF-szappanok sírja és mártíremlékkönyv
Pécsvárad	Dr. Kaiser Gyula		van		van	van	temetői emlékmű névsorral

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Peresznye	Kőszeg küldi					van	
Piliscsaba	Gajduschek Miksa		van	van		van	nincs emlékmű, se emlékkönyv
Pincehely	Stern László				van	van	temetői emlékmű
Pocsaj - Esztár	Derecske küldi		csak számok				
Pomáz	Szentendre küldi		van (Szentendré-vel)				
Porcsalma	Markovits Elemér		van			van	nincs
Puszta-dobos	Guttman		van	más ügyben	nincs	nincs	nincs emlékmű, se emlékkönyv
Puszta-monostor	Jászberény küldi		csak szám		van		emléktábla Jászberényben
Putnok	hitközség		van		nincs	nincs	nincs emlékmű, se emlékkönyv
Püspöklak	Pécsvárad küldi					csak névsor	

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Rába-pordány	Csorna küldi		csak számok				
Rábatamási	Csorna küldi		csak számok				
Rajka	Klinger Miksa, Mosonma-gyaróvárról		van			? (jelzi a küldést)	nincs emlékmű, se emlékkönyv
Ramocsa-háza	Klein Sámuel		van		van	van	zsinagógai emlék-tábla Kisvárdán
Regöly	Hőgyész küldi		csak számok			Gyönkkel	
Ricse	Friedman Ervin		van		nincs	nincs	nincs emlékmű, se emlékkönyv
Sajóivánka	Sajókaza küldi		csak számok				
Sajókaza	Rosner Sándor		van		nincs	nincs	nincs emlékmű, se emlékkönyv
Sajószent-péter	hitközség	van	van		nincs	nincs	megrongált tóratekercs

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Salgó-tarján	hitközség		van		? (jelzik a küldést)	emlék-könyvet küldik	temetői emlékmű, emlékkönyv és munkaszolgálatos síremlék
Sáránd	Derecske küldi		csak számok				
Sárbogárd	Pollacsek Sándor				nincs	van	
Sarkad	Grünvald Sándor		van		van	nincs külön	temetői emlékmű névsorral
Sár-keresztúr	Sárbogárd küldi					csak névsor	
Sárosd	Sárbogárd küldi					csak névsor	
Sárospatak	hitközség		van		nincs	nincs	nincs emlékmű, se emlékkönyv
Sárszent-ágota	Sárbogárd küldi					csak névsor	
Sárszent-miklós	Sárbogárd küldi					csak névsor	

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Sárvár	hitközség	van	van		van	emlék-könyv	emlékmű a zsinagóga udvarán és emlékkönyv
Sátoraljaújhely	hitközség	van	van	kísérő levél a fényképekhez	van	emlék-könyv	emléktábla a zsinagógai udvarán, emlékkönyv, beszenynyezett tóratekercs
Simontornya	Hőgyész küldi		csak számok			Gyönkkel	
Siófok	hitközség		van		van	nincs	zsinagógai emléktábla
Sitke	Celldömölk küldi		csak számok				
Soltvadkert	hitközség		van		nincs	emlék-könyv	emlékkönyv
Sopron	hitközség		van	MIOI a névsor átmásolását kéri	van	van	zsinagógai emléktábla, nemzetközi deportált emlékmű
Sümeg	Wirth László		van		nincs	nincs	nincs emlékmű, se emlékkönyv

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Szabad-szállás	Lányi Miklósné		van		? (jelzi a küldést)	nincs	nincs
Szamos-sályi	Rosenfeld Dezső		van		nincs	nincs	
Szany-Rábaszent-andrás	Csorna küldi		csak számok				
Szár	Bicske küldi					van	
Szárazd	Hőgyész küldi		csak számok			Gyönkkel	
Szarvas	hitközség		van		van	emlék-könyv	zsinagógai emlék-táblák (ortodox és neológ) és mazkirkönyv
Szederkény	Pécsvárad küldi					csak névsor	
Szedres	?		számok			van (Jizkor-füzet)	

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Szeged	hitközség		Szegedi Zsidó Hitközség Archívumában		van		temetői emlékmű, zsinagógai mártírcsarnok, munkaszolgálatos síremlék
Szeghalom	Schillinger Sándorné		van		nincs		nincs emlékmű, se emlékkönyv
Szegvár	özv. Löbl Károlyné		van		nincs	van	nincs emlékmű, se emlékkönyv
Székesfehérvár	hitközség	van	van	MIOI-tól a szórványok listája	van	van	temetői mártírcsarnok és ortodox emléktábla
Szekszárd	hitközség		van		van	van	emlékmű a zsinagóga mellett
Szemere	Mezőkövesd küldi		csak szám				
Szendrő	Blumberger Imre		van		? (jelzi a küldést)	nincs	emlékmű, tórafoszlányok
Szentendre	hitközség		van		nincs	nincs	
Szentes	hitközség	van	van		? (jelzik a küldést)	nincs	

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Szent-gotthárd	Lerner Antalné		van		? (jelzi a küldést)	nincs	emlékmű a zsinagóga udvarán
Szerencs	hitközség		van		nincs	nincs	nincs emlékmű, se emlékkönyv
Szergény	Celldömölk küldi		csak számok				
Szihalom	Mezőkövesd küldi		csak szám				
Szil	Csorna küldi		csak számok				
Szilsárkány	Csorna küldi		csak számok				
Szolga-egyháza	Sárbogárd küldi					csak névsor	
Szolnok	hitközség		van		van	van	zsinagógai emléktábla névsorral
Szombat-hely	hitközség		van		van	nincs	deportálási emlékmű a zsinagóga mellett és munkaszolgálatos síremlék

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Szomolya	Mezőkövesd küldi		csak szám				
Szőny	Komárom küldi		van		van	nincs	halálmenetek áldozatainak sírja
Tab			nincs		van		temetői emlékmű
Tabajd - Alcsút	Bicske küldi					van	
Tahitótfalu	Szentendre küldi		van				
Tápiósüly	Krausz Ilona		van		nincs	van	nincs emlékmű
Tapolca	fiók-hitközség	van	van	MIOI a névsorról	van	„Könnyek könyve”	temetői emlékmű
Tarcal	fiók-hitközség		van		nincs	van	csak megrongált tóratekercs
Tárkány	Kisbér küldi					van	
Tárnok	Bicske küldi					van	
Tarpa	Klein József		van		nincs	nincs	csak egy megrongált mahzor

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Tata	hitközség		Tatai hitközség anyagában, piszkozat				
Tét	Donáth Jenő		van		nincs		nincs emlékmű, se emlékkönyv
Tetétlen	Nádudvarral együtt					csak névsor	
Tiszabő	Steinberger Salamon		van		nincs	nincs	nincs emlékmű, se emlékkönyv
Tiszacsege	Debrecen küldi				?		temetői emlékmű Debrecenben
Tiszavasvári	Rónai József, Budapest	van	van		van		temetői emléképület és emlékkönyv
Tokaj	hitközség		van		nincs	nincs	nincs emlékmű, se emlékkönyv
Tolcsva	Monoki József	van	van		nincs	van	nincs emlékmű
Tolna	Szekszárd küldi		van		van	van	emléktábla

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Tolna-némedi	Hőgyész küldi		csak számok			Gyönkkel	
Tormás	Hőgyész küldi		csak számok			Gyönkkel	
Tótkomlós	Orosháza küldi		van		nincs	nincs	nincs emlékmű, se emlékkönyv
Tököl	Delikát Miklós		van		nincs	van	nincs
Török-bálint	Halász Vilmos		van		nincs	nincs	nincs emlékmű, se emlékkönyv
Török-szentmik-lós	hitközség	van	van	MIOI a tó-rasírhoz héber fel-iratot ígér	van	van	zsinagógai emlék-tábla névsorral, tórasír
Túrkeve	hitközség		van		nincs	nincs	temetői emlékmű
Udvardi	Hőgyész küldi		csak számok			Gyönkkel	
Újfehértó	özv. Stern Samuné		van		nincs	nincs	nincs emlékmű, se emlékkönyv
Vác	hitközség		van	fényképek kísérőleve-le	? (jelzik a küldést)	van	emlékkönyv „most készül”

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Vadna	Sajókaza küldi		csak számok				
Vág	Csorna küldi		csak számok				
Vajta	Sárbogárd küldi					csak névsor	
Várpalota	Székesfehérvár küldi					csak névsor	
Varsád	Hőgyész küldi		csak számok			Gyönkkel	
Vásárosnamény	hitközség		van		nincs	nincs	nincs emlékmű, se emlékkönyv
Vasvár	Gotlieb György		van	képek kísérőlevele	van	nincs külön	zsinagógai emlékmű névsorral
Véménd	Pécsvárad küldi					csak névsor	
Vereb	Bicske küldi					van	
Verpelét	Domán László		van		? (jelzik a küldést)	van	emlékmű

Település	Válaszadó státusza vagy neve	Azonnali visszajelzés	Kérdőívre adott válaszok	További levél	Fénykép	Névsor	Emlékezeti tárgy a válaszokban
Vértesacsa	Bicske küldi					van	
Veszprém	Székes-fehérvár küldi		van				
Vésztő	hitközség	van	van		van		zsinagógai emléktábla névsorral és emlékkönyv
Vilmány	Fried Károly		van		nincs	nincs	helyben nincs, emléktábla a gönci zsinagógában, majd 1954-tól Miskolcon
Zala-egerszeg	Korn Sándor		van	MIOI kimenő levél a fénykép méretéről	van	van	temetői emlékmű
Zala-szentgrót	Hirtenstein Arnold		van (Türjével)		van		temetői emlékmű
Zsámbék - Vál	Bicske küldi					van	

Forrásközlés

1. A felmérés kontextusát adó dokumentumok

Az ismeretlen zsidó mártír emlékművének felállítására alakult világbizottság felkérése

Paris 1956. juni 6.
A Magyar Zsidó Hitközség Elnökének
Állami Egyházügyi Hivatal

Uraim és kedves Hittestvéreim!

Az ismeretlen zsidó hősök emlékműve ezentul Páris szívében a Városháza közelében fog emelkedni és abban a negyedben, melyet évszázadok óta „A Francia Főváros Zsidó" laktak, a Városi Tanács területén.

Ennek az emlékműnek a célja, hogy megörökítse annak a 6 millió zsidó halottnak az emlékét, akik a nazi barbarizmusnak lettek áldozatai. Párisban a nagy emberi gondolatok bölcsőjében, a világ közlekedésének keresztutján felállitván ez az emlékmü, örökre megőrzi ennek a borzalmas tragédiának emlékét és ünnepélyes figyelmeztetés lesz, hogy óvjuk az emberiséget a barbár fajelmélet halálos veszedelmétől. Ennek az emlékmünek a felállitását a mi Világszövetségünk határozta el és az államfők és kiváló személyiségek pártfogolják. Politikai állásfoglalás nélkül lerójják kegyeletüket a hitlerizmus áldozatai előtt.

Az emlékművet a következő októberben fogják leleplezni Franciaország legnagyobb tekintélyei és a diplomáciai kar jelenlétében. Az alapkő letétel 1953. májusában volt, amely alkalomból megjelent a párizsi szovjet követ is.

Az avatási ünnepségen tanusitani kivánjuk kegyeletünket minden zsidó mártir előtt, akik részesei voltak a hitleri üldözés borzalmainak. Ezért szeretnénk, ha a magyar zsidóság is képviseltetné magát ezen az ünnepségen, akik különösen sulyosan megszenvedték a náci fajüldözést.

Abban a reményben, hogy Önök szivesen fogadják a mi meghivásunkat, engedjék meg, hogy pontosan leszögezzük a megjelenésük formáját.

Megkérünk minden hitközséget, hogy fektessenek fel egy pergament tekercsre irt „Meguilah"-ot, melyben vázolják az illető ország zsidósága tragédiájának főbb állomásait, az áldozatok számát. Ezt a „Meguiloth"-ot[1] egy szimbolikus urnában helyezik el az emlékmü kriptájában.

Reméljük, hogy Önök elkészitik a magyar zsidóság „Meguiloth"-ját és azt még szeptember előtt eljuttatják hozzánk.[2] Egyben kérjük Önöket, hogy jelőljenek ki egy delegációt, aki részt venne októberben a leleplezési ünnepségen.

Igen lekötelezneének bennünket, ha dokumentumokat tudnának küldeni, – fényképeket – a magyar zsidóság szenvedéséről a nácizmus idejéből, muzeumunk részére.

---

[1] Meguilah / megilla = tekercs, héberül. A meguiloth / megillot a többes számú alak, amit a magyar szövegben tévesen használt a fordító itt is, és a következő mondatban is.

[2] A párizsi emlékmű számára készített magyarországi szöveget lásd: Bányai Viktória – Csősz László, „Megillat Horthy / Horthy-tekercs – egy elfelejtett emlékezés" *Targum*, 1 (2022), pp. 171–195.

Több hitközség biztosit minket részvételéről, többek között a lengyel, a bolgár és a jugoszláv hitközség is és ugy számitjuk, hogy rövidesen megkapjuk a román és csehszlovák hitközségek beleegyezését is.

Kérjük Önöket, hogy fogadják jószándékkal feljegyzésünket. Abban a reményben, hogy szándékunk megértésre talál Önöknél, előre is köszönetünket fejezzük ki, és kérjük, hogy adják át hittestvéreinknek tiszteletteljes üdvözletünket.

A Végrehajtóbizottság
elnöke
I. Schneersohn sk.

Magyar Izraeliták Országos Irodájának körlevele

MAGYAR IZRAELITÁK ORSZÁGOS IRODÁJA
Budapest, VII. Síp u. 12.
5182/1956.

Izraelita Hitközség
t. Elöljáróságának[3]

Az ismeretlen zsidó vértanu emlékművének felállitására alakult Világbizottság, – mint arról az Uj Élet augusztusi száma beszámolt –, ez év őszén avatja fel a nácizmus által elpusztitott hat millió hittestvérünk emlékére emelt nagy emlékművet. Az emlékmüben való elhelyezés céljából a magyar zsidóság is – a Világbizottság felhivására – egy Megilát készittet, amelyben megörökiti hatszázezer elpusztult hittestvérünk tragédiájának állomásait és adatait. Ezenkivül Országos Irodánk az emlékmü épületében elhelyezendő nagy muzeum és levéltár részére minden lehető dokumentációs anyagot kiván összegyüjteni és a Világbizottságnak beküldeni.

Ezen munka elvégzése érdekében felkérjük a t. Elöljáróságot, hogy sürgősen – 8 nap alatt – közöljék Irodánkkal a következő adatokat:

[3] A körlevélnek két változatát ismerjük. Itt a hitközségeknek, fiókhitközségeknek küldött változatát közüljük, míg Dévaványa és Tápiósüly válaszainál a megszűnt hitközségek helyén egyes személyeket megszólító változat található.

1./ Mennyi volt a zsidó lakosság száma helységükben 1944. március 19-én?
2./ Hányan pusztultak el ezek közül?
3./ Hány gyermek volt az áldozatok között?
4./ A gettózás előtt hány zsinagóga volt helységükben? Abból hány pusztult el?
5./ A gettózás előtt hány tantermes zsidó iskola volt helységükben? Abból hány pusztult el?

— — —

További kéréseink a következők:
a./ Szíveskedjenek a községük területén levő mártir emlékművet, vagy emléktáblát – akár a templomban, templomudvarban, vagy a temetőben van az , – lefényképeztetni és a felvételről 3 drb. 13x18 cm-es fényképet (egyszeri másolatot, nem kartonra ragasztva) készíttetve, nekünk az eredeti filmmel (lemezzel) együtt beküldeni.
b./ Kérjük közölni azt, hogy van-e mártir emlékkönyvük, vagy más névsoruk elpusztult hittestvéreinkről és azt rendelkezésünkre tudják-e bocsájtani lefényképezés vagy leirás végett.
c./ Kérjük annak közlését is, milyen egyéb dokumentációs anyag van t. Hittestvéreink birtokában, van-e megrongált, vagy beszennyezett Tóratekercs, a gettózást, a haláltáborokat, a munkaszolgálatot megörökitő napló, leirás, vagy fénykép és melyek volnának ezek közül Irodánknak beküldhetők?
d./ Végül annak közlését kérjük, hogy 1944-ben mely napon kezdődött a helységből hittestvéreink összeköltöztetése (gettózása), más gettóba való átszállitása és bevagonirozása.

A fényképek, valamint a b./ – d./ alatti kérdéseinkre adandó válasz beküldését augusztus 20. napjáig kérjük.

Minden ezzel kapcsolatos kiadást (fényképezés, stb.) Irodánk meg fog tériteni. Kérjük tehát ezek felszámitását.

Kérjük t. Hitközséget és el is várjuk, hogy ezen, az egész világ zsidóságát foglalkoztató kegyeleti tevékenységben segitségünkre legyenek és a fentirt határidőkig, tehát egyrészről 8 napon belül, másrészről augusztus 20-ig az összes kérdésekre kimeritő, részletes választ adni sziveskedjen. Tartozunk ezzel mártirjaink emlékének, önmagunknak, a világ zsidóságának.

Forduló póstával, ajánlott levélben kérünk értesitést arról, hogy e levelünket megkapták és az abban kért adatok, fényképek, stb. beküldésére a kért időpontokig számithatunk-e?

Budapest, 1956. augusztus 6.

Hittestvéri üdvözlettel
Magyar Izraeliták Országos Irodája
Dr. László Jenő főtitkár
Vida Miklós alelnök

2. Válogatás a körlevélre érkezett válaszokból: 80 zsidó közösség válasza

BAJA

Bajai izr. hitközség Von. sz. 5182/1956.

60/1956. sz.
Magyar Izraeliták Országos Irodájának Budapest.

Fenti szu átiratra vonatkozólag alábbi adatokat közölhetjük:
1./ Baja város területén a zsidó lakosság száma 1944. márc. 19-én 1525 volt.
2./ Ezek közül 970 pusztult el.
3./ Az áldozatok közt kb. 25% gyermek volt.
4. A gettózás előtt 2 zsinagógánk volt. El nem pusztult egy sem.
5. A gettózás előtt 4 tantermes zsidó oskola volt. Az épület megmaradt.

A templom udvarán levő mártiremlékmüről fényképfelvételt készítettünk, abból 3 példányt csatoltan küldünk az eredeti filmmel együtt. Az emlékmüvön 1160 név szerepel, ezek közt a bajakörnyéki községekben élt hittestvérek neve is bennfoglaltatik.
Egyéb névsorunk nincs.
Mellékelten küldünk néhány leltárt a gettózás után felvett zsidó vagyonokról, ilyen még sok van.
A gettózás 1944. május 3-án kezdődött. Ez nem volt szoros. Voltak a gettós házak közt és mellett nemgettósak is. Kerítés nem volt. A kijárás szabad volt, tulajdonképpen csak összeköltöztetés volt.



A holokauszt 1160 bajai áldozatának emlékműve a zsidó temetőben, 1956

Az első bevagonírozás május 28-án volt. Ekkor vitték el a hittestvérek nagyobbik felét. Egyes házakat ötletszerűen kihagytak. Ezeket június 17-én szedték össze és 18-án a bácsalmási zárt gettóba vitték. Itt egy hétig voltak, akkor a bácsalmási gettót jún. 25-én teljes egészében felszámolták. De még akkor is maradt Baján mintegy 120-130 főnyi zsidóság, azok akik a németek műhelyeiben és konyháin dolgoztak, valamint a városi közkórházban szolgai munkát végeztek. Az oroszok közeledtére ezeket is összeszedték és a németek a Dunántúlra magukkal vitték október 13-án.

A kórházban dolgozó 33 nőt azonban nem, ezeket itt érte egy héttel később: okt. 20-án a Vörös Hadsereg bevonulása. Tudomásunk szerint erre az egész országban nem volt példa.[4]

Baja, 1956. augusztus 19-én

hittestvéri üdvözlettel
bajai izr. hitközség:
Rosenfeld József
ügyvezető.

[4] Kiemelés az eredeti dokumentumban. Az utolsó mondat írógéppel van aláhúzva, az utolsó előtti mondat kiemelt részei ugyanazzal a tollal, amivel az ügyvezető aláírta.

BALKÁNY

T.
Magy. Izr. Orsz. Iroda.
sz. 5182/1956 Budapest

Tisztelettel folyó hó 5. keltezet levelökre, válaszolva kérésükre, a mi módunkba van teljesítjük, az Emlék Mártír Táblán írva

1. családok száma özvegyekkel,		142.
2. Férfiak akik oda maradtak,		110
Nők özvegyekkel	”,	134
Gyerekek	” cirka	168
3. összesen oda maradtak.		412

4. Zsinagóga 2 volt, 1-et szétrombolták 1 megvan
5. 1 iskola. 4 tantermes volt elveték az állam használatábavan

További kérésükre a következők,
a.) Mártir emlékművet, Temetőbe elhelyezve van, a felirattal 3 drb eredeti filmel, lemezel Budapestre felküldve.
b.) Mártir emlék könyvünk nincs. sem leírások, sem fényképezések.
c.) Dokumentácziós anyag nincs. beszenyezet Tóra tekercsekből, 1 Tórát készitettünk. munka szolgálatot megörökítő napló, leirás, fényképek nincsenek.
d.) 1944 évben Marczius hó 19-én éjjel volt az öszeszedése, és a Templom udvarba terelve, onnan Másnapon Nyíregyházára be hajszolva, bevagonirozásra. 3 Transportba let,

Nyíregyházáról Aprillis és Majus havában ausvitzba a Gázkamrákba el szálítva, egyéb adatokal nem rendelkezünk.

Hittestvéri üdvözlettel
Balkány 1956 aug 15
Frankfurth Dezső, titkár Horovitz Ignác, elnök

ajálva

BARCS

Barcs. 1956 augusztus. 13

Magyar Izraeliták Országos Irodája.
Budapest

1956 évi augusztus hó 6-ról keltezett átiratuk elintézésekép-
pen közlöm, hogy a templom előtt felállított emlékműre vo-
natkozó fényképet 3 példányban a közölt méretnek megfele-
lően lemezzel együtt átszármaztatom.
Az emlékmű a kép baloldalán a fa alatt van felállítva sajnos
a fényképész közlése szerint épen a fa miatt megfelelőbb ké-
pet nem állott módjában felvételezni.
Ugyan csak átszármaztatom lemásolás céljából a barcsi Zsi-
dók létszámáról felvett jegyzéket 1944 évi április hó 26-án
megállapított létszámnak megfelelően ugyan is ezen a napon
történt a zsidóságnak az összeköltöztetése.
A jegyzékből kitünően a zsidók létszáma Barcson ezen a na-
pon 286 személy volt, ebből a Gettóban elpusztultak 9-en
és igy 277 személy került elhurcolás alá. A Gyermekek lét-
száma 25 volt. Az elhurcolt személyek közül 45-en tértek
vissza és a visszatértek a jegyzékben „V" jellel vannak
megjelölve.
A névjegyzéket lemásolás után sziveskedjenek a hitközség
irattára részére visszaküldeni.
Ez alkalommal visszatérek a templom ügyben hozzám intéz-
ett és 1956 julius hó 27-ről kelt levelükre és az abban fog-
laltakhoz képest módot keresek arra, hogy lehetőleg e hó
20-a után Önöket személyesen felkeresem.
Egyidejűleg érdekelne tudni, hogy Magyarországról megy e

küldöttség az emlékmű felállitásával kapcsolatban Párizsba. Ezzel kapcsolatosan azon óhajomnak adnék kifejezést, ha mód van hozzá ugy esetleg saját költségemen részt vennék. A részvételnek elgondolásom szerint politikai akadálya nem lenne, mert Párttag vagyok, ezen kívül a barcsi Járási Hazafias Népfront és a barcsi Járási Kulturális Bizottság Elnöke vagyok.
Kérem annak közlését, hogy lehet e részvételről szó, mert ennek megfelelően osztanám be ügyeimet.
Még csak annyit, hogy ügyvédi gyakorlatot folytatok és a barcsi Ügyvédi Munkaközösség vezetője vagyok.

Hittestvéri üdvözlettel:
Dr. Fischer Ferenc

Csatolom a fényképekről a számlát, melynek összege 72 forintot tesz ki és kérem annak szives beküldését.

BELED



A holokauszt beledi áldozatainak jelképes síremléke, 1956

Magyar Izraeliták Országos Irodája,
Budapest

Az ismeretlen zsidó vértanu emlékművének felállítása tárgyában hozzánk intézett kérdésekre alantiakban küldjük válaszainkat.
1./ Zsidó lakosság száma helységünkben 1944. márc. 19-én: 330
2./ Elpusztultak: 280-an
3./ Hány gyermek volt az áldozatok között: 134
4./ Gettózás előtt egy zsinagóga volt és az elpusztult.
5./ Egy iskola volt a gettózás előtt. Megmaradt és államosítva lett.
a./ Mellékeljük a mártir emlékmű kívánt fényképét.
b./ mártir emlékkönyvünk van, de névsora hiányos. Kívánságukra rendelkezésükre áll. Bár az emlékkönyv külső kiállítása sem nagyon megfelelő.
c./ Beszennyezett tóratekercs maradványa van. Ezenkívül mellékeljük hittestvérünk tulajdonát képező Dachaui felvételeket, visszavárólag.
d./ A beledi gettózás 1944. április 29-én kezdődött. Szombathelyre lettek szállitva junius 17-én. Szombathelyen be lettek waggonirozva július 8-án.

Beled, 1956. aug. 14.

Hittestvéri üdvözlettel:
Baum Lipót

BONYHÁD



A holokauszt bonyhádi áldozatainak Jizkor könyve

Bonyhád, 1956. augusztus 13.

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest
VII. Síp utca 12.
5182/1956 sz. körlevélben

Kérésükre közöljük:

1./ A bonyhádi zsidó lakosság 1944. március 19-én száma: 1197 fő

2./ Deportálásban és munkaszolgálatban elpusztult: 1028

3./ Az áldozatok között 171 fiú és 175 leánygyermek 346

Munkaszolgálatban elpusztult 122

Visszatért:

Deportálásból	5 férfi
	48 nő
	2 leánygyermek
	8 fiúgyermek
Munkaszolgálatból	106 férfi
életben maradt	169 fő

a./ fényképfelvételeket stb. aug. 20.-ig beküldjük.

b./ elpusztult hittestvéreinkről készült névjegyzéket a holnapi nap folyamán beküldjük.

Hittestvéri tisztelettel
BONYHÁDI (ORTH.) IZR. HITKÖZSÉG
[…]
hitk. elnök

Expresz.

— — —

Magyar Izraeliták Országos Irodájának, בע"ה[5]
Budapest.

Kedves Hittestvéreink!

Az ismeretlen zsidó vértanu emlékművének felállitásával kapcsolatban felhivásukra mellékelten átszármaztatjuk az alkalmasnak vélt felvételeket és lemásoltuk a birtokunkban lévő mártir emlékkönyvünkből a vértanuk névjegyzékét.

Testvéreink elpusztultak: Auschwitz, Waldenburg, Torn,[6] Mühldorf, Günskirchen, Szluck,[7] Terésienstadt,[8] Dachau, Tutzing, Wurczen-Lamburg,[9] Mauthausen, Stuthof,[10] Magdolendorf,[11] Greswin,[12] Neustadt Glébe,[13] Bergen-Belsen, Hochenelbe,[14] stb. s itt fel nem sorolt német haláltáborokba, de jutott belőlünk a szovjetuniói végtelen hómezőkre is. Porrá lett földi maradványaikat elfujta a szél a világ négy tája felé.

[5] A héber rövidítés feloldása: Az Örökkévaló segítségével.
[6] Helyesen: Thorn.
[7] Helyesen: valószínűleg Slutsk.
[8] Helyesen: Theresienstadt.
[9] Beazonosíthatatlan tábornév.
[10] Helyesen:Stutthof.
[11] Beazonosíthatatlan tábornév.
[12] Beazonosíthatatlan tábornév.
[13] Helyesen: Neustadt-Glewe.
[14] Beazonosíthatatlan tábornév.

1./ A bonyhádi zsidóság létszáma: 1944. március 19-én 1197 lélek volt. (gettózási létszám), de a korábban bevonultak száma cca 150 fő.

2./ Deportálásban és munkaszolgálatban elpusztultak száma 1028 lélek (akik a névjegyzékből ma hiányoznak), de a korábban bevonultakból 3% sem tért vissza. Visszatért 5 férfi és 48 nő, 106 MUSZ.[15]

3./ Az áldozataink között 171 fiu és 175 leánygyermek (1927. évfolyamnál fiatalabb) összesen 346 lélek elpusztult. Visszajött 2 leány és 8 fiu.

4./ A gettózás előtt két nagytemplomunk és 3 imaházunk volt. Ezek nem pusztultak el, de belső berendezéseiket 50%-ban széjjelhordták. Ablakaikat bezuzták, berendezéseinket erősen megrongálták.

5./ A gettózás előtt a cong. hitközségnek két tantermes, az orth. hitközségnek 5 tantermes iskolája volt. Ebből 1 elpusztult, 2 tantermet leállamosítottak, 2 tanteremből lakást épitettünk, 2 tantermet rendbehoztunk, melyben az uj generáció: a Talmud Tóra[16] működik.

a./ mellékelve átszármaztatunk 13 drb. felvételt á 3 példány, plusz felvételi copiak.

b./ kivánságukra elkészitettük elpusztult hittestvéreinkről nyilvántartott mártir-emlékkönyvet.

c./ Egyéb dokumentációs anyaggal nem szolgálhatunk, miután a beszennyezett Tóratekercseket és az SS

[15] MUSZ = munkaszolgálatos.

[16] Talmud-tóra = a közösség által fenntartott, vallásoktatásra szolgáló iskola, ahol délután tanultak a gyerekek

Volksbundistáktól[17] áttelepítés alkalmával talált RJF jelzésű szappanokkal[18] (Reine Jüdise Fette. Emberi zsiradékból készült mosószappanok) elástuk a mártir-emlékmű alatti sirhelyre.
d./ A bonyhádi gettózás időpontja: 1944. május 27.
A pécsi gettóba átköltöztetés időpontja: 1944. jún. 29. Pécsről 1954.[19] július 6.

1956. augusztus hó 16.

Hittestvéri üdvözlettel
Bonyhádi (Orth) Izraelita Hitközség
[…]
elnök

A költség számlákat csak a közeli napokban tudjuk beküldeni.

---

[17] Volsbundisták: a Volksbund = Magyarországi Németek Népi Szövetsége, 1938. novembertől szerveződő, a Harmadik Birodalom érdekeit képviselő, az SS irányítása alá tartozó szervezet.

[18] RJF / RIF = a rövidítés tényleges feloldása: Reichsstelle für Industrielle Fettversorgung (= Birodalmi Ipari Zsiradékellátó Hivatal). Azonban – a háború időszakában az SS által is terjesztett rémhír nyomán – mind a túlélő közösségek, mind a szélesebb közvélemény Rein-jüdisches Fett-nek, vagyis a meggyilkoltak zsiradékát tartalmazó szappannak értelmezték, és ennek megfelelően bántak vele.

19 Helyesen: 1944

BUDAPEST – BETHLEN TÉR

Ikt. sz. 70/1956 Budapest, 1956. augusztus 12.
BIH Szertartásügyi Osztálynak
Budapest

Tisztelettel jelentjük, hogy 1941-45 mártirhalált halt hittestvéreink emlékét templomunk udvarán (VII. Landler J-u. 17.) 1948 évben felállitott mártir emlékmüvünkön örökitettük meg.

Mellékelten átszármaztatjuk a mártir emlékmüvön szereplők névjegyzékét.

Egyben jelentjük, hogy templomunk 1944-ben részben korház, részben öreg zsidók menedékhelye volt, ahol a nyilasok később a legnagyobb embertelenségeket, gazságokat hajtották végre.

Tisztelettel kérjük, hogy templomunkat, mint történelmi esemény szinhelyét lefényképeztetni sziveskedjenek.

Hittestvéri üdvözlettel
Schwarz Imre
elnök h.

BUDAPEST – ÓBUDA

Budapesti Izr. Hitközség
Óbudai Körzete
III. Zichy-utca 9.

Budapesti Izr. Hitközség
Szertási Osztályának.
Budapest
Síp u. 12.

Tisztelettel jelentjük, hogy körzetünk templomának előcsarnokában az egyik falat mártírjaink emlékezetére átalakittattuk és egy márványtáblát helyeztünk rá, amelyen az üldözések évszámai, arab és héber számokkal vannak feltüntetve.
A tábla alá egy ablakszerü mélyedést vésettünk a falba, ahová egy diszesveretű emlékkönyvet helyeztünk el, melynek lapjain az óbudai zsidóság röviden megirt története az üldözések éveiben magyar és héber nyelven és mártirjaink százainak neve vannak feljegyezve.
E lapokat lefényképeztettük és tablószerüen ugyancsak a templom előcsarnokába kifüggesztettük.
Temetőnkben egy szerény emlékkő juttatja eszünkbe mártirtestvéreink szenvedéseit és tragédiáit.

Budapest. 1956. augusztus 13.

Hittestvéri üdvözlettel,
[…]

BUDAPEST – RÁKOSPALOTA



A holokauszt rákospalotai áldozatainak névsora a zsinagóga udvarán emelt emlékművön, 1956

Budapesti Izraelita Hitközség
Rákospalota és pestujhelyi körzete

Budapesti Izraelita Hitközség
i.t. Szertartási Csoportja
BUDAPEST. VII. Sip u. 12.

1. Hivatkozással a mult csütörtöki ülésen elhangzottakra közlöm, hogy körzetünk területén a következő mátiremlékek vannak:
2. Mártiremlékmü a rákospalotai templom udvarán (Czabán S. tér 3-4.)
3. Emléktábla az aggokházában. Rpalota, Bethlen u. 58.
Emléktábla a pestujhelyi templom falán. Pujhely, Neptun u. 9.
4. Ausschwitzból hozott hamvak fölé emelt siremlék a rpalotai temetönkben.
5. Rákospalotán a nyilasok által meggyilkolt és a rpalotai temetőnkben eltemetett négy ismeretlen hittestvérünk siremléke.
6. Rákospalotán, Bocskai u. 26 sz. alatti házban, a volt Iparosok és Kereskedők Testülete termében van a Testület által felállitott és mártirnevekkel ellátott emléktábla.
A mártirjaink névsorát, tekintettel a több mint ezer névre, néhány napon belül benyujtom,

Hittestvéri üdvözlettel
Steinberger Sándor
körzeti elnök.



Auschwitzi hamvak sírja a rákospalotai zsidó temetőben

CELLDÖMÖLK

Celldömölk és környéke zsidó lakosságának kimutatása.

Helységnév	Zsidó lakosság száma 1944. március 19-én	Hányan pusztultak el	Hány gyermek pusztult el	Zsinagóga elpusztult	Iskola elpuszt.
Celldömölk	473	395	134	2	1
Alsóság	60	53	15		
Nemeskocs	5	5	2		
Kemenessömjén	8	4			
Nagysimonyi	81	68	16		
Sitke	11	11	1		
Ostffyasszonyfa	1	9	3		
Csönge	5	5	3		
Egyházashetye	4	3			
Kenyeri	5	4			
Kecskéd	5	5			
Pápócz	5	5	2		
Szergény	4	3	2		
Hőgyész	25	20	6		
Magyargencs	15	14	6		
Kemenesmagasi	11	8	2		
Duka	12	10	5		

Megjegyzés:
1./ A celldömölki izr. hitközség ugy határozott, hogy Celldömölk és környéke zsidóságáról is készít kimutatást.
2./ Celldömölkön 2 zsinagóga volt. Ortodox és

Congresszusi.[20] Mindkettő a megszálló német katonaság muniçiós raktára volt, melyet kivonulásuk előtt felrobbantottak. Ugyszintén az iskolát is.
3./ Nagysimonyi hitközség volt.
4./ Az egyes nagyobb számu helységekben alkalmi imaház volt.
5./ Mellékelünk 3 drb. felvételt az auschwitzi emlékmüről.
6./ [olvashatatlan] 2 [olvashatatlan] volt munkaszolgálatosok sirjairól, akiket itt meggyilkoltak.
7./ Egy felvétel a meggyalázott tóratekercsekről, illetve sirhelyről.
8./ Visszavárólag, lefényképezés céljára az elpusztultakról készült megillát[21] is ezennel elküldjük.

Celldömölk, 1956. aug. 18.

Hittestvéri üdvözlettel:
Katz Lázár
rabbi

— — —

Celldömölk és környéke zsidósága gettózásának rövid leirása az 1944. év fasiszta idejében.

---

[20] Congresszusi = neológ. Az 1868/69-es kongresszus határozatait elfogadó hitközségek, amelyeket később általánosan neológnak neveztek, de korai hivatalos nevük: kongresszusi izraelita hitközség volt.

[21] Megilla = tekercs, héberül. Több közösség is az áldozatok névsorát tekercsre készítette el, ezzel a jegyzék fontosságát a zsinagógai liturgia során használt szentírási szövegekéhez tette hasonlóvá.

1944. április hó 27-én Kőszegre behivták munkaszolgálatra az 1900 évfolyamtól kezdve, kb. 1930 évfolyamu zsidó lakosságot. Kőszeg ismert bevonulási központ volt.
Az itthon maradottakat, öregeket, nőket, gyermekeket Jánosházára költöztették 1944. május hó 8-9-10-én, majd junius 8-án kora reggel az összes gettóbelieket összegyüjtötték a polgári iskolába és Sárvárra inditották az ottani ismert gyüjtőtáborba.
1944. julius 4-én bevagonirozták őket és julius 7-én érkeztek Auschvitzba.

Celldömölk, 1956. augusztus 18.

Katz Lázár
rabbi

CSENGER

Csengeri izr. hitközségtől.

Magyar Izraeliták Országos Irodájának,
Budapest
VII. ker. Sip u. 12.

Csenger községben és környékén élő csekélyszámu zsidóság szivből jövő együttérzését fejezzük ki a Parizsban felállitásra kerülő ismeretlen zsidó vértanu emlékét monumentálisan megörökitő emlékbizottsággal. Önzetlen az egész Európai zsidóságot sújtó szörnyű tragédia történelmi anyagának feldolgozásáért és megörökitéséért hálás köszönetünket nyilvánítjuk.

Felhivásukra a következőket közöljük:

A csengeri izr. hitközség 160 éve fennálló templomával, 250 éves temetőjével, országos hirű rabbijaival régi népes zsidó közösség volt. A zsidó lakosság száma Csenger községben és rabbisághoz tartozó községekben 1944 évi március 19-én a zsidó lakosság száma: 1020 volt, akik teljes számmal el lettek hurcolva.

Az elhurcoltak közül 870-en pusztultak el.

Az áldozatok között 520 gyermek volt.

Gettózás előtt egy zsinagóga és egy imaház volt Csenger községben a hozzá tartozó 20 községben még 8 kisebb templom volt. A csengeri régi zsinagóga berendezése teljesen elpusztult, az épület még megvan. A kisebb községi templomok elpusztultak vagy eladásra kerültek.



A holokauszt csengeri áldozatainak emléktáblája

Csenger községben 3 tantermes, 2 tanerős zsidó iskola volt. Jelenleg az épület állami ált. iskola céljaira van igénybe véve.

A mártirjaink emlékét sajnos csak szerényen megörökitő emléktábla fényképét, valamint a községben a németek által agyonlőtt 8 zsidó munkaszolgálatos emlékének megörökitésére készült jeltelen sirra helyezett sirkő fényképét a kívánt nagyságban megküldjük.

Mártir emlékkönyvünk volt, csak szétszéledő itt lakott hittestvéreink magukkal elvitték, így azt beküldeni nem áll módunkban.

Szennyezett, megrongált tóratekercseket többet őrizünk, ha szükséges lefényképeztessük. Gettózást, haláltáborokat megörökítő fényképet vagy naplót esetleg más dokumentumokat beküldeni nem tudunk.

Csenger községben a zsidó lakosság összeköltöztetése 1944 április 16-án kezdődött és már ápr. 20-án megkezdték az összeszedetteknek a Mátészalkai gettóba való szállitását.

Egyelőre mártirjaink pontos névsorát megpróbáljuk összeállitani és ha sikerül f. évi aug. 20-ára beküldjük, mert jóleső érzéssel töltene el mindnyájunkat, ha mártirjaink névsora a Párizsi emlékműben nyerne elhelyezést.

Csenger, 1956. aug. 12-én

Hittestvéri üdvözlettel

[…]

CSEPREG

Csepreg 1956. VIII. 14.

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest.
VII. Síp utca 12.

5182/1956. számu levelükre válaszolva közlöm az alábbiakat:
1./ csepregi zsidó lakosság száma 1944. március 19. előtt 51 személy.
Csepreget környező falvak zsidó lakosainak száma 1944. március 19. előtt 212 személy.
2./ csepregiek közül elpusztult 37 személy
Csepreg környékiek közül 182
3./ Csepregi gyermek 11
Csepreg környék 52
4./ zsinagóga csepregi 1. környéki 2., elpusztultak.
5./ – nem volt.
a./ fényképek mellékelve, az emlékmüről.
b./ elpusztultak névsora az emlékmüvön van megörökitve
c./ megrongált Tóratekercs maradványokat hazatértemkor összegyüjtve elégettem.
d./ 1944 junius elején a csepregi és a környéki zsidókat a csepregi gettóba gyüjtötték össze, innen kb 3-4 hét mulva elvitték őket Sopronba. További sorsuk a Soproniakéval azonos.
A fényképek ára 80 ft postaköltség 5 ft összesen frt 85.-

Hittestvéri üdvözlettel Fischer Jenő Csepreg Vas megye

CSORNA

Csorna, 1956. augusztus hó 8.

Magyar Izráeliták Országos Irodája.
Budapest
VII. Síp u. 12.

5182/956. sz. felhivásukat mai napon megkaptuk, tölünk telhetöleg mindent elfogunk követni, hogy a kért adatokat pontos idöre beküldhesük.
Egyben közöljük, hogy martir emlékkönyvünk van, mit kivánságukra be fogunk küldeni lemásolás céljára, minek megtörténte után kérjük cimünkre vissza küldeni szivesked-jenek, mert Mazkihr[22] alkalmakor szükségünk van az emlékkönyvre.

Hittestvéri üdvözlettel
ORTH. IZR. HITKÖZSÉG CSORNA
Fellner Ernő
hitk. elnök.
Ajánlott

— — —

[22] Mazkihr / mazkir = évi négy alkalommal a liturgiába iktatott ima az elhunytak emlékére. Sok közösség ezeket az emlékezéseket bővítette ki a mártírokra való emlékezéssel.

Csornai (Orth.) Izráelita Hitközség.
Csorna.

Csorna, 1956. augusztus hó 14.

Magyar Izráeliták Országos Irodája.
Budapest.
VII. Síp u. 12.

5182/956. sz. felhivásukra közöljük a vértanu emlékmühöz adatainkat.
Kérdés: Menyi volt a zsidó lakoság száma helységükben 1944. március 19-én.
Felelet:

Csorna:	786
Bősárkány:	6
Farád:	21
Egyed:	5
Magyarkeresztúr:	14
Rábatamási:	1
Rábapordány:	1
Szil:	29
Szilsárkány:	2
Szany-Rábaszentandrás:	48
Vág:	5
Összesen:	916 személy

(Ezen létszámban hiányoznak az 1940-évtől 1944-évig március 19-előtt munkaszolgálatra bevonult és időközben elhunyt munkaszolgálatos hittestvéreink létszáma.) Kbelül 150-200. fő.

Hányan pusztultak el ezek közül: 736 személy
Hány gyermek volt az áldozatok között: 202
Hány zsinagóga volt helységükben a gettózás előtt:
Csorna és környékében 6
Aból hány pusztult el: elpusztult 5
A gettózás előtt hány tantermes zsidó iskola volt helységükben? Abból hány pusztult el? 2

Gettózás kezdődött: 1944. május hó 11-én.
1944. év junius hóban a gettó létszámát a munkaszolgálatra a gettóból bevonultatotaknak levonásával visszamaradt lélekszámot fele részben Sopronba, fele részben Sárvárra hurcolták – honéd deportálva lettek.

Hitközségünk emlékkönyvét az emléktábla fényképével együtt a fényképek elkészülése után befogjuk küldeni.

Megrongált és beszennyezet toratekercs 3. db. van birtokunkban.

Sárvárol hittestvéreink 1944. tammuz hó 16-án[23] lettek deportálva.
Sopronból hittestvéreink 1944. tammuz hó 17-én.

Hittestvéri üdvözlettel
ORTH. IZR. HITKÖZSÉG CSORNA
Fellner Ernő
hitk. elnök

[23] 1944. július 7.

— — —

Csornai (Orth.) Izráelita Hitközség
Csorna.

Csorna, 1956. augusztus hó 19.

Magyar Izráeliták Országos Irodájának.
Budapest.

5182/956. sz. átiratukra mellékelve küldjük Martirjaink emlékkönyvét és templomunk előcsarnokában elhelyezett emléktábláról készült fényképeket és a filmet.
A felmerült költségekről hivatalos számlákat pótlólag befogjuk küldeni.
Egyben kérjük Martirjaink emlékkönyvét lemásolás v. lefényképezés után cimünkre visszaküldeni sziveskedjenek – mert Mázkihr[24] imáknál szükségünk van az emlékkönyvre.

Hittestvéri üdvözlettel
ORTH. IZR. HITKÖZSÉG CSORNA
Fellner Ernő
hitk. elnök

[24] Mazkihr / mazkir = évi négy alkalommal a liturgiába iktatott ima az elhunytak emlékére. Sok közösség ezeket az emlékezéseket bővítette ki a mártírokra való emlékezéssel.

DÉVAVÁNYA

Magyar Izr. Országos Irodája
Budapest.

Cimemre küldött levelüket az ujsággal együtt szombaton kaptam meg. A kérdezett pontokra amennyire össze tudom szedni az adatokat 8 napon belül válaszolni fogok.
Sajnos itten már én és feleségemen kívül 2 özvegy asszony lakik, nincsen semmi adatunk feljegyezve és igy utánjárással tudom azt megszerezni.
A temetőben b. szüleim sirján van mártir halált halt b. Fiam emléktáblája elhelyezve és még néhányan övéik sirkövén iratták fel a neveket, mert nem állitottak fel emléktáblát az összes mártiroknak – Tehát azt kérdezem, egy ilyen feliratot fényképeztessek le? Ez több felvétel lenne és költséges. Egyedül b. Fiamnak van az emléktáblája úgy elhelyezve, hogy csak az ő neve olvasható a következő felirattal: mártir halált halt drága jó gyermekünk Fried Tibor felejthetetlen emlékére.
Kérem azonnali szives válaszukat.

Hittestvéri üdvözlettel
Fried Jenő

Dévaványa 1956. aug. 12.

— — —

Magyar Izr. Országos Irodája
Budapest.

Kérésükre mellékelten küldöm azon adatokat melyeket össze tudtam szedni.

Itten nincsen sem emléktábla sem emlékkönyv vagy más névsor mártirjainkról.

Előbbeni ajánlott levelemben megírtam, hogy nehány sirkőre a temetőben felirattak mártir neveket, egyedül b. Fiamnak van emléktáblája.

Beszéltem a fényképésszel 90 frtot kér minden felvételért. Erre vártam választ Önöktől hogy mitévő legyek. De eddig nem kaptam választ. – Esetleg a mártir neveket emlékezetből leírhatom.

Sajnos mint ahogyan előbbeni levelemben is irtam, itten én és feleségemen kívül még 2 zsidónő és 1 férfi van, öreg beteges munkaképtelen emberek vagyunk. A fiatalabbak, munkaképesek elköltöztek nehányan a deportálásban szerzett betegségben itthon elhaltak.

Hittestvéri üdvözlettel
Fried Jenő

Dévaványa 1956. aug. 16.

— — —

MAGYAR IZRAELITÁK ORSZÁGOS IRODÁJA
Budapest, VII. Síp u. 12.
5182/1956.

Fried Jenő hittestvérnek
Dévaványa

Az ismeretlen zsidó vértanu emlékmüvének felállitására alakult Világbizottság, – mint arról az Uj Élet idemellékelt augusztusi száma beszámolt –, ez év őszén avatja fel a nácizmus által elpusztitott hat millió hittestvérünk emlékére emelt nagy emlékmüvet. Az emlékmüben való elhelyezés céljából a magyar zsidóság is – a Világbizottság felhivására – egy Megilát készittet, amelyben megörökiti hatszázezer elpusztult hittestvérünk tragédiájának állomásait és adatait. Ezenkivül Országos Irodánk az emlékmü épületében elhelyezendő nagy muzeum és levéltár részére minden lehető dokumentációs anyagot kiván összegyüjteni és a Világbizottságnak beküldeni.

Ezen munka elvégzése érdekében felkérjük Önt és Önön keresztül ottani hittestvéreinket, hogy sürgősen – 8 nap alatt – közöljék Irodánkkal a következő adatokat:

1./ Mennyi volt a zsidó lakosság száma helységükben 1944. március 19-én? 131.
2./ Hányan pusztultak el ezek közül? 79.
3./ Hány gyermek volt az áldozatok között? 16.
4./ A gettózás előtt hány zsinagóga volt helységükben? Abból hány pusztult el? 1 volt, elpusztult.

5./ A gettózás előtt hány tantermes zsidó iskola volt helységükben? Abból hány pusztult el? 1 tanterem volt, elpusztult.

— — —

További kéréseink a következők:

a./ Sziveskedjenek a községük területén levő mártir emlékművet, vagy emléktáblát – akár a templomban, templomudvarban, vagy a temetőben van az , – lefényképeztetni és a felvételről 3 drb. 13x18 cm-es fényképet (egyszeri másolatot, nem kartonra ragasztva) készittetve, nekünk az eredeti filmmel (lemezzel) együtt beküldeni. *nincsen semmi adat.*
b./ Kérjük közölni azt, hogy van-e mártir emlékkönyvük, vagy más névsoruk elpusztult hittestvéreinkről és azt rendelkezésünkre tudják-e bocsájtani lefényképezés vagy leirás végett.

nincsen.

c./ Kérjük annak közlését is, milyen egyéb dokumentációs anyag van t. Hittestvéreink birtokában, van-e megrongált, vagy beszennyezett Tóratekercs, a gettózást, a haláltáborokat, a munkaszolgálatot megörökitő napló, leirás, vagy fénykép és melyek volnának ezek közül Irodánknak beküldhetők?

nincsen.

d./ Végül annak közlését kérjük, hogy 1944-ben mely napon kezdődött a helységből hittestvéreink összeköltöztetése (gettózása),

1944. május 21-ikén

más gettóba való átszállitása és bevagonirozása

Szolnokra junius 17-én szállitottak.

A fényképek, valamint a b/ – d/ alatti kérdéseinkre adandó válasz beküldését augusztus 20. napjáig kérjük.

Minden ezzel kapcsolatos kiadást (fényképezés, stb.) Irodánk meg fog tériteni. Kérjük tehát ezek felszámitását.

Kérjük t. Hittestvérünket és Önön keresztül a többi hittestvéreket is, de el is várjuk, hogy ezen, az egész világ zsidóságát foglalkoztató kegyeleti tevékenységben segitségünkre legyenek és a fentirt határidőkig, tehát egyrészről 8 napon belül, másrészről augusztus 20-ig az összes kérdésekre kimeritő, részletes választ adni sziveskedjenek. Tartozunk ezzel mártirjaink emlékének, önmagunknak, a világ zsidóságának.

Forduló póstával, ajánlott levélben kérünk értesitést arról, hogy e levelünket megkapták és az abban kért adatok, fényképek, stb. beküldésére a kért időpontokig számithatunk-e?

Budapest, 1956. augusztus 6.

Hittestvéri üdvözlettel

Magyar Izraeliták Országos Irodája

Dr. László Jenő
főtitkár

Vida Miklós
alelnök

EGER

Egri Izraelita Hitközség
108. sz. / 1956 Székely

Eger, 1956. augusztus hó 16.

Magyar Izraeliták országos Irodája
Budapest .

Válaszolva folyó hó 5-én kelt nagybecsű levelükre van szerencsénk kérésüknek lehetőség szerint eleget tenni.
Tárgy az ismeretlen zsidó vértanu emlékművének községünkre vonatkozó dokumentációja:
A kérdezett pontokra rövid válaszaink.
1./ 1944. március 19-én 2200 lélek
2./ elpusztult 2000
3./ a fenti 2000-ből gyermek 340 ezek 18 éven aluliak
4./ két zsinagóga volt, egyik romos belül
5./ Négytantermes iskola volt, jelenleg államosítva gyermekotthon, megjegyzni kívánjuk, hogy az épületet két éve államositották, míg üres volt és a mártirok temploma volt addig nem volt állami tulajdonba.
a./ A temetőben lévő nagy mártirok emlékművéről kérésüknek megfelelő 3 példányu fényképét mellékeljük.
A volt iskolaudvarán lévő gyermekeink mártir emlékmüről szintén mellékeljük 3 példányban a fényképet.
A kerecsendi erdőben meggyilkolt 25 hittestvérünket 1945 évben erre célra kijelölt mártir parcellába elhelyezett sirokról 3 példány fényképet szintén mellékeljük és végül a megszentségtelenített tora tekercs és ugyancsak összetépett több



A kerecsendi erdőben legyilkolt munkaszolgálatosok sírja az egri zsidó temetőben

láda imakönyveket eltemettük és ezen hely körülkeritett részéről szóló 3 példányu fényképet mellékeljük.
b./ 1944-ben elhurcolt hittestvéreinkről mellékeljük az összeirást, mely kizárólag azokról szól, akik a gettóba kerültek az előbbi munkaszolgálatos hittestvéreink nem szerepelnek és meg kell azt is említeni, hogy az 1620 személyből csak azok nem szerepelnek akiket a gettóból vittek munkaszolgálatra ez nem több mint megközelitőleg 200 férfi, viszont az Auswitzba került hittestvéreink körülbelül 1440 személy közül 25 nő és 7 férfi maradt életben. Azért irtam körülbelül 30 személlyel többet, mert az elmegyógyintézetben ápoltakat is elvitték, azonban az összeiró iven nem szerepelnek.

c./ A fentieken kívül semmi más dokumentációs anyagunk nincs.
d./ 1944. május 15-én történt meg a Gettózás és 1944. június 7-én a felhőszakadás közepette parasztkocsikon szállitották Kerecsendi téglagyárba, majd onnét junius 11-én a Maklári vasutállomáson az ismert aljas eszközökkel vagonirozták be és nem egészen két nap alatt a megsemmisitő táborba kerültek Auswitzba. E pontba semmi más dokumentáció nem áll rendelkezésünkre.
Nagyon kérjük a deportálási összeirásunkat visszaküldeni, valamint a fényképezés költségeit, melynek számláját küldjük cimünkre beküldeni sziveskedjenek.

Székely Endre	Kulcsár Sámuel
jegyző	gondnok, elnök helyett

Utóirat. Kérjük, hogy a fényképek költségét, 371 forintot cimünkre küldeni.
melléklet 12 drb fénykép
deportálási jegyzék és a fényképek lemezei.

ERDŐBÉNYE

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Bpest.

5182/956 számu körlevelüket megkaptam amelyre megküldöm a kért adatokat a mártirhalált halt hittestvérünk névsorát akik elpusztultak deportálás és munkaszolgálatosok voltak. 1944 március 19-én 130 személyből állott a hitközségünk ebből 109-en nem tértek haza, a névsort küldöm az emlék táblán ezek a nevek van fölirva ebből gyermek 21 személy a többi fölnőt volt a gettózás előtt 2 zsinagoga volt. Eböl 1 elpusztúlt 1 tantermes iskola volt azt álamositották az meg is van. Az emlék táblát lefényképeztettem az eredeti filmet mai postán küldöm ajálva kérem ezt meg nagyitatni mert itten csak igen kis amatörkép van, és Spatakról[25] nem akartam ki hozatni direkt fényképészt úgy gondolom eről elöhívják nagyra amilyent önök kértek. Megrongált Tora tekercs nincs a gettózás 1944 április 17 és 18-án vitték Sátoraljaújhelyre a gettóba és junius hóban vitték a gázkamrába őket el vagonban. A film kőltsége 25 frt. az egész. A pontos időt nem tudom mivel én is muszos voltam és 955[26] januárban jöttem elő.
Hittestvéri üdvözlettel
Wassermann Lajos
Erdőbénye

[25] Sárospatakról.
[26] Helyesen: 945

GYÖNGYÖS

Egyesült Izr. Hitközség
Gyöngyös

Gyöngyös, 1956. augusztus 17.
Tárgy: 5182/1956. sz. körlevélben kért adatok .

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest.

Hivatkozott nb. körlevelük elintézésében, annak egyes pontjaira adatainkat a következőkben adjuk:
1./ a zsidó lakosság száma 1944. III. 19-én: 2050
2./ az elpusztultak száma: 1750
3./ a gyermek áldozatok száma: 380
4./ a gettózás előtti zsinagógák száma: 3, melyből 1 felszabadulás után lebontás folytán szünt meg.
5./ Zsidó iskola nem volt.
b./ Az elpusztult hittestvéreinkről sajnos emlékkönyv, vagy névsor nincs.
c./ Dokumentációs anyaggal nem rendelkezünk.
d./ 1944. évben az összeköltöztetés május hó 22-én kezdődött és a felejthetetlen emlékezü hittestvérek bevagonirozása junius 19-én „Urnap"-ján történt.
Amennyiben hittestvéreink utján dokumentációs anyaghoz tudunk jutni, ugy azt késedelem nélkül továbbitani fogjuk.

Az a./ alatti elintézésében csatoltan küldjük mártir emlékművünkről készült fényképeket, a filmet és a vonatkozó számlát.

Hittestvéri üdvözlettel:
Egyesült Izr. Hitközség
Gyöngyös
dr. Altmann Béla

5 drb mell.
Ajánlott.
Film és számla[27] csatolt külön boritékban, melynek összegét átutalni sziveskedjenek.

[27] A szó kétszer kék tintával aláhúzva, és a lap alján a következő utólagos megjegyzéshez utalva: nem jött.

GYŐR

Egyesült Izraelita Anyahitközség
Győr

Győr, 1956 augusztus 9

Magyar Izraeliták országos Irodája
Budapest.
Síp u 12

Az ismeretlen zsidó vértanu emlékmüvének felállitására alakult Világbizottság felhivására készitendő Megilla[28] részére a Győri Egyesült Izraelita Anyahitközség közli a következő adatokat:
1./ A győri lakosság zsidósága 1944. március 19-én 6.000 lélek volt.
2./ A győri deportáltak közül 5.400 lélek pusztult el.
3./ A győri deportáltak között 1.200 gyermek volt.
4./ A gettózás idején Győrött három zsinagóga volt és mind a három sulyos károkat szenvedve romosodott el, ugyananynyira, hogy ma viszonylag csak egy van épségben. A nagy templom második emeletén lévő orgonát teljesen tönkretették és az ugyanott levő női padokat megsemmisitették.
Az 1947 évi helyreállitási belső munkálatokról készült két felvételt mellékeljük.
5./ A gettózás előtt 8 tantermes neológ és 5 tantermes orthodox iskolánk volt. Ezek felszerelése teljesen elpusztult.
A továbbiakra nézve:
a./ mellékelünk három darab fényképet a győri deportáltak

[28] Megilla = tekercs, héberül. Itt a körlevél szövegéből veszi át.



A holokauszt győri áldozatainak emlékkönyve a temetőben felállított emlékmű belső terében

emlékmüvéről. Ha ez nem felelne meg a kért célra, a megadott méret szerinti felvételt elkészittetjük, sürgősen pótoljuk. b./ A mártirok egyrészének neveit tartalmazó emlékkönyvet győri iparmüvész tervezte és készitette. Ennek másolata egy abc regiszteres könyvben állandóan az emlékmü belsejében van. Ez utóbbit lemásolás végett rendelkezésre bocsájtjuk. Ha az iparművész által készitett emlékkönyv fotokópiája megfelelőbb lenne, kérjük az Önök külön válaszát és javaslatát a fotokópia elkészittetésére.



Az Ásványrárón exhumált Krausz Ibolya síremléke a győri zsidó temetőben

c./ Megrongált és beszennyezett Tóratekercsek maradtak és azok kistemplomunk frigyszekrényében vannak. Hittestvéreink közül azok, akiknek dokumentációs anyaguk

van, fotokópiázás céljára azokat rendelkezésre adják, azzal hogy azokat további emlékként való megőrzés végett visszakérik. Néhány napon belül ezeket külön csomagban feladjuk.
d./ Győrött az összeköltöztetés 1944. junius 1-én kezdődött és junius 8-án fejeződött be. A bevagonirozás két turnusban: 1944. junius 11-én és junius 15-én történt.
Megemlítjük, hogy temetőnkben helyeztük örök nyugalomra az Ásványrárón és egyéb Győr környékén elpusztított munkaszolgálatosok és Budapestről elhurcolt meggyilkolt hittestvéreink exhumált földi maradványait. Ezek közös parcellában feküsznek az exhumálás helységének nevével megjelölve állitott emlékkő körül. Ezeket a győri zsidóság állittatta. Ahol hozzátartozó volt és a vértanu neve ismert volt, ott a hozzátartozó állittatott emlékkövet. Kérdezzük: fényképeztessük-e le ezeket?

Hittestvéri üdvözlettel:
Lőbl Béla titkár
Strasser Gyula elnök
Ungár Kálmán kk-i[29] elnök

5 drb fénykép
Express-ajánlott!

— — —

[29] kk-i = Községkerületi. A hitközségeket területi alapon összefogó szervezet.

Egyesült Izraelita Anyahitközség
Győr

Győr, 1956 augusztus 14

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest.
Síp u. 12.

A készülő Megilla részére Spiegel Károly Győr, Rónay Jácint u. 2/a. alatt lakó hittestvérünk fotokópia céljára kölcsönadja hitközségünkön keresztül az országos Irodának a következő két dokumentumot, azzal, hogy sziveskedjenek azokról a fotokópiát elkészíttetni és cimére ajánlott küldeményként mielőtt visszajuttatni, minthogy azt továbbra is meg kívánja őrizni emlékei között:
1./ Győri Nemzeti Hirlap 1944 március 11-iki száma (kartonlapra felragasztva)
2./ A győri m. kir. pénzügyigazgatóság 5434/945. sz. jelentését:
miből állt a zsidó vagyon?
mi történt a zsidó vagyonnal?
mi van a zsidó vagyonból?
előterjesztés
bekezdésekkel.

Hittestvéri üdvözlettel:
Lőbl Béla titkár
Strasser Gyula elnök
Ungár Kálmán kki-i elnök

— — —

Dr. V/B. 5182.

T.
Egyesült Izr. Anyahitközség,
Győr.

Köszönettel vettük az Ismeretlen zsidó Vértanu Emlékművével kapcsolatban f. hó 9-én kelt levelüket. A deportáltak emlékművéről megküldött 3 db. fényképet sajnos nem használhatjuk, miértis kérjük hogy arról egy ujabb felvételt készittetni és a már korábban megadott méretben a felvételről 3 db. kópiát hozzánk megküldeni sziveskedjenek.
A mártirok emlékkönyvében felsorolt nevekre szükségünk volna. Ha Önök ezt a könyvet rövid időre nélkülözni tudják, ugy kérjük hozzánk elküldeni, hogy azt lemásoltathassuk, ha azonban Önök vállalják, hogy azt lemásoltatják, ugy annak költségét készséggel megtéritjük. Ez utóbbi esetben az a kérésünk, hogy a névsort egy eredeti és egy másolati példányban szabványos quart nagyságu fehér papirra, tiszta betükkel iró irógéppel, széles margó hagyásával és egy oldalon csupán egy sor névvel, s a hozzátartozó adatokkal legépeltetni és nekünk megküldeni sziveskedjenek.
Végül kérjük, hogy a temetőjükben lévő Győr környéki munkaszolgálatos tömegsirokról is 3-3 példányban sziveskedjenek fényképfelvételt küldeni.
Budapest, 1956. augusztus 15.

Hittestvéri üdvözlettel
Magyar Izraeliták Országos Irodája
/Dr. László Jenő/
főtitkár

HAJDÚBÖSZÖRMÉNY



A hajdúböszörményi gettó deszkapalánkja és kapuja, előtte álló csendőrrel, 1944

M. I. O. I.
Budapest

Köszönettel és hálával vettük az értesítést az Új Élet c. lapban, hogy a t. Elnökség a testvéreink megemlékezésére „Megülét”[30] küld a Párizsi emléképület számára, ezzel kapcsolatosan közöljük, hogy a Hitközségünk a Budapesti Zsidó Múzeum részére elküldött a gettóval kapcsolatos adatokat illetve fényképfelvételeket, amennyiben azokról kívánnak másolatot küldeni, ugy ujabb másolatokat nem küldünk

[30] Megüle / megilla = irattekercs

be, hanem ugy kérjük, értesitésük és mi t. címnek is megküldjük a felvételeket és a mártirhalált halt 653 hittestvérünk névsorát.
Ugy véljük, hogy ezzel is tartozunk a mártiroknak, hogy nevük egy olyan monumentális épületben hirdesse az ő emlékük és a mi felejdhetetlen fájdalmunk.
Várjuk fentiekre vonatkozó válaszuk s vagyunk
hittestvéri üdvözlettel
Grün Andor
Hajduböszörmény, 956 VIII 6

— — —

M. I. O. I.
Budapest

A hozzánk intézett 5182/956 sz. átiratukra alantiak szerint adjuk meg adataink

1. Zsidó lakosság száma 1944 márc 19-én	963 fő
2. Elpusztultak	653 fő

3. Az áldozatok között gyermek
4. Gettózás előtt 1 templom, 1 téli imaház, 1 klóz[31] volt elpusztult 1 klóz, 1 téli imaház
5. Gettózás előtt 2 tantermes iskola volt, az iskola megszűnt az épület még ma is áll.
a./ az emlékmű lefényképezése folyamatban van
b./ Emlékkönyvünk van azt teljesen rendelkezésükre bocsátjuk, továbitás végett.

[31] Klóz = jiddis kloyz kifejezésből, tanház

c./ Beszenyezett Tóratekercsünk van cca 6-8 drb, esetleg munkaszolgálatos fényképek, zsold könyv
d./ A hittestvéreink összeköltöztetése 1944 ~~Május 26~~ Erev Süvesz[32]
Debreczeni gettóba vagonírozása 1944 Jún 17

Hittestvéri üdvözlettel
Grün Andor

956 VIII 13

— — —

M. I. O. I.
Budapest

Hivatkozással 5182/1956 sz. körlevelükre és ugyancsak ilyen számú aug 15-én kelt levelükre csatoltan megküldjük a kívánságuk szerinti felvételt az emléktábláról.

1949-ben Kardos Pál által irattunk egy emlékkönyvet[33] amely részletesen foglalkozik a gettózás, deportálás és azt megelőző időkről, azt megküldjük és kérjük, hogy a szükséges adatokat abból fel használni sziveskedjenek, ebből ha szükséges tudnánk több példányt is a t. cím rendelkezésére bocsájtani.

[32] Áthúzás az eredeti dokumentumban. Erev Süvesz = savuot ünnepet megelőző nap, vagyis sziván hó 5, ami polgári naptár szerint 1944-ben május 27-re esett.

[33] Kardos Pál, *Adalékok a hajdúböszörményi zsidóság történetéhez. Az 1942–45. évben a fasizmus áldozataiként elpusztult böszörményi zsidók emlékére kiadja a Hajdúböszörményi Autonóm Ortodox Izraelita Hitközség*, 1949.

Adalékok című emlékkönyvünkben benne vannak testvéreink névsora 77-87 oldalon, tekintettel arra, hogy megfelelő irógéppel nem rendelkezünk, megkérjük a T. Elnökséget, hogy abból sziveskedjenek le másoltatni az önök által kért névsort.

Ugyancsak kérjük a T. Elnökséget, hogy megálapításunk szerint fontos fényképet, a „gettó kapuét" amelyet mi beküldtünk a Budapesti Zsidó Múzeum részére (másodpéldányunk nincsen) hogy azt lefényképeztetni és azt is az adatgyüjtéshez felhasználni sziveskedjenek reméljük, hogy annak nincs akadálya, szivesen vennénk ha abból egy példányt nekünk is megküldenének.[34]

Ugyancsak küldünk egy Igazolványt, amellyel egyik hittestvérünk mint keresztény szerepelt illetve bujdosott.

Két fényképet egy röptéri munkálatokról és ugyancsak egy drb-ot a Hajmáskéri munkatábori felvételt.

Egyébb kérdéseikre előző levelünkben válaszoltunk, szükség esetén szivesen álunk rendelkezésükre s […]

hittestvéri üdvözlettel
Grün Andor

Hajdúböszörmény 956 aug. 20

[34] https://collections.milev.hu/items/show/34143 és https://collections.milev.hu/items/show/34141

HAJDÚDOROG

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest.

5182/1956. sz. leiratukra kérdésükre legjobb tudomásom szerint pontonként a következő a válaszom.

1., Mennyi volt a zsidó lakos. száma helységünkben 1944 III. 19-én: 260 lélek

2., Hányan pusztultak el ezek közül? 200

3., Hány gyermek volt az áldozatok között? 58

4., A gettózás előtt hány zsinagóga volt helységünkben 1 drb.

Abból hány pusztult el? megrongálódott 1

5., A gettózás előtt hány tantermes iskola volt helységünkben

Általános Iskola nem volt, hanem Talmud thóra[35] volt 3 tantermes ez elpusztult.

Mártir emlékmü helységünkben nincsen.

Mártirainkról emlékkönyvünk nincsen csak emlékezetből összeirás a nevekkel.

Dokumentációs anyagaink nincsenek.

Helyiségünkben 1944 év május 24-én kezdődött az összeköltöztetés és 1944 év junius hó 24-én szállitották el nagy részét Auswitzba, kisebb részét Bécsbe szállitották el.

Sajnos sem fényképekkel sem más ilyen dokumentációs anyaggal nem rendelkezünk, mert a vissza érkezett 60 lélek

[35] Talmud-tóra = a közösség által fenntartott, vallásoktatásra szolgáló iskola, ahol délután tanultak a gyerekek.

közül mindössze 8 férfi és 5 nő tartózkodik községünkben és 1 gyerek, ezek teljesen elhagyottan a hitélettől élnek községünkben, kenyérkereseti gondokkal.

Hajdudorog, 1956 augusztus 13.

Hittestvéri üdvözlettel
Reichmann Sámuel

HAJDÚHADHÁZ

Orth. Izr. Hitközség
Hajdúhadház

Hajduhadház 1956 VIII 15

T. Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest

Folyó hó 5-i 5182/1956. sz. B. levelükre válaszolva tisztelettel közöljük a kért adatokra a választ.

1. 1944 március 19-én helységünkben a zsidó lakosság száma 646 lélek volt.
2. Ezek közül elpusztult 464 személy.
3. Ezek között gyermek áldozat 92 lélek volt
4. A gettózás előtt egy zsinagógánk volt és ez meg is maradt.
5. A gettózás előtt 4 tantermes zsidó iskolánk /:chéder:[36]/ volt ez meg is maradt.

Továbbá közöljük, hogy községünkben mártir emlékmű, mártir emlékkönyv, valamint mártir emléktábla nincs, míg templomunkban a Fried-szekrénybe[37] egy megrongált, beszennyezett Tóratekercs van a gettózás idő tartama óta, ami minden alkalommal amikor a Fried-szekrényt kinyitják megemlékeztett a szörnyű gettózásra és deportálásra.
Végül közöljük, hogy 1944 május 24 volt községünkben

[36] chéder = orthodox közösségekben a kisgyerekek és kisiskolások vallásoktatási intézménye.
[37] Szokásos írásmóddal: frigyszekrényben.

az összeköltözködés, gettózás és 1944 junius 16-án átszállitották az itteni gettót Debrecenbe és ott 1944 junius 24-én bevagonirozták s elhurcolták szeretett testvéreinket.

Hittestvéri üdvözlettel
Horovitz Ferenc
hitk. elnök

HAJDÚSZOVÁT

Hajduszovát 1956. aug. 10. בה[38]

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest

A mai napon hozzám intézett 5182/1956 sz. levelükre vonatkozólag közölhetem, hogy örömmel veszem ki részemet ebből a munkából, amely az Ismeretlen Zsidó Vértanuk emlékművének felállításához szükséges ami szerény személyemtől kitelik.

Van a temetőben egy mártir emlékmüvünk, amelyről a fényképeket kivánságuk szerint fel fogom küldeni. A községben lakó hittestvérek száma a deportálás előtt 180 fő, ebből elpusztult 140 fő. A névsort is fel fogom küldeni.
A szükséges adatokat össze fogom gyüjteni és el juttatom Önökhöz.
Addig is szives türelmüket kérve, vagyok

hittestvéri üdvözlettel
Horovitz Adolf

Ajánlva.

— — —

[38] A héber rövidítés feloldása: az Örökkévaló segítségével.

Magyar Izraeliták Országos Irodája,
Budapest.

Jelentem, hogy Hajduszovát község zsidó lakosságának a száma a deportálás előtt: 176 lélek.
Elpusztult hittestvéreink száma 128 lélek = 73%. Az elpusztultakból

férfi	25
nő	38
fiú	29
leány	36
	128 összesen.

Hajduszovát, 1956. augusztus 21.

Horovitz Adolf

Fenti adatok valódiságát igazoljuk.
Csoko Lajos
VB elnök h.[39]

— — —

Hajduszovát 1956. aug. 26. בה[40]

Magyar Izraeliták Országos Irodája,
Budapest.

Szives megkeresésükre a világ zsidó mártirjainak megörökitésére vonatkozólag mellékelten küldöm a községünkre

[39] A gépelt levélre kézzel ráírt igazolás mellett a községi tanács végrehajtó bizottságának pecsétje is szerepel.

[40] A héber rövidítés feloldása: az Örökkévaló segítségével.

vonatkozó adatokat, valamint községünkből a zsidó mártirok névsorát családonként csoportosítva és az évszám feltüntetésével 2 példányban, hogy abból 1 pld. valószínűleg el lesz küldve Párizsba, a másik pedig maradjon meg Címnek.

A mártirok emlékére épitettünk egy emlékművet a temetőben 1948. évben, arról küldök 3 fényképet és a filmet. Azt hiszem, így kívánságuknak és kötelességemnek eleget tettem.

Megjegyezni kívánom még, hogy 73% a veszteségünk, de ez csak a Fentvaló különös kegyelmének köszönhetően véletlenül sikerült így. Ugyanis Debrecenben már külön vették a 4 és annál több gyermekes családokat és azokat külön szerelvény vitte volna egyenesen Auswitzba, azonban Kassánál a partizánok megtámadták a szerelvényt, a sineket felszedték ugyhogy kénytelenek voltak a szerelvényt visszahozni és Bécsbe vitték. Igy ennek a szerelvénynek az utasai nagy részben megmenekültek, közöttük az én családom is, én külön voltam, mint muszos.

Költségeim: Fényképész községünkben nincs, igy Hszoboszlóról[41] direkt kihozattam, igy a fényképezés költségei 54,- Ft. A névsor gépirásáért fizettem 10,- Ft. Összesen 64,- Ft, amit sziveskedjenek cimemre elküldeni.

Hitrokoni üdvözlettel
Horovitz Adolf
Hajduszovát

[41] Hajdúszoboszlóról

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY

Hódmezővásárhelyi Izraelita Hitközség.
W./T.

Hódmezővásárhely, 1956. augusztus 12.

Magyar Izraeliták Országos Irodája.
Budapest.

Hivatkozva f. hó 5. 5182/1956. sz. nb. körlevelükre, az abban felhivottaknak eleget kivánunk tenni és a feltett kérdésekre a megfelelő sorrendben alábbi választ adjuk:

1./ a zsidó lakosság 1944. március 19-én 865 lélek volt.
2./ ebből elpusztult 418
3./ fenti számban a gyermekáldozat 62
4./ egy zsinagóga volt
5./ két tantermes zsidó iskola volt helyiségünkben. Ezek deportálásunk alatt nem pusztultak el, csak jórészben kifosztva kerültek vissza birtokunkba.
a./ mellékelünk 9 db fényképfelvételt, külön 3 db hibás felvételt és ezeknek filmjeit.
b./ emlékkönyvünk az elpusztultakról nincs, sem névsorunk. (Ezek elkészitését tervbe vettük.)
c./ a birtokunkban levő 3 db dokumentációt betekintésre idemellékeljük. Elpusztult tóratekercs egy van a birtokunkban, melyet a Mindszenti volt zsidó hitközségtől hoztunk el megőrzés végett. Más napló-jegyzetekkel, gettózásról, munkaszolgálatról, ezidőszerint nem rendelkezünk.
d./ gettóba tömörités Hódmezővásárhelyen nem volt. A zsidók összeszedése, illetve a templom udvarára való beterelése 1944. junius 15-én kezdődött meg, és következő napon,



A holokauszt hódmezővásárhelyi áldozatainak jelképes síremléke, 1956

16-án és 17-én az összes zsidókat itt bevagónirozták és a szegedi Kertész féle téglagyárba szállitották, egyébként a szegedi zsidóság gettójául szolgáló helyre.

Emlékezéseink szerint a téglagyárba levő zsidókat megszámlálták, 10.000-et meghaladó lélekszám volt. Innen a külföldre való szállitás, meghatározatlan indokkal való osztályozása után részletenként különböző helyekre történt.
A fényképfelvételek költsége, a melékelt nyugta szerint 72,- Ft., kérjük ennek szives megtéritését.

Hittestvéri üdvözlettel:

Dr. Schönfeld Sándor
alelnök.

Schwarz Károly
elnök.

Ajánlott.
3 db melléklet.

-

IBRÁNY

Országos Izraelita Iroda
Budapest

Legutóbb küldött levelökre sajnos csak röviden tudok írni, adat hiány végett. Ibrány községből 180 személyt hurcoltak el ebből gyermek 30 volt 20 személy nők, férfiak visszajöttek, de mind elment, ki mere összesen 160 személy elpusztult. 1 templom volt de elpusztult, tóra és egyéb kegyszerek nem maradtak. 1944 év „pészáh" elmúlásával[42] történt a churcolás vagyis össze költöztetés. Nyires pusztа és Sima pusztára ott 4 hétig voltunk, dohány pajtákba laktunk vagyis fabarakba. 4 hét után bevagoniroztak és irány „Ausvitz". Jelenleg 2 zsidó személy lakik Ibrány községben Én és a feleségem.
Sajnos többet Ibrányról nem tudok írni.

Hittestvéri üdvözlettel
Friedmann József

Ibrány, 1956 VIII. 14.

[42] 1944-ben pészah ünnepe a polgári naptár szerint április 8-tól április 15-ig tartott.

JÁNOSHALMA

Jánoshalmai orth. izr. hitközség

Jánoshalma, 1956. aug. 19.

T. Magyar Izraeliták Országos Irodájának
Budapest

Az ismeretlen zsidó vértanú emlékművéhez kért itteni adatokra a következőket közöljük;

Hitközségünk lélekszáma 1944. március 19-én:	374
Elpusztultak	234
Elpusztult gyermekek száma 10 éven alól	36

Templomunk száma 1, belsősége elpusztítva
Gettózás előtt 2 tantermes iskolánk volt

Csatoljuk templomunk falán levő emléktábláról kért 3 fényképet az eredeti filmmel együtt.

Csatoljuk a 234 mártir névsorát az elpusztultak születési adataival.

Jánoshalma zsidóságának gettózása 1944. máj. 1-10-ike között történt Bácsalmásra, majd onnan 1944. junius havában vagonba tömve Auschwitz felé. Útközben Kassa előtt a szerelvény kisebbik részét lekapcsolták s Ausztriába (Strasshof-i Durchgangslager) irányitották, majd onnan különböző mezőgazdasági és ipari helyekre.

Köszönjük, hogy módot adnak kis hitközségünk tragédiájának megörökítéséhez és maradunk
hittestvéri üdvözlettel

[…] Aladár
hitk. elnök

mell: 3 fénykép
1 film
mártirok névsora

ajánlott

JÁNOSHÁZA

Kedves Főtitkár úr!

5182/1956. sz. b. körlevelükre (ism. zs. vértanuk emlékműve) hivatkozva, tisztelettel közlöm, hogy már a felhívást megelőzve, saját kezdeményezésemre készittettem még annak idején egy keménytáblába bekötött könyvecskét a helybeli 335 mártir névsorával. 1-et évekkel előbb a zs. muzeumnak felvittem, 1-et pedig most legutóbb pár hét előtt jul. elején átadtam Laborc irodavezető hittestvérnek, ahol az meg is található (ha elkallódott volna azonnal küldhetek ujabbat). Küldök mellékelve 3 drb fényképet is az itteni mártiremlékműről mely a temetőben van. E képek mérete kisebb az előirtnál, de talán ott elintézhető a nagyobbitás. Ha ujabb kép és klisé kellene, kérem sz. távirati értesitését, hogy időben elintézhessem. Midőn alább közlöm még, a bekért adatokat, vagyok szivélyes üdvözlettel,

és hittestvéri köszöntéssel:
Lőwinger Emil
hitk. vezető (adm)

Jánosháza 956. VIII. 9.
ajánlott!
mellékletek

Kérdőpontok:
1. 395 lélek volt gettózáskor
2. 335 -"- pusztult el közülük
3. 115 -"- gyermek (közte 36 iskolás)

4. 1 zsinagóga volt és összeromosodott
5. 2 tantermes iskola volt, mindkettő elpusztult
c. összeszakitott tóratekercs részek vannak
d. 944 máj 7-én itt gettózva, innen átszállittattás Sárvárra további dátumok ismeretlenek (lásd esetleg Sárvárnál)

— — —

בה[43]

Kedves Főtitkár úr

B. levelére válaszolva, tisztelettel közlöm, hogy ma megrendeltem az előirásnak megfelelő 13x18-as 3 drb ujabb fényképet az emlékműről, melyet a jövő hét elején elküldök b. címükre, a mártirok névsorával együtt. Ez utóbbira vonatkozólag bátorkodom ismét megemliteni, hogy 1 drb-ot már korábban a zsidó muzeumnak, 1 drb-t pedig jul. hó elején Laborc hittestvérnek személyesen átadtam (Feketetáblás nyomtatott könyvecske) nála feltétlen feltalálható. Rábahidvégre vonatkozólag többizben sürgetőleg fordultam az ott lakó egyetlen hittestvérhez (Steiner Pál párttitkár), de egyáltalán nem is reagált, ezért tisztelettel közlöm, hogy egy helybeli motorkerékpárossal léptem érintkezésbe, aki 50 frtot kér fuvar cimén és persze a 3 fénykép külön kb. 30-35 frt. Ha ily nagy összeget is térit a t. Iroda sziveskedjék értesíteni és én készséggel előlegezem és elintézem sz. forduló postávali válaszát kérve, készséges

tisztelő híve:
Lőwinger Emil

[43] A héber rövidítés feloldása: az Örökkévaló segítségével.

melléklet
Jánosháza, 956 VIII. 22.

A közelgő uj év alkalmából sziv. L-schónó Tauwó[44] kívánságomat küldöm.



A holokauszt jánosházai áldozatainak emlékműve a zsidó temetőben

[44] Modern ejtéssel: le-sana tova = jó évre, a jó évre való beírás és bepecséltetés kívánságából rövidülve.

JÁSZBERÉNY

Jászberényi Izraelita Fiókhitközség

Jászberény, 1956. augusztus hó 26.

Hivatk. sz. 5182/1956.

T. Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest
VII. Síp-u. 12. sz.

A fenti számra hivatkozással mellékelten küldjük a nácizmus által elpusztított hittestvéreinknek templomunkban felállitott emléktáblák fényképeit összesen 9 drb.-ban. Sajnos a kívánt méretben nem tudjuk küldeni, mert a fényképésznek nem voltak ilyen méretű lemezei. Egyben mellékeljük az eredeti filmet is.

Mártirjaink névsora az oltár két oldalán van felállitva. A jászberényieken kívül az egyik emléktáblán a jászberényi mártirok neve után fel van sorolva azon mártirok neve is, kiket a szomszéd községekből ide szállitottak az itteni gettóba és innen hurczolták el a jászberényiekkel együtt.

Pta.Monostor[45] községből 4 személy, Alattyán községből 6 személy, Jásztelek községből 5 személy és Jászárokszállás községből 32 személy.

Külön mártir emlékkönyvünk nincs, miután emléktáblát készittettünk.

A megrongált vagy beszennyezett tóratekercseket ünnepélyesen elégettük. Sajnos munkaszolgálatot megörökitő naplónk sincs.

[45] Pusztamonostor

A gettóba történt beszállitás 1944. május hó 15- napján történt és az elhurczolás napja 1944 évi julius hó 1. napja volt. Az elhurczolás Jászberényből történt vasuton.

Amennyire lehetséges, egyébb kérdésekre válaszunkat az alábbiakban igyekszünk hiven és lelkiismeretesen megadni.

A zsidó lakosság 1944. március 19-én városunkban 597 volt. Ezek közül elpusztultak 529-en. Az elpusztultak között 76 gyermek volt, kik 16 éven aluliak voltak.

A gettózás előtt városunkban egy zsidó templom volt, mely még hála a Mindenhatónak, ma is megvan.

A gettózás előtt két tantermes iskolánk volt 2 tanerővel. Iskolánk mellett, illetve épületében volt modern kulturházunk, melyet azonban teljesen kifosztottak. Jobb jövő reményében iskolánkat teljesen rendbehozattuk, ugyszintén kulturtermünket, de később ezt államositották és elvették tőlünk. Azóta iskolánk nincs és sajnos szükségünk sincs reá, mert hitközségünkben összesen 4 gyermek van, kik közül kettő az iskolaköteles.

A hitközség mai létszáma 40 és 4 kisk. gyermek. Összesen 44.

Foglalkozásukra nézve a következőképen oszlanak meg: 3 értelmiségi (2 orvos és egy ügyvéd.) 1 önálló fodrász iparos, a többi a helyben lévő két nagyobb gyárban és üzleti és iparos vállalatoknál van elhelyezkedve, föld és szőllőbirtokos zsidó már egy sincs.

Szives engedelmükkel, miután b. felhivásukban azt méltóztattak közölni, hogy a fényképezéssel kapcsolatos

kiadásainkat szivesek lesznek megtériteni, a fényképekért és a klisséért kifizetett összegről a számlát mellékelten küldjük és kérnénk annak megküldését.

Hittestvéri üdvözlettel:

Jászberényi Izr. Fiókhitközség.
Dr. Klein […]
elnök.

KAPOSVÁR

Izraelita Hitközség
Kaposvár

Kaposvár, 1956. aug. 19.

Magyar Izraeliták Országos Irodája,
Budapest.

A párizsi emlékművel kapcsolatos b. körlevelükre válaszolva közöljük, hogy a temetőnkben levő emlékmü képeit és filmjét, valamint a templomunk falában elhelyezett emléktáblák filmjét és képeit már átadtuk Önöknek. A levélben foglalt kérdésekre az alábbiakat válaszoljuk.

1./ 1944. március 19-én Kaposvárott 3850 volt a zsidó lakosság száma.
2./ Az adataink szerint 3600 személy pusztult el.
3./ Az elpusztitott gyermekek száma kb. 400 volt.
4./ A gettózás előtt egy templom és egy téli templom volt. Erősen megrongált állapotban megmaradtak.
5./ A gettózás előtt hat tantermes iskola volt. Megrongálva megmaradt.

Mártir emlékkönyvünk sajnos nincs, pontos névsorunk sincs az elpusztitottakról – Beszennyezett és széttépett Tóratekercseinket még 1947-ben eltemettük. Az azóta vidékről előkerült Tóratekercs roncsok Hitközségünk birtokában vannak.
A gettózás 1944. május 1-én kezdődött, junius 28. és 29.-én egy szük helyre koncentrálták össze Mártirjainkat az u. n.

tüzérlaktanyába. Az Auschwitzba való elhurcolás, illetőleg bevagonirozás julius 5-én és 6-án történt.
Somogy megye területéről elhurcolt Mártirok neve (Kaposvár kivételével) össze vannak gyüjtve. Azokhoz rövidesen hozzá tudunk jutni és elküldjük.

Hittestvéri üdvözlettel:
Kaposvári Izraelita Hitközség:
Dr. Dániel Róbert

— — —

Déldunántúli Izr. Községkerület
Kaposvár

Kaposvár, 1956. augusztus hó 24.

Magyar Izraeliták Országos Irodája,
Budapest.

A párizsi emlékművel kapcsolatos adatok beszerzésére küldött folyó hó 23-i expressz levelük és annak mellékleteként csatolt lista alapján a mai napon irtunk a három alábbi helyre, ahol emlékművek vannak:
Pincehely (Stern László)
Zalaszentgrót (Hirtenstein Arnold)
Türje (Huber Márton)

Hittestvéri üdvözlettel:
Déldunántúli Izraelita Községkerület:

Dr. Révész Márton
elnök

KESZTHELY



Az Auschwitz-Birkenauban elpusztítottak emlékműve
a felrobbantott krematórium előtt.

Keszthely 956 VIII. 17.

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest

Megkeresésüknek eleget téve és melékelten küldöm a kért dolgokat.

1 drb Martir könyv
2 -„- névsor
2x3 drb 13x18 kép – 6 drb
2 drb negatív
2 -„- ausviczi kép 6x9

Az egyik a lager bejárat a másik ahol a kis leány üll krematorium fel járat
az egyik 13x18 fénykép elöl goldmark plaket, az ives bejáratnál háttérbe a templom itt volt a getó.
A másik fénykép emlékmű (martir)
A getózás 1944 május 8-9 6 hétig voltak getóba.
Zalaegerszegre elhurcolás vagonérozás 20-21 junius havába.
itt 14 napig voltak inen Ausviczba augusztus 8-án
Sajnos megrongált toratekercs van.
Kérem az öszes névsorok visza küldését.

Készpénz kiadás a 6 drb 13x18 fénykép	80,-
posta díjak	10,-
	90,-

Kérem ezen őszeg minél előbi beküldését és az öszes névsorokat.

Hittestvéri üdvözlettel
Kálmán Dezső
gondnok

KISTERENYE

Kisterenye 1956 VIII 13.

Magyar Izraeliták Országos Irodája,
Budapest

5182/1956. felhivásuk elintézésében alant kőzlőm a kért adatokat.
1. 1944. III. 19-én Hitközségünk száma 128 vólt.
2. 22 személy tért vissza, vagyis 122 pusztúlt el
3. 17 gyermek vólt 12 éven aluli az áldozatok kőzőtt
4. 1. Imaházunk vólt, annak teljes berendezését, győnyőrű Thóráival elpusztitották.
5. kűlőn zsidó iskola nem vólt, az iskola kőteles gyermekek részére Hittan tanitót tartottunk .

További kérés
a. Községűnkben sajnos semijen emlékmű níncs felszabadulásunk után a Starjáni[46] emlékmű felálitásához csatlakoztunk.
b. Emlék kőnyvűnk kűlőn nálúnk nincs ez szinten a Starjáni Hittközségnél fekszik, a hol a járás zsidóságának névsora megvan községenként
c. Sajnos semi ojan adatt nincs birtokomban amit erre a célra lehetne használni. Kisterenyén ugyan vólt gettó – de mielőtt vagonirozták volna őket, Starjánba szállitották, és ott vagonirozták őket a Starjániakal,
d. 1944. május 16-án volt az a nap amikor a gettó bezárult,

[46] Salgótarjáni.

drótt keritéssel kőrűl keritve, csendőrségel őriztettve és junius 6-án 50 kgrmos batyukal elinditották a szerencsétlen útra Starjánba ott vagonirozták, ennek napját Starján fogja tudni pontosan.
Amennyiben még más adatra is vólna szűkségők, úgy kérem szíves értesitésőket, és ami birtokomban van, szívesen bocsájtom rendelkezésőkre, sajnos a visszatért 22 személy kőzűl már csak 4 személy lakik Kőzségűnkben 2. férfi, és egy házaspár 2. személy.

Hittestvéri űdvözlettel
Grosz Sándor
vólt elnök.

KÓTAJ

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest VII. ker Síp u. 12. sz.

A hozzám küldött körlevelükre a kért adatokat összegyüjtöttem, melyekre az alábbiakban válaszolom.
1.) A lakosság száma 1944. már-ban Kótaj községben 106 fő
2.) Az elpusztulta száma 83 -„-
3.) Gyermekek száma 32-„-
4.) A gettozás előtt 1 zsinagóga volt, csak a belső berendezés pusztult. De ezen zsinagógát 1949 nov. hóban az Országos Iroda lebontatta és értékesitette.
5.) Zsidó iskola nem volt a község területén.

a.) községünk területén mártir emlékmü nincs, sem más dokumentációs anyag.
b.) mártir emlékkönyv nincs sem más hivatalos névsor nem áll rendelkezésemre. Ugyanis élő személy már csak egyedül vagyok.
c.) A zsinagóga 4 drb Tóratekercs-el rendelkezett. Mind a négy megmaradt épen, melyeket a hejbeli görög kath. esperes őrzött meg. Hazatértünk után hiánytalanul visszakaptuk. Ezekből 1 a szomszédos hitközség később elvitt, a megmaradt másik 3 drb. egy elköltözött hittestvérünk magával vitte.
d. Az összeköltöztetés 1944. ápr. 19. (szerda) a hejbeli zsinagógába és ezen a napon este tovább vitték Nyiregyházára. Nyiregyházáról 10 nappal később Nyirjes tanyára szállitották a bevagonirozás pár nappal később történt.

Mivel mint már írtam is, hogy csak egyedül vagyok hivatalos dokumentációim nincsenek.
Ezen adatokra azért emlékszem pontosan, mert abban az időben én voltam a hitközség gondnoka.

Kótaj 1956 aug. 19.

Hittestvéri üdvözlettel
Rosenberg Miksa.

KŐSZEG

ה"ב[47]

A Magyar Izraeliták Országos Irodá-nak
Budapest.

Hivatkozva az Iroda 1956. VIII. 6.-án 5182/1956 sz. levelére csatolva küldöm örök emlékül a hat darab birtokomban volt eredeti német hitleri dokumentumot. Az ördögi borzalom végnapjairól szólnak, 1945. márc. 28-án d.e. 10 óra körül Kőszeg felszabadult. Lager Brauhaus az akori kőszegi sörgyár volt, ahol (1944. III. 26-án és 27-én) a már nem szállítható zsidó férfi muszosokat gázosították.

Ugyszintén küldöm csatolva a kőszegi getto még általam 1944-ben készített pontos névsorát, amelyet mai napig őriztem.

Néhány évvel ezelőtt dr. Scheiber igazgató úr ittlétekor küldtem a zsidó muzeumnak egynéhány fényképet, amelyeken a kőszegi gettóból való elhurcolás és bevagonirozás van megörökítve.[48] Ha jól emlékszem 7 vagy 9 felvétel. Ha sikerül azok filmjeit megszerezni, megvásárolom és elküldöm. Úgyszintén a temetőnkben levő mártiremlékművet fényképeztetni fogom előírásnak megfelelően.

Drága hittestvéreim Lagboeumer[49] napján lettek gettozva, 1944. június 19-én Kőszegről – Szombathelyre a Nagy-Get-

[47] A héber rövidítés feloldása: az Örökkévaló segítségével.

[48] Lásd https://collections.milev.hu/items/show/34497 és https://collections.milev.hu/items/show/34498

[49] Lag ba-omer, az omerszámlálási időszak 33. napja, örömünnep, 1944-ben a polgári naptár szerint május 11-re esett.

toba hurcolva és 1944. július 4-én bevagonirozva és Auschwitzba indítva, ahol júl. 7-én már gázosítva lettek.

A névsorokat szintén örök emlékül küldöm. Készítettem magamnak másolatot.

Az itt Kőszegen cirka 2000 mártirhalált halt (150 nő, többi férfi) időközben exhumált hittestvérekre vonatkozólag még fogok néhány fontosabb adatot közölni.

A gettózásra vonatkozólag legközelebbi levelemben fogom az akori polgármester eredeti rendeleteit (eredeti pecsét és eredeti aláírás) küldeni.

Kőszeg, 1956. aug. 12.

Hittestvéri üdvözlettel
Dr. Kopfstein Hugó

ajánlott levél

KŐVÁGÓÖRS

Kövágoörs, 1956. augusztus 12.

Magyar Izraeliták Országos Irodája.
Budapest.

VII. Ho, 12én kiadot körlevelükre a következőket válaszolom amit az ismeretlen zsido vértanu emlékmüvének felálitására alakult Világbizottság miat ahoz a következő adatokat tudom adni.

Kövágoörs, 1944. március 19. én. 78 zsido lélek volt.
57 elpusztult
9 gyermek volt.

Gettozás előt egy zsinagoga volt ez elpusztult.
egy tantermes iskola volt.
egy emléktábla volt a 14es háboruban elesetekről azt pedig bevittem a tapolcai zsido hitközséghez azt hiszem hogy ot a templomban van elhejezve.
b/ emlékkönyvünk az nincsen.
c/ kérdésre nincs semi dokumentáció nincsen.
d/ 1944 május 15. én. Tapolcára ot volt a gettozás.
onéd 1944. junius 22, Zalaegerszegre szálitotak benünket vagonba és Zalaegerszegről pedig julius 4 én szálitotak el benünket Auschwitzba.
Becses kérdéseikre a legjobb tudásom szerint válaszoltam

Maradok Hitestvéri üdvözlettel.
Stern Sándor.

KUNMADARAS



A holokauszt kunmadarasi áldozatainak 1949-ben emelt emlékműve a zsidó temetőben

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest

Kérésüknek eleget téve, közlöm a következőket.
A zsidó lakosság száma 1944 márciusba 315 személy volt.
Ebből 90 személy jött vissza köztük gyermek 30 volt aki elpusztult.
Templom egy volt, ami elpusztult.
Iskola egy volt, az is elpusztult.
Ami könyvet kaptam, azt küldöm a fényképpel együtt 3 drb.
1944 május 16-án fele személy Dévaványára ment gettóba másik fele 17-én Karcagra. Onnan junius 16-án Szolnokra vittek benünket Koncentrációs táborba.
Ott voltunk 12 napig és onnan bevagonirozva 80 személy egy-egy vagonba, fele Ausztria, a többi Ausvitz.
Enyit tudok közölni.

Tisztelettel
Farkas József

Kunmadaras
1956 Aug 14-én

A képek 72 frt kerültek

KUNSZENTMÁRTON

Magyar Izr. Országos Irodája.

A martirok emlékművével kapcsolatosan a köv. adatokat közlöm. Bár én mint m.szolgálatos[50] nem voltam abban az időben itthon, azonban a szerzett adatokat és értesüléseket a legnagyobb készséggel bocsájtom az Iroda rendelkezésére

1. A zsidó lakosság száma 944 márc-ban 210 fő volt

2 Ezek közül 189 en pusztultak el részint Auschwitzban később Dachau-ban

3 Az áldozatok között 22 gyermek volt 14 éves korú akik közül egy sem tért vissza.

4 A községben 1 zsinagóga van ha gyakran nem is de ünnepi alkalmakkor használjuk.

Volt egy jól berendezett iskola terem is abban az épületben melyet a Orsz. Iroda 949 ben eladott.

A zsidóság összeköltöztetése 1944 máj 15-én kezdődött a u.n. gettoba, a Templom és melléképületét jelölték ki és a hitközségi lakásokat.

Egy hónapig voltak a községben. Majd juni 16-án vitték el őket Kecskemétre nagy gyüjtőtáborba és innen vitték ki őket Auschwitzba a már mindnyájunk által ismert borzalmas körülmények között rekkenő hőségbe vagonba zsufolva. Ezek azok az adatok melyeket az önök rendelkezésére tudok bocsájtani.

Kérésükre sikerült az 1947ben a templomunkban felállitott

[50] munkaszolgálatos

emléktáblárol készült lemezt megszerezni amelyet itt küldök. A lemez díját és fel. költséget 43 frt a megadott címre szíveskedjék küldeni.

Hittestv. üdvözlettel
Tisch Miklós
Kunszentmárton
Kossuth u 4

LENGYELTÓTI

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest.
1956. aug. 6-án kelt kőrlevelükre az alábbiakban válaszolok.
1./ A zsidólakosság száma 1944 márcz. 19 én 29 volt Lengyeltóti községben.
2./ Elhaláloztak deportálás következtében 22-en.
3./ Az elhalálozottak közt 3 gyermek volt.
4./ A gettozás előtt 1 zsinagoga volt és az most jelen esetben is meg van bár sajnos nagyon rossz karban van és javitásra szorulna mert sajnos vagy beomlással vagy pedig lebontás veszélyének van kitéve erre nézve már kértem az Országos Iroda közbe járását ha lehet mentsük meg templomunkat.
5./ Községünk területén kimondott zsidó iskola már hosszu idő óta megszünt.
a./ Községünk területén mártir emlékmü vagy tábla nincs.
b./ Mártirainkról semmi nemü feljegyzésünk nincs.
c./ Sajnos templomi felszerelésünkből semmi nem maradt minden a pusztitás martaléka lett.
d./ 1944-ben hogy mikor történt községünk területén a gettozás arra nézve egész pontos választ adni nem tudok miután ugy magam valamint a vissza tért hittestvéreim is munka szolgálaton voltak és igy vissza emlékezve ugy tudjuk, hogy községünk területéről átszállitása Tabra május 19-30a közt történt.
Miután magam is a fentebb emlitettek szerint nem tartozkodtam idehaza mert 1940-től kezdve kisebb nagyobb megszakitásokkal munka szolgálatban valamint a felszabadulásig

deportálva voltam igy csak a megadott szempontok szerint a fenntiekkel segithetem Országos Irodánk munkáját.

Lengyeltóti. 1956. aug. 12.

Hittestvéri üdvözlettel
Pollák Imre

MAKÓ

Makó, 1956. augusztus 15.

Magyar Izraeliták Országos Irodája,
Budapest.

Ad 5182/1956.
F. hó 5. b. levelük birtokában tisztelettel közöljük az alantiakat:
1./ Zsidó lakosság lélekszáma Makón, 1944 március 19.-én 1350 lélek volt.
2./ Ezek közül elpusztult 708.
3./ Az áldozatok közül 239 gyermek volt.
4./ A gettózás előtt Makón 3 zsinagóga volt. Mind a három ma is megvan.
5./ A gettózás előtt 2 zsidó iskola volt összesen 7 drb tanteremmel, ezek ma is megvannak.
Közöljük továbbá:
a./ mártir emlékmüvet csak a neolog tagozat emelt a zsinagóga előcsarnokában és az arra vonatkozó 3 drb 13 x 18 cm-es fényképet és annak lemezét csatoltan mellékeljük. Megjegyezni kívánjuk, hogy az emléktáblán 451 név van (neolog zsidók) felvéve. Ezek közül makóiak 413.
b./ Mártir emlékkönyvünk vagy névsorunk az elpusztult hittestvéreinkről nincs. Anyakönyvi irattárunkat 1944 éves deportációban megsemmisitették.



A holokauszt makói áldozatainak emléktáblája a makói neológ zsinagógában

c./ Egyéb dokumentációs anyagunk nincs. Egy drb plakát volt birtokunkban, melyet Fülöő[51] igazgató úr utján a zsidó muzeumhoz eljuttattunk.
d./ Hittestvéreink összeköltöztetése és más gettóba való átszállitása (Szegedre) 1944 junius 16-án kezdődött.

Mellékletek.

Hittestvéri üdvözlettel:
Szemere
elnök.

[51] Minden bizonnyal Grünvald Fülöpre utal a levél a tévesen írt névvel.

MÁNDOK

Mándoki Izraelita Hitközség.

Mándok. 1956. augusztus 10

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest.
Hivatkozási szám 5182/1956.
Dr. László, Vida

Hivatkozással a f. hó 5-én keltezett fenti számu felhivásukra, közöljük az Országos Irodával, hogy
1./ a Községünk zsidó lakossága 1944. március 19-én a M.U. Szosok[52] kivételével összesen 384 lélek volt cca. 110-120 családban.
2./ A Deportált 384 lélekből visszajött a felszabadulás után 32 lélek, igy összesen 352 lélek pusztult el.
3./ Az áldozatok között levő gyermekek számát csak későbbi jelentésünkben lesz módunkban jelenteni.
4./ A gettózás előtt egy zsidó templomunk volt és az az ablakok és kissebb rongáláson kívül megmaradt.
5./ A gettózás elött egy két tantermes iskolánk volt, plus a Bész-Hamidrosban levő Cheider[53] (Héber iskola) Az épület hibátlanul maradt az ablakokon kívül, ami államositva lett és használatban van.

[52] Értsd: munkaszolgálatosok.

[53] Bész-Hamidros/ bét ha-midrás = tanház az iskoláskor felettiek tanulóhelye, cheider / héder = orthodox közösségekben a kisgyerekek és kisiskolások vallásoktatási intézménye.

A további kérdésekre nem tudunk más felvilágositást nyujtani, mint hogy a

c/ alatt jelentjük, hogy a Hitközségünkben 6 db hiányos Thóra-tekercsünk van különböző méretekben.
d./ A gettózás Mándokon április hó 16-án volt, onnan április hó 17.-én és április hó 23.-án volt a beszállitás Kisvárdában ahonnan junius hó 2.-án volt az Auschwitzi deportálás.
Fényképeink, vagy egyéb feljegyzéseink nincsenek.
A deportáltak névsorát a napokban megküldjük.
Ezzel egyben igazoljuk a fenti számu levelük megérkezését is.

ajánlott.

Hitsorsosi üdvözlettel
Kohn Sámuel hitk. elnök.

MÁTÉSZALKA

Mátészalkai
Izraelita Hitközség

Mátészalka, 1956. aug. 27.

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest.

Folyó hó 5.-én kelt 5182/1956. számu körlevelük elintézéseképen az alantiakban válaszolunk a körlevélben foglalt kérdésekre:

1./ Mátészalkán 1944. március 19.-én a zsidóság lélekszáma 2.200 volt.
2./ Ebből 2.000 pusztult el.
3./ Az áldozatok között 1.200 gyermek volt.
4./ A gettózás előtt 5 zsinagóga volt, melyből 3 elpusztult.
5./ A gettózás előtt 4 tantermes elemi, 4 tantermes heider[54] volt. A heider elpusztult, az iskolát államositották.
a./ A kért fényképfelvételeket néhány napon belül pótlólag elküldjük.
b./ Mártir emlékkönyv, vagy más névsorunk nincs.
c./ Semmiféle más dokumentációs anyagunk, vagy kegyszerünk nincs.
d./ A gettózás 1944. áprilisban, a bevagonirozás májusban történt. Mátészalka körzeti gettócentrum volt, melyben kb. 16.000 lélek lett összeköltöztetve.

[54] Heider / héder = orthodox közösségekben a kisgyerekek és kisiskolások vallásoktatási intézménye

Hibánkon kivüli késedelemért szives elnézésüket kérjük és vagyunk

hittestvéri üdvözlettel:
Teitelbaum Zoltán
elnök.

MEZŐKERESZTES

Magyar Izraeliták Orsz. Irodája!
Budapest
VII. Síp u. 12.

Mellékelten küldjük a kért adatokat, melyet túlnyomó részben csak vissza emlékezésből állitottunk össze.

Válaszunkat a kért pontok szerint állitottuk össze:
1.) A zsidó lakosság kb. 300 fő volt.
2.) 260-an pusztultak el
3.) Gyermekek kb 80 volt, akik áldozatok lettek.
4.) 2 templom volt, mindkettő el pusztult, melyet haza jövetelünk után rendbe hozattunk.
5.) 2 tantermes iskola volt, mindkettő elpusztult, melyet szintén rendbe hozattunk.
a.) Mellékelten küldjük a mártirok emlékmű fényképét az eredeti filmmel a kért méretbe és mennyiségbe.
b.) Szintén mellékelten küldöm a mártirok emlékművén szereplők névsorát de úgy gondoljuk még maradtak le róla nevek, akik nem jutottak eszünkbe.
c.) A c. pontban kértekből semmilyen adattal nem rendelkezünk.
d./ 1944. május közepén kezdődtek községünkbe a gettózás és itt körül-belül 4 hétig voltak gettóba majd csendőr kisérettel Mezőkeresztesi állomáson be lettek megboldogultak vagonirozva, még az nap Miskolcon kivagoniroztak és a miskolci téglagyárba volt a gyűjtő onnét 2 nap

múlva újra belettek vagonírozva majd Auschwitzba lettek végleg kivagonírozva.
Itt küldöm a fényképről kapott jegyzéket, kérném ezen összeget címemre leküldeni sziveskedjenek.
Amennyiben a kérdésekre adott válaszunk nemvolna elég világos, úgy kérem ismét megkeresésemet, amelyet azonnal megválaszolunk.
Mkeresztes,[55] 1956. aug. 17.

Hittestvéri üdvözlettel:
Klein Zoltán

[55] Mezőkeresztes

MEZŐKÖVESD



A holokauszt mezőkövesdi áldozatainak emléktáblája a zsidó temetőben

Magyar Izr. Országos Irodája
Budapest

Folyó hó 5-én kelt 5182/1956 sz. levelükre válaszolva értesítjük, hogy a kért adatokat és fényképeket a kért időpontig befogjuk küldeni amire föltétlen számíthatnak:

Hittestvéri üdvözlettel

Berkovits Gyula Eisler Mihály

Mezőkövesd, 1956. VIII 9én

Mellékelten küldünk 1 db lev lap képet templom előcsarnokában lévő mártir tábláról és 1 db templom udvarán lévő mártir emlékműről.

Megjegyezni kívánjuk, hogy a Hitközségünk birtokában van egy mártirok könyve amitől megválni nem akarunk de esetleg másolás vagy fényképezés idejére ideiglenesen átengedhetünk illetve rendelkezésükre bocsájthassuk.

Berkovits Eisler Mihály

— — —

Magyar Izr. Országos Irodája
Budapest.
Folyó ho 5-én kelt 5182/1956. sz. levelükre válaszolva, adatainkat alant közöljük:
1/ Menyi volt a zsido lakosság száma helységünkben 1944 III. 19-én? 1018 lélek
2/ Hányan pusztultak el ezek közül? 870 lélek.
3/ Hány gyermek volt az áldozatok között? 225 lélek.
4/ A Gettozás elött hány zsinagoga volt helységünkben, és abbol hány pusztult el? 1 templom 2 imaház, a templom romos, a 2 imaház elpusztult.
5/ A Gettozás elött hány tantermes zsido iskola volt helységükben és abból hány pusztult el?
4 tantermes, és abból mind a négy.

a/ 4 drb. fénykép mellékelve, Mártir emlékkönyvünk van, amit hajlandok vagyunk lemásolás céljából átadni.
A Gettozás 1944. május 10.-én kezdődött, a bevaggonirozás junius 11.-én.
Megjegyezni kívánjuk hogy a Mezőkövesd környékéről elhurcolt hittestvérek adatait szintén közöljük, hogy ezzel is több adatal tudjunk szolgálni:

Andornak-Tálya	14 lélek	Tard
Borsodivánka	12 -„-	Cserépváralja
Bükkzsérc	1 -„-	Sály
Szomolya	13 -„-	Bükkábrány
Négyes	5 -„-	Mezőnyárád
Novaj	9 -„-	Mezőkeresztes
Szihalom	8 -„-	Keresztespüspöki
Bogács	11 -„-	Mezőnagymihály
Szemere	17 -„-	Vatta
Cserépfalu	10 -„-	Borsodgeszt
Noszvaj	9 -„-	Tibolddaroc
Ostoros	5 -„-	Kács
Összesen	113 -„-	Szentistván

A jobboldalt felsorolt községek adatait nem tudjuk, bár jelenleg szorványilag ide tartoznak.
Közöljük még hogy községünkből 1941-ben 6 személyt Kamenec-Podolszkba deportáltak, és ott kivégezték.

Hittestvéri üdvözlettel
Berkovits Gyula Eisler Mihály

MISKOLC

Miskolci (Orth) Izr. Anyahitközség
159/1956 sz.

Miskolc, 1956 aug. 9.

M.I.O.I.
Budapest.

Hivatkozással 5182/1956. sz. levelükre kívánságuk szerint tisztelettel közöljük, hogy ezt a levelet megkaptuk. A kívánt adatok és fényképekre vonatkozólag közöljük, hogy mai napon postán külön csomagban feladtuk a Miskolc és környéke Mártirjainak rendelkezésünkre álló egyetlen bekötött könyv alaku példányát, mely hozzávetőlegesen 12.000 nevet tartalmaz. Erre vonatkozóan az a kérésünk, sziveskedjenek erről a célnak megfelelő másolatot készitени és ezt az eredeti példányt nékünk visszaküldeni. Megjegyzésünk ezzel kapcsolatban az, hogy az elpusztitott miskolci és közel környékbeli zsidó testvéreink száma 14.000-re tehető a dokumentumkönyv azért tartalmaz csak 12.000 nevet, mert sajnos az adatgyüjtés időpontjában, annak idején igen sok családnak egyetlen tagja sem maradt, aki családja adatait velünk közölhette volna. Az elpusztitott gyermekek számát az idő rövidsége miatt nem tudtuk megállapitani, de ugy gondoljuk, a mártirkönyvben felfektetett adatok alapján ez megállapitható lesz.

B. levelük további részére vonatkozólag a feltüntetett kérdésekre a kívánt határidőn belül meg fogjuk adni a szükséges felvilágositást.

Hittestvéri üdvözlettel
Miskolci Izr. Hitközség
Edelstein László
elnök

Ajánlott.

— — —

Miskolci (Orth) Izr. Anyahitközség
159/1956 sz.

Miskolc, 1956 aug. 12.

M.I.O.I.
Budapest.

Visszatérve 5182/1956. sz. b. levelükre aug. 8-án kelt soraink kiegészitése képen még a következőket közöljük.
1./ Miskolc város zsidó lakosságának száma 1944. márc. 19-én kb. 15.000 volt.
2./ Az elpusztitottak száma ezek közül kb. 14.000 lélek. Gyermekek hozzávetőleges száma a beküldött mártirkönyvből lesz megállapitható.
3./ A gettózás előtt Miskolcon 8 zsinagóga volt. Ezek közül kettő pusztult el.
4./ Gettózás előtt 32 tantermes zsidó iskola volt és külön épületben 3 tantermes Jesiva, bentlakásos internátus és

számos Talmudtóra.[56] Ezek megmaradtak, azonban államosítás folytán hitközségünk tulajdonából kikerültek.
Közöljük még, hogy a temetőnkben elhelyezett mártiremlékműről a fényképfelvétel megtörtént, a fényképeket és lemezeket a hét folyamán külön csomagban el fogjuk küldeni.
Mártirkönyvön kívül egyéb dokumentációs anyaggal nem rendelkezünk, a megszentségtelenitett, megrongált 1945-ben megtalált Tóra tekercseket még 1945 évben temetőnkben eltemettük.
A gettózás Miskolcon 1944. május 15-én kezdődött.
Az auschwitzi haláltáborba az átszállitás, bevagonirozás 1944. jun. 11-én kezdődött és mindennapi vaggonirozás után 15-én befejeződött a miskolci zsidóság evakuálása.
Fentiekkel kapcsolatos bármilyen kérdésre a legnagyobb készséggel fogunk rendelkezésre állni, ha valami felmerülne még.

Hittestvéri üdvözlettel
Miskolci Izr. Hitközség
Klein Béla jegyző h.
Edelstein László hitk. elnök

Ajánlott.

[56] Talmud-tóra = a közösség által fenntartott, vallásoktatásra szolgáló iskola, ahol délután tanultak a gyerekek.

MONOR

Magyar Izraeliták Országos Irodája,
Budapest .
F. hó 6.i 5182/1956 sz. b. levelükre szinte válságos betegségem miatt csak hézagos választ adhatok. Sem én, sem hatheti súlyos betegség után hazaérkezett nagybeteg feleségem képtelenek vagyunk az adatok összegyüjtésére. Ami adatot nem közlök, avégett tessék máshoz fordulni. Pl. Koltai Jenő pénzügyi tisztviselő, Monor Bocskay utca, Kugel Vilmos Monor. Mátyás király utca 11., akik itten ős lakók.
1.) Az itteni zsidó lakosság 1944 marciusában kb. 500 lélek volt.
2.) Ebből 65. jöttek vissza.
3.) Hogy hány gyermek esett áldozatul nem tudom.
4.) A gettózás előtt egy egytantermes zsidó iskola volt, mely igen megrongalódott.
5.) A gettózás előtt egy zsinagóga volt mely rommá vált és a M.I.O.I. által leromboltatott és eladatott.
További b. kérdésükre válaszolom:
a.) Emlékmű vagy tábla nincs.
b.) Martir emlékkönyv az elpusztult hittestvérekről vagy más névsor tudomásom szerint nincs.
c.) Több beszennyezett Tóratekercs, egy koser Tóra megillák[57] tavaly „hitéleti osztályukról" kiküldött Veisz nevű alacsony hittestvérünk elvitt. Úgyszintén a megmaradt minden templomi berendezést autóval elszállitottak.
d.) 1944ben május 15.én kezdődött hittestvérek gettózása.

57 Megilla = tekercs, héberül. Talán "megillát"-ként kell érteni.

Az itteni téglagyárba pedig 1944 junius 30.án költöztették, majd onnan julius 8.án bevagonérozták.
Mi bővebb adatoknak nem tudunk utánajárni, ha ez nem elég, tessék korábban megnevezettek egyikéhez fordulni.
Monor 1956. augusztus 10.

Hittestvéri üdvözlettel
Vizsolyi Zsigmond

NAGYATÁD

Nagyatád, 1956. augusztus 12.

Magyar Izraeliták Országos Irodája,
Budapest.

Folyó hó 6.-i körlevelük azonnali elintézésében közlöm a kért adatokat:

1/ A nagyatádi hitközség és anyakönyvi kerület zsidó lakóinak száma cca 295 volt.
2/ Az elpusztultak száma 270.
3/ Az elpusztult gyermekek száma 55.
4/ A gettózás előtt egy templom volt a községben, melyet teljesen kiraboltak és a háboru folyamán használhatatlanná vált. Az ötvenes években lebontatták és az értékes tetőanyagot a csákvári szoc. otthon javitási munkálataihoz elszállittatták.
5/ A gettózás előtt egytantermes iskola volt, mely teljesen elpusztult.
a/ Az emlékmüről készült felvétel 3 másolatát a kért méretben idemellékelem (a filmet csak potlolag küldhetem/.
b/ A martiremlékkönyvet betekintésre, illetve fényképezésre idemellékelem /benne néhány kitért, de együtt elhurcoltnak neve is szerepel). Kérem a könyvet nagyböjtre megküldeni, mert eddig még egyetlen maszkir[58] sem mulott el, hogy névszerint fel ne olvasnánk a martirok nevét, noha csak ketten vagyunk férfiak.

[58]Maszkir = elhunytakra való emlékezés zsinagógai alkalma

c/ Küldök néhány felvételt hittestvéreink lakoházairól, melyek a háboruban elpusztultak. Mellékeltem az emlékmü baloldali feliratának nagyitását, valamint a „kivételezett" Landler házaspár siremlékének feliratát, kik bár elkerülték Auschwitzot, Zöldi pribékjei saját házuk udvarán lötte agyon őket, a vegyesházasokkal együtt. Landleréknak gondozott sirjuk van a helybeli temetőben. Ugyancsak csatolok az emlékmüről két db korábbi felbételt (!) is mely birtokomban volt.
d/ 1944-ben április 5.-én hajnalban hurcoltak el 16 férfit a főbiró jogtalan elfogatási parancsa alapján. Többek között engem is. Az én kartonomra ez volt feljegyezve. Feltételezhető, hogy hallgatja az angol rádiót, ezért a közre káros.
Az elfogatási parancsot talán pótlolag megküldhetem.
Az összes zsidók összeszedése 1944. április 25.-én volt, a templomba voltak 2 napig, az orgonánál 2 gépfegyver a gyermekek és sirók ijesztgetésére, majd egy hónapig a téglagyárban és a barcsi malomban szenvedtek férfiak és nők elkülönitve, míg május 25.-én vagonirozták őket Auschwitzba. Ca 25 nő és fiatal került vissza a deportálásból és munkaszolgálatból, de a deportálásból férfi csak egyetlen egy, e sorok irója.
A 3 fénykép számláját Ft 60-ról idemellékelem.

Hittestvéri üdvözlettel
Murai Sándor
Nagyatád

— — —

Nagyatád, 1956. augusztus 14.

Magyar Izraeliták Országos Irodája,
Budapest

Emlékmü.

Folyó hó 12.-i levelemmel kapcsolatban, idemellékelem a helybeli emlékmüről készitett filmet, valamint annak boritján az igazolást a Ft 60.- kifizetéséről. A számlát, már a képekhez csatoltam.
Csatolom továbbá azt az elfogatási parancsot, melynek alapján a fasiszta Boronkai főszolgabiró 16-od magammal 1944 április 5.-én hajnalban elhurcoltatott és a budapesti toloncházon és a nagykanizsai internáló táboron keresztül Auschwitzba kerültem. A 15 társam közül egy sem került vissza. Amennyiben ugy találják, hogy a továbbitando anyaghoz csatolni felesleges, ugy kérem cimemre visszaküldeni.

Hittestvéri üdvözlettel
Murai Sándor

Mellékletek

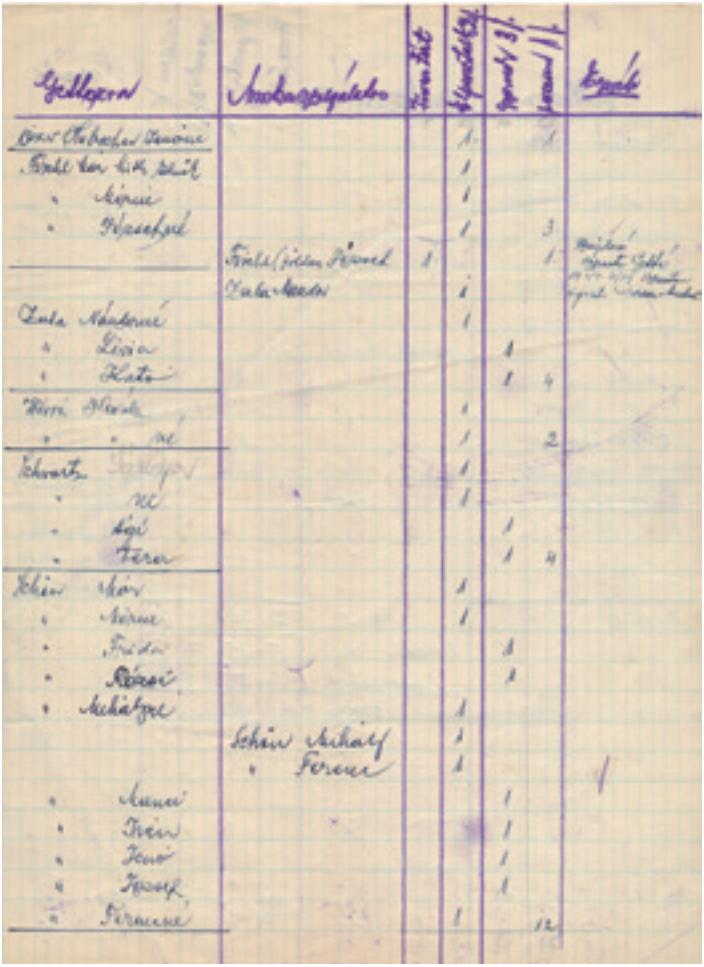
NAGYDOROG

Magyar Orsz. Izraeliták Irodájának, Budapest.

5182/1956. sz. körlevelükre mellékelem a kért kimutatást (4 old.)

1./ Létszám 95 személy
2./ Elpusztult 83 -„-
3./ -„- gyermek 29 -„-
4./ 1 zsinagoga. 1952 évben az Izr. Iroda utján eladatott és lebontva lett.
5./ Nem volt.
5/a. Nincs.
b./ Emlékkönyv nincs, névsor csatolva.
c./ Tóratekercset és egyéb kegyelettárgyakat a paksi hitközség vette át. Dokumentációs anyag részbeni emlékezetünk szerint tudnánk csak közölni – egyes személyekről elökerült fényképeik van birtokunkban.
d./ Gettoba az irányitás. Dunaföldvárra 1944. V. 22 én. Paksi gettoba gyülekező bevagonirozásra VII.- 2 án érkeztek. VII. 5 én lettek utnak inditva Auschwitcba.

Kérem szives értesitésüket, hogy az Emlékmü felállitása alkalmából Páriszba lehetne e személyemet delegálni –, illetve községünkből 1-2 személy jelenlétét biztositattni. Kedvezményes (dijtalan) utazást tudnának e biztositani, vizum utlevél megszerzését biztositani.



A holokauszt nagydorogi áldozatainak 1956-ban összeállított névsora

Egyben megemlitem, hogy 1952 év. január havában a templom épitmény eladása elött és utánni időkben /a templom eladási, illetve adásvételi szerződés megkötése 1952. márc. 25

én kelt/ igérve lett az Orsz. Iróda utján és a Kaposvári Loránd hitk. elnök utján – szóban és levélben hogy a templom bevételéböl a nagydorogi romtemetöt rendbe fogják hozni. Ezen ügyben ajánlatokat kértek annak költségeiről, amit megküldtük és többizben reklamáltuk. Mult évben a pécsi förabbi úr is eljárt az Orsz. Irodánál azomban mai napig semmi intézkedés nem történt. A temetö nincs bekeritve. sirók-sirkövek rombadölve fekszenek.

Hittestvéri üdvözlettel
Földes József

Nagydorog 1956 VIII. 12.

Ajánlott.

NAGYECSED

Országos Iroda Bpest[59]

5182/1956 sz. felhivásukra a következő adatokkal szolgálok

1., A zsidó lakosság száma 1944 márc 19-én 637 zsidó lélek volt.
2., Ebből elpusztult 563 lélek.
3., Az áldozatok között volt 413 gyermek
4., A gettózás előtt egy zsinagóga volt Nagyecseden ez el is pusztult.
5., Egy zsidó iskola volt ahol a héber olvasás és talmud tudományokkal foglalkoztak.
Ettől eltekintve közlöm, hogy a községben semmiféle mártir emlékmű vagy tábla nincs, mártir emlékkönyv vagy névsor nincs a községben.
Sajnos összesen 7 zsidó lélek él jelenleg a községben.

1956 VIII 17.

Dr. Klein Ferenc
körzeti orvos
Nagyecsed

[59] Budapest

NAGYKÁTA



A holokauszt nagykátai áldozatainak síremléke a zsidó temetőben

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest
VII Sip u 12.

Nagykáta községből közlöm az adatokat az itt lakott hittestvéreinkről és más egyébről.

1./ Itt lakó zsidóság száma 250 fő ~~90 család~~[60] volt.
2./ Ebből visszajött 10 személy elpusztult 240.
3./ 35 gyermek volt az áldozatok között
4./ 1 zsinagoga volt ami ki lett rabólva
5./ 1 tantermes zsidó iskola volt tanitói lakással. Ezt államositották ezt is kirabolták. A templómon volt 10 parancsolat kőből most a temetőben van elhelyezve a mártirok emlékmüvénél.
1944 júliusában vitték el a hittestvéreinket. A lakásukat teljesen kifosztották. Akik hazajöttek semit sem találtak meg. Miután hetenként járok haza szombaton így csak az adatokat tudtam elküldeni a fényképet a feleségem fogja megcsináltatni és ő rögtön el fogja küldeni.

Hittestvéri üdvözlettel
Kolb Ottó Nagykáta
Nap u 2.

1956 VIII 12.

[60] Áthúzás az eredeti dokumentumban.

NAGYKŐRÖS



A holokauszt nagykőrösi áldozatainak emlékműve a zsidó temetőben

Nagykőrösi Izraelita Hitközség

Nagykőrös, 1956. auguszt 13.

Magyar Izraeliták Országos Irodája,

Budapest .

VII. Síp u. 12.

Az ismeretlen zsidó vértanu emlékmüvéhez a kért adatokat az alábbiakban adjuk meg és közöljük, hogy ugy a templomban levő névtábláról, mint pedig a temetői emlékmüről fényképet a névsorral együtt 20.-ig el fogjuk Önökhöz juttatni.

1./ 1944. márczius 19.-én Nagykőrös zsidó lakóinak száma 528 fő volt.
2./ Ezek közül összesen (tudomásunk szerint) 405-en pusztultak el.
3./ 43 gyerek volt ezen áldozatok között.
4./ A gettózás előtt 1 zsinagoga volt Nagykőrösön, maga az épület megmaradt, de teljesen kifosztották.
5./ A gettózás előtt egy tantermes összevont négyosztályos zsidó iskola volt Nagykőrösön, maga az épület megmaradt, de a felszerelést elhordták.
Martir emlékkönyvünk nincs, de a templomban két névtábla van, bekeretezve, mely az összes martirjaink nevét örökiti meg. Ennek fényképét mint már elöbb közöltük el fogjuk Önökhöz juttatni.
Közöljük, hogy megrongált Tóratekercsünk már nincs, mert azokat mind kijavitottuk, hogy az ünnepi és péntek esti, valamint szombati Istentisztelethez rendelkezésünkre álljon.
Nagykőrösön a gettózás 1944. május végén junius első napjaiban történt.

Hittestvéri üdvözlettel.

Ajánlott.

Nagykőrösi Izraelita Hitközség
[…]

NEMESVID

Magyar Izraeliták Országos Irodája.
Budapest. VII. ker. Sip ut. 12.
Körlevelükre a legjobb tudásom szerint közlöm, Nemesvid Község Hittestvéreink adatait:

1. Izraelita lakósok száma:		21 lélek
2.	-„- pusztultak száma:	19 -„-
3.	-„- gyermekek száma:	6 -„-
4.	-„- zsinagoga:	nem volt
5.	-„- iskola:	-„-

a. Mellékelten küldöm a martirok emlékművének fényképét ez még avatáskor készült 1949-ben. Sajnos időrövitsége miatt nincs rá lehetőség, hogy a megadott méret szerinti fényképet elküldhessem. Kérem hittestvéreimet a fényképet méret szerint nagyittassák meg és egyben kérem sziveskedjenek egy darabot részemre utánvéttel cimemre megküldeni.
b.
1. Blumenschein Ferencné
2. Blumenschein Erzsébet
3. Dr. Boskovitz István kikeresztelkedett
4. Braum Tibor
5. Braum Tiborné
6. Frischmann Rozália
7. Kohn József
8. Kohn Ferenc musszus[61]
9. Kohn Teréz
10. Kohn Gabriella

[61] Értsd: munkaszolgálatos

11. Kohn Zsófia
12. Kohn Irma
13. Kohn Margit
14. Lichtenstein Mórné
15. özv. Rechnitzer Vilmosné
16. Rechnitzer Sándorné
17. Rechnitzer Erzsébet
18. Weisz Ignácné
19. Weisz Katalin

d. 1944 május 16-án Tabra és onnan Kaposvárra – Kaposvárról 1944 julius 8-án Auschwitzba.

Hittestvéri üdvözlettel.
Rechnitzer Sándor
1 drb. Melléklet.
Ajánlva.

NYÍRBÉLTEK

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest

Örömmel vettük önöktől váratlan levelüket hogy mi is részt vehesünk falusi kis emberek bekapcsolódhatunk ilyen komoly jelentőségű munkaban a mi élők kötelessége és halottak dicsősége. Hogy Irodánknak munkáját megkönnyithesük tülük telhetőleg igyekszünk a további es alabbi sorokban hozánk intezet kérdesekre lelki ösmeretesen a leg jobb tudasunk szerint válaszolni

1/ kérdes menyi volt zsidóság száma?
1944 év marcius 19-én Nyirbeltek[62] kozsegben él 40 család kb 170 lelek szamal

2/ Hány pusztult el?
osszesen Nyirbelteken allig maradtunk azokkal kik külföldön élnek mind. ossze 30 lélek az el tüntek szama 170 lelek

3/ Hany gyerek volt aldozat?
12 even aluli kb 38 gyerek

4 getózás elot hagy zsinagóga volt?
2 zsinagóga volt mind kettot meg semisitettek

[62] Helyesen: Nyírbéltek.

5 Hány iskola vol gettózás elot
2 iskola müködot mind a kettő meg semisült.

Továba az a b c pontokban kérdesünkre csak anyi tudok valaszolni hogy hitközsegünk szegenysegere es csekely legyszámanál fogva semi jelentős emlékmü nem ál rendelkezesünkre csak szivben veset emlek kő a mi – örokre gyogyihatatlan sebeket okoz – mikor a múltra visza emlekszünk

d./ mikor történt a deportalas?
Nalunk 1944 év Marcius 29-én – 2 hétig voltunk Nyiregyházán
Vegül kivanom meg jelölni hogy az ossze költozes előt én szemelyileg munka szolgálatos voltam igy mikor én vonultam vólna be Ricse közsegben a a csendörok letartóztatak es igy én evvel aperel szüleimtől es regi jó ösmerös hittestverektől az eletben örökre elszakadtunk s hogy velek mi történt? ami a több 6 millió zsidósággal.
Maradok hittestveri üdvözlettel

Weisz Ignác
és Klein […]
hittestvérek

Nyirbeltek 1956 aug. 14.

NYÍREGYHÁZA

Nyiregyháza, 1956. augusztus 10.
104/1956.

T.
Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest

Hivatkozással 5182/1956. sz. körlevelükre tisztelettel közöljük, hogy hitközségünknek semmiféle adata nincs arról, hogy pontosan hány zsidó élt Nyiregyházán a deportálás elött.- Az alább közölt adatokat részben a városi tanácstól, részben az akkor itt élt hittestvérektől kaptuk, igy azok csak hozzávetőlegesek.-

1./ Mennyi volt a zsidó lakóság Nyiregyházán 1944. március 19-én? 8.000.-
2./ Hányan pusztultak el ezek közül: 7.000.-
3./ Hány gyermek volt az áldozatok között: 2.500.-
4./ A gettózás elött hány zsinagóga volt helységükben: 8
Ebből elpusztult: 6
5./ A gettózás elött 16 tantermes zsidó iskola volt Nyiregyházán, Romos állapotban államositották.-

A további kérdésekre, az emlékmüről készült fényképekkel együtt a jövő héten küldjük be a választ.-

Hittestvéri üdvözlettel:
A Nyiregyházi Izraelita Hitközség
Elöljárósága.
[…] Dr. Morgenstern[63]

[63] dr. Morgenstern Benő rabbi

— — —

104/1956.
Nyiregyháza, 1956. augusztus 20.-án
T.
Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest

Hivatkozással 5182/1956. sz. körlevelükre a körlevél második részével kapcsolatosan az alábbiakat közöljük:
a./ Hitközségünk temetőjében lévő mártiremlékmüről készült fényképeket csatoltan tisztelettel megküldjük. Ezen mártiremlékmü eredetileg a régi a németek által felrobbantott Szarvas-utcai nagytemplom helyén állott és csak 1954. évben helyeztük át a temetőbe. A mártiremlékmü három részből áll. A főrész, mely eredetileg a templom főbejárata volt őrzi a templom homlokzatán volt kettős kőtáblát, továbbá márványtáblákon 1400 nevet. A nagyobb svédgránit emlékkő alatt auschwitzi hamvak vannak. Ez az ismeretlen nyiregyházi zsidó mártirok emlékköve. A kisebb pedig a munkaszolgálatban elpusztult mártirok emlékét őrzi.-
b./ Mártiremlékkönyvünk nincsen, az emlékmü – mint fentebb közöltük 1400 mártir nevét örökiti meg. A nyiregyházi getthóból elhurcolt 8000 helybeli és 9000 vidéki zsidó mártir nevei közül csak ezeket tudtuk megörökiteni, azért mert ezek hozzátartozói jelentették be ilyenirányu igényüket. Amennyiben szükség volna rá, hajlandók vagyunk gépirásban megküldeni a mártiremlékmün lévő névsort, mivel az a fényképről nem olvasható ki.- Erre vonatkozóan további utasitást kérünk.-

c./ Más dokumentációs anyagunk nincs. Megrongált tóratekercseink vannak.
d./ A nyiregyházi zsidóság összeköltöztetése a városi getthóba 1944. április 16.-án peszách ünnep utolsó napján történt meg. Ugyanekkor folyt le Szabolcs megye déli részén lakó zsidóságnak a Nyiregyháza környékén lévő tanyai táborokban (Nyirjespuszta, Harangod, Simapuszta) való elhelyezése. Ezeket a falusi zsidókat a következő időpontokban deportálták:

Nyirjespusztáról	1944. május 15.
Harangodról	1944. május 21.
Simapusztáról	1944. május 23.

A kiüritett Nyirjespusztai táborban helyezték ezután el a nyiregyházi városi getthóból, annak kiürítése után a városi zsidókat, akiket két transzportban 1944. május 27.-én és 1944. junius 4.-én szállitottak el Auschwitzba.-

Hittestvéri üdvözlettel:
A Nyiregyházi Izraelita Hitközség
Elöljárósága.
[…] Dr. Morgenstern

NYÍRLÖVŐ

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest

5182/1956. sz. körlevelükre közlöm,
Nyirlövő községben lakott zsidókról a jelentést, mivel ott jelenleg egy zsidó sem lakik.
Nyirlövő egy kis falu Szabolcs megyében Kisvárda mellett.
Itt éltek az én szüleim és testvéreim is.
Zuckerman Arnold kertjében volt a templom, illetve az imaház, ahol minden héten kétszer és ünnepnapokon minjon[64] volt.
Az imaházat a lakóházzal együtt államositották, mivel nagy lakás volt, amihez egy több holdas kert tartozott, illetve abba volt.

Nyirlövő községben 11 zsidó család lakott	46 fő
Ezek közül meghalt	37 fő
Az áldozatok közül gyermek volt	5 fő

A temető megvan, amiben száz éves sirkő is található, de a keritését széthordták és teljesen kerités nélkül romokban van.
Mártir emlékmü nincs, a visszatértek mind elhagyták a községet és másut kerestek megélhetést.
Összeköltöztetés nem volt, innét a zsidókat a Kisvárdai get-

[64] Minjon / minjen = a közösségi imához és tóraolvasáshoz szükséges tíz férfi összegyülése.

tóba vitték és Kisvárdai zsidókkal együtt deportálták.
Szüleimnek kilenc fiu gyermeke volt, ebből hárman maradtunk életbe és hat fiu testvérünk meghalt.
Jizkor! Emlékezz!
Felsorolom a kegyeletem és tiszteletem jeléül a meggyilkolt Szüleim és Testvéreim neveit:

Édesapám:	Moskovitz Sámuel	
Édesanyám:	Moskovitz Sámuelné szül. Goldstein Etel	
Testvéreim:	Moskovitz Zoltán	üveges segéd
	Moskovitz Géza	szabó segéd
	Moskovitz Árpád	szeszfőző
	Moskovitz Endre	vaskereskedő segéd
	Moskovitz Béla	pék segéd
	Moskovitz Miklós	2. elemista tanuló

Moskovitz Zoltán mint határvadász katona szolgált és onnét áttették a munkaszolgálatos csoporthoz. Mint munkaszolgálatos két évig Ukrajnában volt és 1944 évben a hadügyminiszter parancsára többszáz munkaszolgálatost leszereltek és ő öt évi szenvedései után jutalomként haza került, ahonnét a szüleimmel együtt deportálták.

Moskovitz Árpád flektifuszt kapott és rájuk gyujtották a barakot, ő benne égett, aki menekülni próbált azt a keret legénység lelőtte.

Moskovitz Géza mint tényleges katona vonult be és tényleges munkaszolgálatos lett.

Boriba[65] vitték ki dolgozni a réz bányába dolgozott és mikor a visszavonulásnál hazafelé jöttek, itt Magyarországon belé-jük lőttek és ő ott halt meg, a testvére tette egy árokpartra.

Moskovitz Endre mint tényleges katona vonult be
a Géza testvérével és együtt lettek tényleges
munkaszolgálatosok.
Boriba vitték ki dolgozni, a réz bányába dolgozott és mikor a visszavonulásnál hazafelé jöttek, itt Magyarországon belé-jük lőttek és ő tette a testvérét az árok partra, mikor megy-győződött róla, hogy az meghalt.
Babikám! Édes szép öcsém volt az nékem, aranyos mesélő gyermek, mikor Buchenwaldban én megérkeztem, a barak-ban ő talált meg. Arca sápadt volt, sok szenvedéstől beesett, de a szeme csillogott, hogy meglelt engemet. Két évig Bori-ban raboskodott, kétezer kilométert gyalogoltatták, föld mé-lyében a bányában dolgozott és azzal fizették meg a munká-ját, hogy itt Magyarországon beléjük lőttek. Géza testvére arcra esett, ő felemelte és vitte míg lehetet, majd árok part-ra tette és tovább ment. Mellén ő is megsebesült, de a pécsi svábok meghagyták életét, mivel a golyó nem halálos helyre került és igy ő Buchenwaldba ért. Babikám is volt nékem, aranyos mesélő gyermek, ő nem élt: csak szenvedett.

Moskovitz Béla tizenhét éves volt, mikor a szüleimmel deportálták.

[65] Helyesen: Borba.

Moskovitz Miklós hétéves volt mikor a szüleimmel deportálták.

Megemlékeztem a szüleimről és hat testvéremről kiket megölt a fasizmus, megölte őket a gyülölet. Azt hiszem, hogy kevés olyan szülő volt, aki kilenc fiu gyermeket szült és nevelt fel. Emlékük bennem mindig élni fog.

Tolcsva, 1956 augusztus 12.
Monoki (Moskovitz) József.

OLASZLISZKA

Olaszliszka 1956 aug. 15.

Magyar Izraeliták Országos Irodája.
Budapest VII.
Síp u. 12.
5182/1956.

Hivatkozással fenti számu megkeresésűkre, alant közöljük a kért adatokat:
1./ 1944. márc. 19. a lélekszám 331.
2./ Hányan pusztultak el: 295
3./ Hány gyermek volt: 123
4./ Gettózás előtt 2 zsinagóga volt
5./ 2 tantermes iskola volt, mindkettő elpusztult
a./ Martir emlékmű nincs, emléktábla sincs
b./ -"- könyv nincs, most lett össze állitva a névsor, ennek adatai szerint állitottuk össze a fenti kimutatást
c./ 12 toratekercsünk közül egysem maradt meg, a beszennyezett és összetépett darabokat a temetőbe eltemettűk.
d./ a gettózás 1944. zsidóhusvét után 2 nappal[66] kezdődött.
A templomnak csak a 4 fala van meg.
Sajnos, semmiféle más adatot vagy fényképet nem tudunk rendelkezésükre bocsájtani.

Hittestvéri üdvözlettel
Lefkovits Ernő
hitk. eln.

[66] Zsidóhusvét = pészah, az így megadott dátum polgári naptár szerint 1944. április 17.

OROSHÁZA

Izraelita Hitközség, Orosháza

Orosháza, 1956. szept. 5.

T.
Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest

Mult hó 6-án kelt nagyb. levelük birtokában, igyekeztünk a kért adatokat összegyüjteni s a meglévőket tisztelettel közöljük.
Megjegyezni kivánjuk, hogy az adatok megszerzése igen nehéz, nemcsak azért mert sok községben egyetlen hittestvérünk sem maradt, hanem azért is, mert nem tudjuk mely hitközségek, illetve mely községek lennének azok, melyek hozzánk tartoznak. Ez ügyben az utóbbi években már nem egyszer irtunk Önöknek, de még eddig nem kaptunk választ arra, hogy mely községek tartoznának hozzánk. Igy csak gondolomra huhatóztunk egyes községekben, melynek eredményét az alábbiakban közöljük.

Orosházán a gettozás előtt a zsidó lakóság száma 750 volt. Ezek közzül elpusztult 186. közöttük gyermek 28.
A gettózás előtt egy zsinagóga volt, mely megrongált állapotban megmaradt.
A gettózás előtt három tantermes iskola müködött.
Ugy a templomban, mint a temetőbe lévő martiremlékmüvünket lefényképeztettük s azokat az eredeti lemezzel együtt mellékeljük.
Martir emlékkönyvünk, vagy más névsorunk nincs.



A Kövesi család holokauszt során meggyilkolt tagjainak közös jelképes síremléke az orosházi zsidó temetőben

Hitközségünk birtokában két megrongált toratekercs van. Orosházán a gettózás május 15-én a bevagonirozás pedig június 20-án történt.

Mellékeljük a fényképeket, a lemezeket s néhány deportálási emléktárgyat, melyekből az Önök által szükségesnek itélteket felhasználni sziveskedjenek.

Tótkomlósra vonatkozólag közöljük, hogy az ottani zsidólakóság száma 1944 március 19-én 140 volt, közzülük elpusztult 74, ebböl gyermek 22.
Deportálás előtt egy zsinagóga volt, mely erősen megrongálva megmaradt.
Sem martir emlékkönyv, sem emléktábla nincs.
Semmiféle dokumentációs anyag nem áll rendelkezésre.
A gettózás május 12-én, az onnan Békéscsabára való szállitás junius 20-án történt.

Csorváson a zsidó lakóság létszáma 36 volt, ebből elpusztult 29, köztük 12 gyermek.
Zsinagóga egy volt, mely később eladódott.
Sem martir emlékkönyvük, sem emléktáblájuk nincs.
Megmaradt toratekercseiket Orosházára hozták.
A gettózás 1944. április 24-én történt
Dokumentációs anyag nincs.

Battonyán 1944. március 14-én volt 128 személy, elpusztult 64, gyermek 11.
Munkaszolgálatban elhalt 8 személy.
Deportálás előtt egy templom volt, mely megrongálva megmaradt.

Martiremlékmű nincs. A templom előcsarnokában van egy bekeretezett emléklapon megörökitve az elhurcoltak neve. A gettóba való beköltöztetés 1944. május 18-án történt. Semmi dokumentációs anyag nem áll rendelkezésre.

Kevermesen lakott 6 család, mind odavesztek.
Nagyszénáson volt 5 személy, mind elvesztek.
Dombegyházán 13 személy, mind elvesztek.
Magyardombegyházán volt egy zsidó család, mind elvesztek.
Cs.Apácán[67] volt 15 személy, elpusztult 13. Volt egy templomuk, melyett az utóbbi években eladtak.

Ez alkalmat felhasználva ismételten kérjük, hogy szeretnénk, ha megállapitanák, hogy mely községek tartoznak hozzánk, mikor is felkutatnánk, hogy azon községekben él-e Hittestvérünk s ha igen a Vele való érintkezést felvennénk.

Mellékelünk néhány deportálási emléket s a mártirok emlékmüvéről készült fényképeket.
A fényképfelvételekért Ft. 300.-
Az egyes községekben adatgyüjtésért
való kimenésért, tisztán utiköltségben -„- 200.-
Összesen Ft 500.- azaz Ötszáz forintot fizettünk ki, mely összeg szives megküldését kérjük.

Hittestvéri üdvözlettel
[…] Berger
képv. tag elnök

[67] Csanádapáca.

OZORA

T.
Magyar Izraeliták Orszg. Irodája
Bpest[68]

Ozorára irott lev. továbbitották cimemre Bpestre mert 1947 óta itteni lakós vagyok.
A kérdezettekre mindenesetre köteleségemnek tartom válaszolni.
1944. május 20-án szombat reggel kelett elhagynunk Ozorát és Pincehelyen (8 kilométer Ozorától) gettóztak be bennünket. 50 személy volt Ozorán zsidó abbol 8 munkaszolgálatos 42-en gettóba mentünk 10 gyermek 32 felnött.
Jul. 2-án Pécsre vittek bennünket és jul 4-én bevagoniroztak mindönket Kassán átt Auschwitzban vittek.
2 katona tért vissza 45 ben 1 él 1-3 évi szörnyü szenvedés után a volt zsidókorházban meghalt (bevolt oltva lassan ölő méreggel) 4 nagy gyermek tért vissza, 3 nő és 1 férfi. Szóval 50 személyből 10 vissza tért 40 elpusztult. 2 személy lakik ebböl Ozorán 1 meghalt 7 a szélrózsa minden irányában el.
A szenvedések minden utját megjártuk akik haza kerültünk. Megaláztatások és kinzások sorozatát éltük átt. Én csak szüleimet férjemet egyetlen gyönyörü 14 éves kis leánykámat és 38 közeli rokonomat hagytam kint. Testileg-lelkileg sulyos betegen tértem vissza egyedül, 55 éves vagyok dolgozom, évente 1-2 hónapot betegen, korházban vagy

[68] Budapest

lakásomon fekszem. Igy élek egyedül támogatás nélkül
a magam gyenge erejére támaszkodva.

Hitsorosi tisztelettel

1956 VIII 16

özv. Gál Imréné

PAKS

Paks 1956 augusztus 16

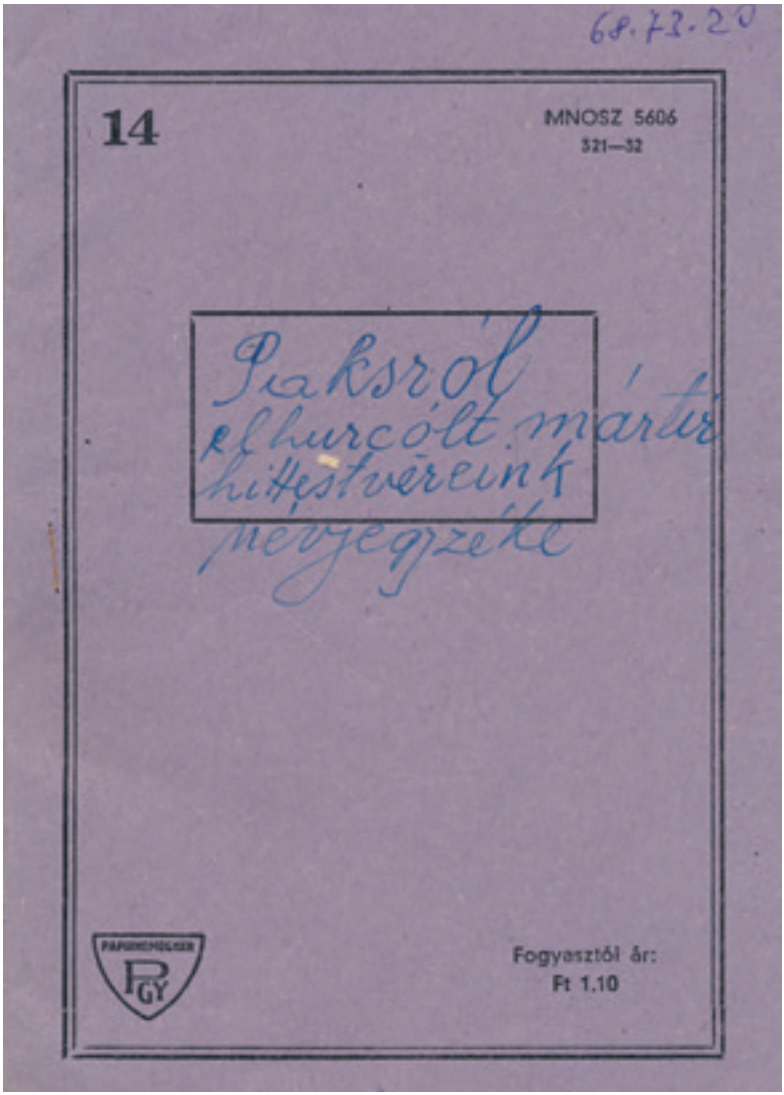
Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest

Hivatkozással 5182/1956. sz. nb. levelükre tisztelettel közöljük az alábbi rendelkezésünkre álló adatokat,

Hittestvéri üdvözlettel
Paksi Izr. Hitközség
Blau Sándor
elnök

1) Zsidó lakósság számra 1944 III. 19én kb. 800 lélek
2) Elpusztult -„- 660-680 -„
3) ezek közül gyermek -„- 240 -„-
4) Kettő zsinagógából egy megrongálodott
5) 2 tantermes zsidó iskolából egy bomba által megsérült
a) Mártir emlékmű vagy emléktáblánk nincs
b) Mártirok névsorát Mazkir könyvből[69] összeirjuk e hó 20-ig
c) Gettó udvarán kb. 25 db tóratekercset szőnyegként kiteritve megrongálva beszennyezve a legaljasabb módon bemocskolva gyüjtöttünk össze és eltemettünk.
d) 1944 május 15-16-17 napján volt a gettózás, majd julius hó 5-én bevagonirózás

[69] Mazkir könyv = a halottakat, áldozatokat megörökítő emlékkönyv, amit évente négyszer az elhunytakra való emlékezéskor használnak.



„Paksról elhurcólt mártír hittestvéreink névjegyzéke” - a holokauszt paksi áldozatainak utólag összeállított névjegyzéke, 1956

PÁPA

Pápai Izraelita Hitközségtől.
Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest.

Az ismeretlen zsidó vértanu emlékművének felállitásához szükséges adatok bekérésére szóló f. hó 5-én kelt b. levelükre van szerencsénk a következőket válaszolni:
1./ A náci parancsnokság utasitására összeállitott névjegyzék birtokunkban van és ennek adatai alapján közöljük azt, hogy 1944. március 19-én Pápa város területén lakó zsidók és zsidónak számitott személyek száma 2565 fő volt.
2./ Az elhurcolt személyekből életben maradt, illetve visszatért 363 személy, igy tehát az elpusztult személyek száma 2202 fő volt.
3./ Az elpusztult személyekből gyermek 671 volt.
4./ A gettozás előtt Pápán 2 zsinagóga volt, továbbá 3 imaház. Az imaházak épülete megmaradt, azonban minden belső berendezése, padok, felszerelés, sőt még a padlózatok is szétromboltattak.
5./ A gettózás előtt a hitközségnek egy hét tantermes iskolája volt, továbbá 1 jesiva, továbbá egy hat tantermes chéder[70] müködött. Ezek épületei megmaradtak, berendezésük elpusztult.

[70] Chéder = orthodox közösségekben a kisgyerekek és kisiskolások vallásoktatási intézménye.



A pápai zsidó közösség holokausztban meggyilkolt tagjaiank emléktáblája a zsinagógában

Közöljük azt, hogy emlékkönyvünk nincs az elpusztult hittestvérekről, csupán azzal a névsorral rendelkezünk, melyet fentebb közöltünk.

Néhány megrongált tóratekerccsel rendelkezünk, a legnagyobb részét a megrongált tóratekercseknek 1946 évben ünnepélyesen elföldeltük.

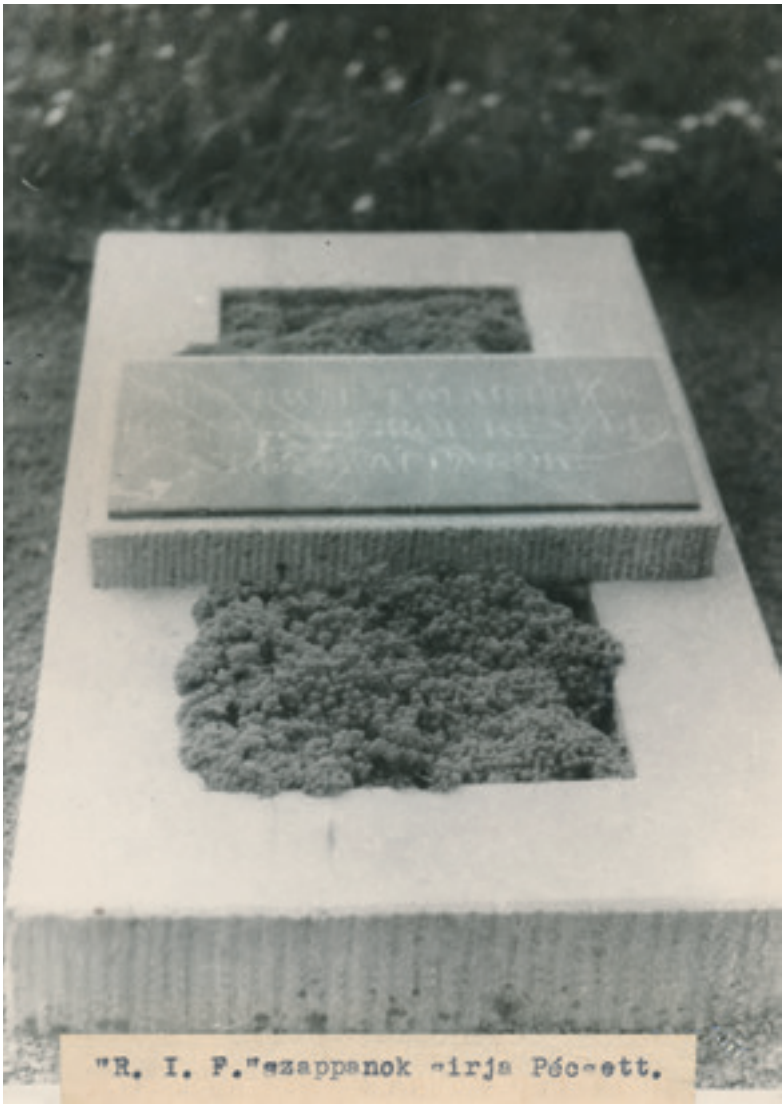
Közöljük tovább azt, hogy Pápa város területén a gettozás 1944. május 24-én kezdődött és befejeződött május 31-én, majd a gettoból való összevonás 1944. junius 29-én kezdődött és a getto deportálása 1944. julius 5-én történt meg.

Közöljük azt, hogy hitközségünk az elpusztultak emlékét az imaházunkban felállitott emléktáblával, valamint a tóratekercseket tartalmazó sir emlékoszlopával örökitette meg.

Küldünk továbbá fényképet a belsőleg szétrombolt templomunkról.

Pápa, 1956. augusztus 12.

Hittestvéri üdvözlettel
Pápai Izraelita Hitközség
Gewürtz Benő
hitközség elnök



Eltemetett „R.I.F.” szappanok sírja a pécsi zsidó temetőben

Pécsi Izraelita Hitközség

Pécs, 1956. aug. 17.

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest.
Ajánlott.

A Párisba küldendő dokumentumokat (fényképeket) a fényképész által a napokban feladatjuk.
Az ezzel kapcsolatos kérdésekre az alábbiakban felelünk:
1/ 4.000-5.000.
2/ kb 4.000.
3/ Az 1944. junius 28-i kimutatás szerint a jelzett napon
a gettó lakóinak száma 2.711 fő volt.
Ebből 10 éve aluli gyermek 177 fő.
Betegek:
a/ kórházban: 33 fő
b/ szeretetházban: 31 -"-
c/ magánházakban: 35 -"-
d/ 75 éven felüli bénák, betegek, tehetetlenek: 325 -"-
A 18-55 év közötti férfiak akkor már munkaszolgálaton voltak.
Kb. 200 prominens személyt már előzetesen lefogtak és deportáltak.
Kb. 25 személyt (orvosok és családjaik) csak julius 2-án vittek a gettóba.
Mindezek tehát nem szerepelnek a junius 28-i kimutatásban.
4/ Egy, amely épen maradt.
5/ Egy, épen maradt iskola, 9 tanteremmel és egy diszteremmel.

c./ Megrongált, hiányos Tóratekercsek a Hitközség birtokában. Egy-két személynél saját naplója.
d./ Gettózás 1944. május 10-15 táján, deportálás 1944. julius 4-én.

Hittestvéri üdvözlettel:
Pécsi Izr. Hitközség
Dr. Schweitzer József.

PILISCSABA

ה"ב[71]

A Magyar Izr. Orsz. Irodájának
Budapest

Tisztelettel beküldöm a körlevélben kért adatokat.

1944 III. 19-én 59 lélek volt, 21 lélek nem jött vissza, gyermek 12 lélek. Imaházunk volt, nem pusztult el csak a berendezés, semmi féle emlékmü vagy emléktábla fénykép semmi nincs igy azt nem tudunk küldeni, toratekercs leider[72] 3 drb lett az áldozat bár ide hoztam a házamban ahol egy zsidó orvos lett ide vezényelve és itten lakott hogy vigyázzon reá, de a gazok őt is elvitték és teljesen kirabolták és a tora tekercseket elégették a darabjait visszajövetelkor beszállitottam az orth. hitközséghez. 1944 május 22-én kellett a falut elhagyni Békásmegyerre ment egy csoport, de mert megengedték hogy Budapestre is lehetett menni igy mint mi is oda mentünk a Gettóba és ezért maradtunk meg. De a ki Megyerre ment 90% nem jött vissza egy pár munkaszolgálatos aki vissza jött, és most leider aki vissza jöttünk is nagyobb része elveszett a zsidóság részére. Kitértek, keresztény feleségeket vettek templomba nem jönnek soha – a templom lakásomon van berendezve – nem tudunk mit csinálni! félő hogy még a ki van is az sem marad! ennyit tudok, a neveket

[71] A héber rövidítés feloldása: az Örökkévaló segítségével.
[72] leider = sajnos, németül.

az elhunytakról mellékelem, azért írok én, mert a címzett Gellei Sándor a múlt évben elhunyt.

maradok hittestvéri
üdvözlettel
Gajduschek Miksa

Piliscsaba 1959 VIII 12.
2. melléklet

— — —

Weisz Mor XII 3 Bp. szivbaj
Grünfeld Henrich faesztergályos Bp. 70 éves agyvérzés XI. 6.
Szegő Mária XI. 16. 41 éves Király út 9.
Jungreiz Lazar 57 éves Harsfa út
Steiner Ibolya 42 éves mell XI 17
Feig Dávid órás XII. 4 Bp. elvitték musz, exhumálták

ezek a mártirok amikor erre vitték őket Kidőltek és itten
a r-k temetőben lettek eltemetve, már többször megirtam
azt hiszem az Uj eletnek is irtam – de semmi intézkedés

[…] Gajduschek

SAJÓKAZA

Sajókaza 1956 VIII 12 én ב"ה[73]

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest

Körlevelökre azonnal válaszolva
1. pont kérdés, 1944 március hó 19-én 114 személy volt
2. -„- -„- 101 személy pusztult el
3. -„- -„- 41 gyermek volt az elpusztultak között
4. -„- -„- 1 zsinagóga volt, megmaradt, de teljesen kifosztva
5. -„- -„- iskola nem volt

a fent jelzet adatok kimondottan Sajókazára szólnak

Bátorkodom közölni továbbá a közeli falvakból elhurcoltak és megmaradottak számát is

Sajóivánkáról	13 személy,	ebben volt 2 gyermek	elpusztult 11
Vadnából	36	7	32
Nagybarca	6	–	5
Bánfalva	6	–	6
Bánhorvát	13	3	13
Felsőnyárád	7		6
Jákfalva	4		3

a fent jelzett községekben kb ez a létszám pusztult el de igy sorolhatnám it a mi vidékünkön minden községben továb.
Továbbá közlöm önökkel emlék mü emlék könyv nincs
és semmilyen dokumentációs anyagunk nincs.

[73] A héber rövidítés feloldása: az Örökkévaló segítségével.

A községünkben az összeköltöztetés pontos idejét nem tudjuk mivel mi a kik meg maradtunk annak idején munka szolgálatban voltunk. Csak anyit tudunk hogy it helyben 10-14 nappal hamaráb össze lettek költöztetve és a munka biró egyének ugy a nők is kijártak dolgozni a községben lévő kőszén bányához ugyanis annak idején a bányánál , lakásépités volt és igy ot dolgoztak a lakások épitésénél a kőmüvesekkel és 1944 május hó 30 vagy 31-ikén be vitték őket Sajószentpéterre a gettóba és így pár nap még ot voltak az utan vagonirozták be őket ot vagonban és bekerültek a miskolci téglagyárba és onnan az elsők voltak a deportálásban.
Mi más adatot sajnos nem tudunk adni.
Ha a fenti ügybe még valami felvilágositást kivánnak teljesen rendelkezésökre álok

Hittestvéri üdvözlettel
Rosner Sándor
Sajókaza

SALGÓTARJÁN

Izraelita Hitközség
Salgótarján.

Salgótarján, 1956. augusztus 15.

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest.
VII., Síp-u. 12.

„Az ismeretlen zsidó vértanu" emlékmüvének felállitásával kapcsolatban hozzánk intézett körlevelükre közöljük:
1./ A zsidó lakosság száma Salgótarjánban, 1944. március 19-én: Kb. 1500 fő.
2./ Az elpusztitottak száma: Kb. 1350 fő.
3./ Az elpusztitott gyermekek száma: Kb. 300 fő.
4./ A gettózás előtt Salgótarjánban 1 zsinagóga volt, ez romos állapotban megmaradt.
5./ A gettózás előtt helységünkben 5 tantermes zsidó iskola állott fenn, az épület romos állapotban megmaradt.

Közöljük továbbá:
a./ A salgótarjáni uj izraelita temetőben van felállitva a zsidó martirok emlékmüve, továbbá a Salgótarjánban nyilvánosan kivégzett zsidó munkaszolgálatosok siremléke. Az ezekről készitett felvételeket – az előirásnak megfelelően – augusztus 20-ig be fogjuk küldeni a t. Irodához.
b./ Mártir emlékkönyvünk van, lefényképezés vagy leirás céljából szivesen bocsájtunk t. Bizottság rendelkezésére.
c./ Más dokumentációs anyag nincs a hitközség birtokában.
d./ Salgótarjánban az összeköltöztetés 1944. május

hónapban kezdődött. Az Auschwitzba történt elszállitás időpontja: 1944. julius 12.
Megjegyezni kivánjuk, hogy a fentközölt adatok kizárólag Salgótarjánra vonatkoznak, és abban a salgótarjáni gettóból elhurcolt zsidók lélekszáma nem szerepel. Ez mintegy 330 főre tehető.

Hittestvéri üdvözlettel
Izr. Hitközség Salgótarján.
Gottesman Henrik
ügyvezető.

SÁRVÁR

5182/1956.

Sárvár 1956 augusztus 10.

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest VII.
Síp utca 12.

F. hó 9-én érkezett nb. levelükre tisztelettel értesitjük Önöket, hogy a kért adatokra – amennyiben tőlünk tellik – okvetlen számithatnak augusztus 20-ig.
Azonban meg kell jegyeznünk, tekintettel az idő rövidségére – dacára, hogy az elhúrcoltak mártír emlékkönyvével rendelkezünk – nem lesz módunk száz százalékos adatokkal szolgálni, mert a munkaszolgálatok elpusztulásáról sajnos nincsenek pontos adataink.
A gettózás időpontja és a transzportok időpontjairol a következő levelünkben fogunk beszámolni.
Minthogy mi is hozzá kivánunk járulni ezen egész világot érdeklő nagy emlékmü dokumentációs anyagok összegyüjtéséhez, természetesen mi is mindent elkövetünk, hogy azokat az adatokat, amelyekkel rendelkezünk, azt az Önök rendelkezésére bocsássuk.

Hittestvéri üdvözlettel
Goldschmied József
hitk. elnök

ajánlott

— — —

Sárvár, 1956. augusztus 13.

Magyar Izraeliták Országos Irodája,
Budapest.
VII. Síp u. 12.
Tárgy: 5182/1956.

Folyó hónap 5-én kelt, azonban csak 9-én érkezett átiratukra, az alantiakban közöljük a kért adatokat:

1/ Sárvárott 1944. március 19-én a birtokunkban lévő hivatalos névjegyzék szerint a zsidó lakósság száma 735 fő volt.
A sárvári hitközséghez tartozó község közül 21 községben éltek zsidók, akiknek száma 150 -„- -„-
Hitközségünkhöz tehát összesen: 885 lélek tartozott.

2./ Ezek közöl elpusztult az anyahitközségből 611 -„-
a szórványközségekből 125 -„-
összes elhaltak száma 736 -„-

3./ A gyermekáldozatok száma (16 éves korig) 154 lélek.

4/ A gettózás elött Sárvárott 2 zsinagóga volt, ebből az egyik rombadölt, míg a másik templomban csak a falak maradtak épen, a berendezést széthurcolták.

5./ A gettózás elött helységünkben 1 iskola volt 2 tanteremmel; az iskolaépület épen maradt meg, a berendezés nélkül.

a/ A templomudvarban levő emlékműről készült 3 db fényképet, valamint filmet személyesen, egyidejüleg átadjuk.

b/ Mártir emlékkönyvünk van, amely az elpusztultak névsorát tartalmazza, ezt szintén személyesen fogjuk rendelkezésükre bocsájtani lefényképezés vagy leirás végett.



Emlékhely a sárvári zsidó temetőben

c/ Sajnos egyéb dokumentációs anyaggal nem rendelkezünk, miután az Erdélyböl, stb., nyugatra menekülő fasiszták ideiglenesen itt megtelepedve, ellepték az árván maradt közintézményeinket, lakásainkat és mindent széthordtak.

d/ A gettózás 1944. május 3-án vette kezdetét. A deportálás elött néhány nappal hittestvéreink az akkoriban itt müködött internálótáborba (selyemgyár) lettek átszállitva és onnan julius 4-én és 6-án több vidéki transzporttal egyesitve Ausschwitzba deportálva.
e/ Meg kell emlitenünk még, hogy a sárvári internálótáborba az ország különböző részeiből kb. 1000 főnyi zsidó internáltat szállitottak be, akiket még 1944. május havában Németországba deportáltak.
Megnyugvásunkra szolgál, hogy fenti adatokkal módot adtunk ahhoz, hogy hitközségünk mártirjainak emléke az épülö monumentális emlékmüben is megörökitve lehessen.

SÁTORALJAÚJHELY

Izr. Hitközség
Sátoraljaújhely

Sátoraljaújhely 1956 augusztus 14.

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest.

Hivatkozással folyó hó 5-én kelt 5182/1956 számu b. körlevelükre tisztelettel közöljük az alanti adatokat.
1./ Sátoraljaújhelyben 1944 március 19-én a zsidó lakosság száma 5000.
2./ Elpusztult 4600.
3./ A gyermekek áldozata száma 1400
4./ A gettozás előtt 3 zsinagóga volt helységünkben, mind a három elpusztult.
5./ A gettozás elött 18 tantermes zsidó iskola volt, mind elpusztult.
a./ A templom udvarban lévő mártir emléktáblát lefényképeztettük kivánságuk szerint és mihelyst elkészül befogjuk küldeni.
b./ Van mártir emlékkönyvünk visszavárolag azt rendelkezésükre fogjuk bocsájtani, a fényképekkel együtt fogjuk beküldeni.
c./ Beszennyezett Toratekercsek vannak, melyet szintén befogunk küldeni, más dokumentációs anyagunk nincs.
d./ A gettozás 1944 április 16-án kezdödött, a bevagonirozás 4 részletben történt május 13-án, 17-én, 25-én és junius 4-én.
Merjük remélni, hogy kivánságuknak megfelelően minden

kérdésükre a választ megadtuk, de amennyiben mégis valamire még szükségük volna, ugy nagyon szivesen rendelkezésükre állunk.

Express ajánlva

Hittestvéri üdvözlettel
Menczel Bernát
elnök

U.i.
1. Vidék 10.000
2. -„- 9.200
3. -„- 2.800[74]

[74] Az utóiratként hozzáfűzött számokat bizonyára az első három kérdés válaszaként kell érteni a környékbeli települések vonatkozásában.

SOLTVADKERT

בס״ד[75]

M.I.O.I Budapest

5182/1956 számu átiratukra következő válaszunk
1/ A helybeli hitk. lélekszáma 1944 márc 19. 523 lélek
2/ ebből elpusztultak 453 fő הי״ד כ״ל[76]
3/ az áldozatok között 230 gyermek volt
4/ Zsinagoga nem pusztult el
5/ Iskola nem pusztult el
b/ Mártir könyvünk van az áldozatokrul, amelyet szivesen rendelkezésükre bocsájtjuk nem mázkir[77] idejére.
d/ Hittestvéreink összeköltöztetése 1944 chál-hamoed pészáchkor[78] kezdődött, gettózás, אסרו חג שבועותkor[79] volt
Kecskemétre átszálitás tamuz hó 2-án volt.[80]
Svadkert[81] תשט״ז ט אלול[82]

Hittestvéri üdvözlettel
Kritzler Dezső
hitk. elnök

---

[75] Az arámi rövidítés feloldása: az Ég segítségével.

[76] A héber rövidítés feloldása: Isten bosszulja meg a vérüket

[77] Mazkir = évi négy alkalommal a liturgiába iktatott ima az elhunytak emlékére. Sok közösség ezeket az emlékezéseket bővítette ki a mártírokra való emlékezéssel.

[78] A pészah félünnepi köztes napján.

[79] Savuot ünnepet követő napon, vagyis sziván hó 8, ami 1944-ben május 30-ra esett.

[80] Tamuz 2 1944-ben június 23-ra esett.

[81] Soltvadkert

[82] Héber dátum: (5)716. elul hó 9. = 1956. augusztus 9.

SOPRON

Magyar Izraeliták Országos Irodája
BUDAPEST VII. /Síp utca 12./

Sopron, 1956 augusztus 9.

Még csak most vagyunk abban a helyzetben, hogy f. hó 5.-én kelt 5182/1956 nyomtatványlevelükre érdemben és részletesen válaszolhatunk. A tárgyra térve tehát a kért felvilágositást alábbiakban adjuk meg.

ad. 1./ 1944 március 19.- után a soproni zsidóság létszáma:	
aktiv zsidó	1796 fő
kikeresztelkedett	54 fő
Összesen:	1855 fő

ad. 2./ Az elpusztultak száma	1.600 fő
ad. 3./ A gyermekek száma	kb. 300 fő

ad. 4./ A városban két zsinagóga volt, azok közül a neolog hitközségé bombatalálatok folytán teljesen elpusztult, az orth. zsinagóga sulyosan sérült, de azóta helyreállittatott.
ad. 5./ Az internálás előtt egy négy tantermes zsidóiskola volt, mely szintén sulyosan megsérült, azonban államositás folytán megszünt, ma magánlakások vannak benne. (Az államositás idején tanköteles zsidó gyermek még nem volt.)

Közöljük továbbá, hogy a fényképeket 20.-ig – már azokat a részleteket, melyeket produkálni módunkban van – megküldjük a kívánt méretben.

Az elpusztult deportáltak jegyzékét kölcsönképen megküldjük a fényképekkel egyidejüleg, vagy kívánságukra lemásoljuk mi.
ad c./ megrongált tóratekercs-töredékek vannak birtokunkban. ugyancsak meg van a volt gettóépületekről három fénykép, melyeket kívánságukra nagyitásban el tudnánk küldeni, a negativ azonban magántulajdonban van és tulajdonosa nem szivesen válik meg tőlük. Megjegyezni kívánjuk, hogy néhány hónappal ezelőtt Grünwald igazgató úr a zsidómuzeum részére gyüjtött és kapott fényképadatokat és egyébb tárgyakat Sopronban.
Az összeköltöztetés 1944 május elején kezdődött, először kijelölt házakba, majd junius második felében először Papréten, majd onnan a volt „Jakóbi gyártelepbe", illetve a főiskolai menzaépület nyers falai közé történt az összeköltöztetés. Ez utóbbi helyről következett be 1944. julius 5.-én a bevagonirozás és elszállitás Auschwitzba, ahova a szerelvény 1944 julius 8.-án érkezett és e nap d.u. 5 órájáig a munkaképtelen hittestvéreink „liquidálva" voltak.

Soproni Egyesült Izraelita (Orth.) Hitközség
Sopron

Hittestvéri üdvözlettel
Stróbach József
ügyintéző

Ajánlott!

SZARVAS

Szarvasi Izr. Hitközség

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest.

F. hó 5-én kelt megkeresésre közlöm az alábbiakat.
ad 1., 1944 III/19-én a zs. lakosság száma volt 739, ebből orth. 333, neolog 406.
ad 2., összesen 368 pusztult el.
ad 3., 47 gyermek volt az elpusztultak között.
ad 4., a gettózás előtt községünkben 1 zsinagóga és egy imaház volt, ebből a neolog templom pusztult el teljesen.
ad 5., A gettózás előtt kettő 1-1 tantermes iskola volt községünkben. Ebből 1 ortodox, 1 neolog. Nem pusztultak el.
ad a./ Imaházunkban vagyis ugy az ortodoxia, valamint a neologok imaházában falba beépitett emléktáblák fényképmásolatait 3-3 pd-ban csatoltan küldöm a filmekkel együtt.
ad b./ Elpusztult hittestvéreinkről csupán a mártir könyvünkben van névsor felfektetve. Ha ezt módunk és jogunk van postázni, ugy felhivásra beküldhetjük.
ad c./ Ezideig semmi dokumentációs anyagunk nincsen.
d./ Gettózásunk 944 V/15-én kezdődött, el lettünk szállitva 944 VI/17-én
Beküldöm a fényképezésekért kifizetett összegek nyugtáit, melyek szerint 128 Frt lett a fényképekért fizetve, a portóköltséget sziveskedjék a küldemény boritékán megállapitani.
Szarvas 1956 VIII/15.

Hittestvéri üdvözlettel
dr. Robitsek Jenő elnök.

SZEGED

Szeged, 1956 szeptember 18.[83]

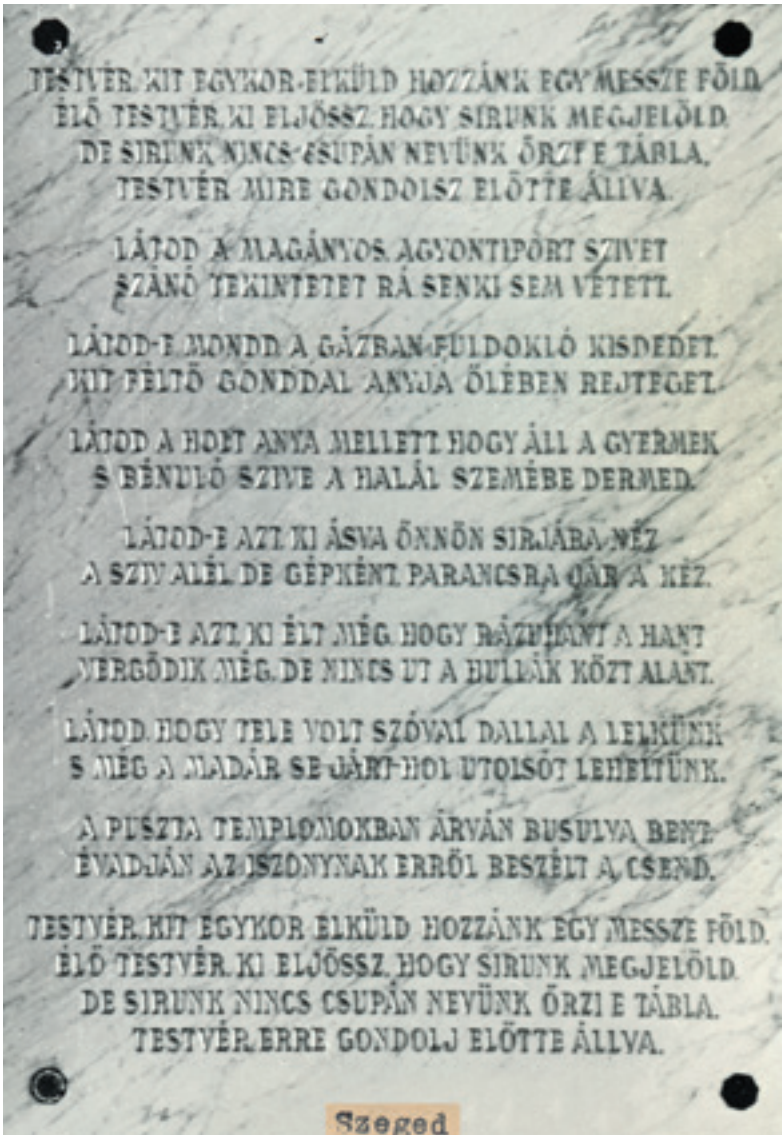
SZEGED

1. A zsidó lakosság létszáma 1944. március 19.-én, beleszámítva a munkaszolgálatra bevonultakat is. 4.470
2. Elpusztultak száma: kb 2.300
3. Hány gyermek volt az áldozatok között? 250
4. A gettózás előtt a zsinagógák száma 3

Ebből elpusztult: 1

5. A gettózás előtt a zsidó iskola helyiségeinek száma. 8
6. Következő fényképeket mellékeltük,
   1./ A zsinagóga előcsarnokában épitett mártircsarnok oldalhajójában lévő szimbólikus sir.
   2./ A martircsarnok névtáblái
   3./ Az elhelyezett magyar szöveg
   4./ Ugyanez héberül.
   5./ A nagyzsinagóga belső látképe a martircsarnokból
   6./ A szegedi zsidó temetőben eltemetett tóratekercsek fölé emelt emlék.
   7./ A Randeggben 1945 április 15-én legyilkolt és onnan hazaszállitott 99 magyarországi, leginkább szegedkörnyéki martir sirja és emlékműve a temetőben
   8./ A téglagyárban meghaltak tömegsirja.
   9./ A téglagyárban meghaltak emléktáblája a cinteremben

[83] Kimenő levél tervezete / másolata, aláírás nélkül a Szegedi Zsidó Hitközség Archívumából (SzZsHA II/6/1956/143.)



Emléktábla Szegeden

7. Elpusztított hittestvéreink közül 1871 név van felvésve a martircsarnokban lévő táblákon. Mártiremlékkönyvünk nincs.
8. A hittestvérektől összegyüjtöttünk néhány dokumentumot. Ezek: lágerelbocsátólevelek, egészségügyi kartotékok, lágerrendőrségi karszallag, theresieni pénz, egy theresieni templomból való gyertyatartó. Étkezési jegyek stb. Amennyiben ezekre szükség lenne és érdekesek, ugy elküldjük.
9. A gettózás junius 1.-én kezdődött és folytatódott junius 18.-ig, amikor is a helybeli sportpályára vitték a zsidóságot. junius 19.-n a téglagyárba szállitották.
Három vonat indult Szegedről: I. junius 24.én Auschwitzba, II. junius 27.én Strasshofba, III. junius 28.-án Strasshofba.
10. Szegeden volt koncentrálva a délvidék nagyrésze.

SZEGHALOM

Magyar Izraeliták Országos Irodájának
Budapest

T. levelükre válaszolva értesitem hogy Helyben emlékmü v. ehhez hasonló kegyeleti tárgyak nincsenek, a templomunkat ami épségben megmaradt, az országos iroda eladta, ebből az összegből a helybeli zsidóság egy fillért sem kapott, pedig apáink saját erejükből épitették fel. Helybeli hittestvéreink között is volna aki rá van szorulva a segitségre.

A kegyszerek (Tóra) a békéscsabai hitközség vette örizetbe. A deportálási időszakban a zsidók létszáma Szeghalmon 160 személy volt, ebből munkaszolgálatos 42.- gyermek 12. Összszesen vissza jöttek 100., tehát 12 gyermek elpusztult és 48 felnőtt, összes veszteségünk 60 személy. Gettóban 1944 maj. 17-én vaggonirozás 1944 jun 17-én. 1 tantermes zsidó iskola volt, használaton kívül.

Hittestvéri üdvözlettel
Schillinger Sándorné

SZEKSZÁRD

Szekszárdi Izraelita Hitközség

T.
Magyar Izraeliták Országos Irodája
BUDAPEST.

Az 5182/1956 számu körlevelükre Az ismeretlen zsido emlékmü adatok ügyben válaszolva az alábbiak szerint.
1./ mennyi volt a léttszámunk 1944 március 19-én? 500 lélek volt a léttszám.-
2./ Hányan pusztultak el ezek közül? – 440-en pusztultak el.-
3./ Hány gyermek volt az áldozatok között? 82 gyermek pusztult el. –
4./ Hány zsinagóga volt? – egy volt – az megis van. –
5./ Hány tantermes iskolánk volt? – két tantermes volt. –
a./ A kért fénykép felvételek készülnek, és mihént készek lesznek azonnal feladjuk.
b./ Mártirjainkrol egy névsort fogunk beküldeni a fényképekkel együtt. –
c./ Dokumentációs anyagunk nincs. –
d./ 1944 junius hó 1-én történt az össze költöztetés és több napok az össze költöztetés után össze lettek Tránzportálva (Gettóba) és onnan Németországba….
Szekszárd 1956 augusztus 14.

Hittestvéri üdvözlettel
Erdős Nándor
hitk. elnök

1 drb. melléklett
a Tolnai szorvány hitközség adatai.

Szekszárdi Izraelita Hitközség:
Jelentés Tolna szorvány hitközségüktöl.

T.
Magyar Izraeliták Országos Irodája
BUDAPEST.

Tolna Izraelita szorvány Hitközség válasza az ismeretlen zsidó vértanu Emlékmü adatok ügyben válaszolva az alábbiak szerint.

1./ Mennyi volt a léttszámunk 1944 március 19-én? 240 lélek volt a léttszám.

2./ Hányan pusztultak el ezek közül? 164-en pusztultak el.

3./ Hány gyermek volt az áldozatok között? 32 gyermek pusztult el.

4./ Hány zsinagóga volt? egy volt az megis van.

5./ Hány tantermes iskola volt? egy tantermes volt.

a./ A kért fénykép felvételek készülnek és a szekszárdiakkal együtt beküldjük.

b./ A mártirokrol egy névsort a fényképpekel együtt fogunk beküldeni.

c./ Dokumentációs anyag nincs Tolnán.

d./ 1944 május hó végén történt az össze költősztetés és két hét az össze kötősztetés után Pécsre lettek transzportálva (Gettóba) és onnan deportálva Németországba.

Tolna-Szekszárd 1956 augusztus 14.

Hittestvéri üdvözlettel
Erdős Nándor
hitk. elnök

SZENTENDRE

Szentendre, 1956 VIII. 21.

T. Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest.

5182/1956 sz. b. levelükre válaszolva ide mellékelve tisztelettel beküldjük a kért nagyságban a Szentendrei templomban felállitott mártirok emlékmüvéről 3 drb fényképet.
Kérdéseikre a következőkben adjuk meg a feleletet:
1944 márc. 19-én Szentendre Hitközség lakosainak száma 185
-"- -"- szorványa 20
Pomáz Hitközség lakósainak száma 144
-"- -"- szorvány 25
Tahitótfalu Hitközség 16
összesen 390

Ebből elpusztultak:

Szentendre Hitközség		167 személy
-"-	szorvány	17
Pomáz Hitközség		118
-"-	szorvány	18
Tahitótfalu Hitközség		13
elpusztult összesen		333 személy

A gettózás előtt volt zsinagóga

Szentendrén	1 db
Pomázon	1 db
Tahitótfalun	1 db

Mind a hármat elpusztitották csak a falak és rossz tetők maradtak, belső berendezését ellopták.

Szentendrén négy osztályos elemi iskola müködött, melyet szintén szétromboltak. A maradék kis zsidóságnak ezt az iskola helységet alakitottuk át templomnak melyet ez idő szerint is használunk.
Tóra tekercseket szennyezve széjjel tépve amit megtaláltunk az Bpest-i temetőbe a többi Tórákhoz temettük.-
A gettózás 1944 máj 15-én kezdődött.
Más gettóba Monor 1944 jun. 30.án vitték.
1944 jul. 9-én értek összezsufolva Ausvitzbe, ahol legnagyobb részüket megsemmisitették.
A megsemmisitettek között gyermek

Szentendre és környékén		39
Pomáz	-„-	35
Tahitótfalun	-„-	4 volt.

Hittestvéri üdvözlettel
Szentendrei Izr. Hitközség
Herman Ernő
elnök

3 drb melléklet
Ajánlva.

SZENTES

Szentesi Izr. Anyahitközség

Szentes 1956 aug 14

Magyar Izr. Országos Irodája
Budapest

Az ismeretlen zsidó vértanu emlékmüvének felállitására alakult világbiz. felhivására hozzám intézet levelökre válaszolva közöljük a kívánt adatokat valamint a fényképet folyó hó 23-ikán tudjuk csak elküldeni.

Hittestvéri üdvözlettel
Szentesi Izr. Anyahitközség
[…]

Ajánlva

— — —

Szentes 1956 aug 22
Szentesi Izr. Anyahitközség

Magyar Izr. Országos Irodája
Budapest
Elintézésre közöljük az 1956 VIII. 5-én 5182/1956 számu, az ismeretlen zsidó emlékmüvének felállitására vonatkozó levelökre az adatokat

1/	Kérdés:	570 lélek
2/	-„-	287 -„-
3/	-„-	14 -„-
4/	-„-	egy volt, nem pusztult el
5/	-„-	hat tantermes, nem pusztult el

a/ fénykép mellékelve
b/ névsor nincs
c/ nincs
d/ gettózás 1944 V. 9-én kezdődött. Szentesről 1944. VI. 16-án vittek Szegedre, először az ujszegedi sportpályán voltunk junius 17-től 19-ig, ekkor vittek át a téglagyárba. Innen történt a deportálás 3 részletben: első csoportot vitték VI. 24-én, a másodikat VI. 27-én, harmadikat, az ugynevezett listás csoportot VI. 28-án. Az első csoport Auschwitzba került, a második és a harmadik pedig a Strasshoffi elosztó táboron keresztül Ausztriába.

Hittestvéri üdvözlettel
Szentesi Izr. Anyahitközség
[…]

SZERENCS

Izr. Hitközség Szerencs

Szerencs, 1956. aug. 12.

Magyar Izraeliták Országos Irodája,
Budapest.

5182/1956. sz. b. levelükre közöljük, hogy igen nagy nehézségekbe ütközik pontos és hiteles adatokat szolgáltatni a megadott kérdésekre, minthogy semmiféle feljegyzés, vagy dokumentum nincs birtokunkban és csupán egyes, visszatért hittestvéreink elbeszéléséből tudunk némi képet adni a pusztulás mértékéről.
Az alábbi adatok csak hozzávetőlegesek, azonban lényegében megfelelnek a valóságnak:
1., kb. 1500.
2., kb. 1300.
3., kb. 500.
4., Kettő, elpusztult 1.
5., Egy négytantermes Talmud-tóra,[84] elpusztult.
A továbbiakban közöljük, hogy községünkben mártir-emlékmü vagy emléktábla nincs, valamint mártir-emlékkönyvvel sem rendelkezünk.
A Béth-Hamidrás[85] padlásáról előkerült a felszabadulás után a megrongált Tóratekercs, amelyek birtokunkban vannak.
A gettózás 1944. ápr. 17-én kezdődött, míg Szerencsről a

[84] Talmud-tóra = a közösség által fenntartott, vallásoktatásra szolgáló iskola, ahol délután tanultak a gyerekek.
[85] Béth-Hamidrás = tanház, az iskoláskor felettiek tanulóhelye

sátoraljaújhelyi gettóba több csoportban történt az átszállítás, ugyanigy a saujhelyi[86] gettóból a vaggonirozás is több csoportban történt május folyamán.
Minthogy fényképek és egyéb dokumentációk beküldésére nincs lehetőségünk, ezzel kapcsolatosan költségeink sem merültek fel.

Hittestvéri üdvözlettel:
Izr. Hitközség Szerencs
Guttman […]
elnök h.

Ajánlott.

U.i. A szórványterületünkhöz tartozón Mádon a müemléknek nyilvánitott templom belső falán van elhelyezve a mádi hittestvérek neveit megörökitö emléktábla. Amennyiben közvetlen felhivás Mádra még nem ment ki, ugy kérjük, szíveskedjenek Stern Simon mádi lakost felkérni az emléktábla lefényképeztetésére, ill. esetleg feltalálható egyéb dokumentum beküldésére.

[86] Értsd: sátoraljaújhelyi.

SZOLNOK

Izraelita Hitközség
Szolnok

Szolnok, 1956 augusztus 19.

Országos Iroda Vezetőségének
Budapest

Az ismeretlen zsidó vértanu emlékmüvének felállitásával kapcsolatban hitközségünkhöz intézett körkérdésükre alanti választ adjuk.

1./ A szolnoki zsidó lakósság száma 1944. márc. 19.-én 1.850 volt.
2./ Elpusztultak száma 860.
3./ A hitközség főtemplomának előcsarnokában felállitott emléktáblán 85 gyermek neve van megörökitve.
4./ A gettozás előtt két zsinagoga volt. A régi zsinagóga (Szolnok Csarnok tér) a hitközség keretébe tartozó orthodox fiókegylet imaháza volt. Az első gettozás ott volt és azt a zsinagógát kifosztották, szétrombolták, faanyagát, padokat, padlót teljesen elpusztitották, elhordták, ugyhogy 1947-ben a megmaradottak lebontatták.
5./ A gettozás előtt négy tantermes iskola volt. Az iskola egy termét a visszatértek rendbehozatták, a többiben a Segitő Bizottság népkonyhája volt. Az államositás idején az épületet, mint iskolát leállamositották.



A holokauszt szolnoki áldozatainak névsora a zsinagóga előcsarnokában lévő emléktáblán

További kérdésekre válaszunk a következő:

a./ A mártiremléktábla lefényképezése folyamatban van és a legsürgősebben az Önök rendelkezésére bocsájtjuk kívánságuk szerint a felvételeket.
b./ Nincs mártiremlékkönyvünk és névsorunk sem teljes az elpusztult hittestvéreinkről. A mártiremléktáblán megörökitettek névsorát legépeltük és mellékelten rendelkezésükre bocsájtjuk. Az emléktáblán megörökitett mártirok száma: 796.
c./ Dokumentációs anyagot nem találtunk, ami megrongált, vagy beszennyezett Tóratekercs volt, a temetőben levő mártirsirba temettük. Egy különösen érdeklödést keltő Tóradarab volt. Egy zenész fiatalember a dobját Tóratekercsből készitette. De az akkori elöljáróság ezt is eltemette.
d./ Reichhart Miksa hitoktató közlése szerint 1944-ben az összeköltöztetés május 15.-én kezdödött. A cukorgyári gettóba való átköltözés junius 15.-én és a bevagonirozás: első csoport, mely Strasshofba indult junius 27.-én, a második csoport, melyről kitudodott, hogy Auschwitzba került két nappal később indult.

Hittestvéri üdvözlettel:
[…][87]
elnök

[87] Talán Sohn Izsó aláírása, ugyanis a MIOI válaszlevelét neki címezték.

TÁPIÓSÜLY-TÁPIÓSÁG

1956. VIII. 18.

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest
5182/1956 hivatkozási szám.

Csatoltan küldöm Önöknek a hozzám intézett kérdésekre a választ. Sajnos több adat nem áll rendelkezésemre. Mégcsak annyit közlök, hogy a templomot hazaérkeztemkor megrongált állapotban találtam s azt a Budapesti Központ 1947–48-ban eladta Bugyi Ferencz helybeli lakósnak, aki azt lebontatta.
Adataim Tápiósüly-Tápióság ikerközségekre vonatkoznak, amelyek mint hitközség egy egységet képeznek.
Ha bármikor bármire szükségük van, kérem forduljanak hozzám, mindenkor a legszentebb kötelességemnek fogom tartani, hogy kéréseiknek eleget tegyek annál is inkább, mert ma már én vagyok az egyetlen zsidó vallású lakósa községemnek.
Mély tisztelettel
Krausz Ilona

— — —

MAGYAR IZRAELITÁK ORSZÁGOS IRODÁJA
Budapest, VII. Síp u. 12.
5182/1956.

Krausz Ilona hittestvérnek
Tápiósüly

Az ismeretlen zsidó vértanu emlékmüvének felállitására alakult Világbizottság, – mint erről az Uj Élet idemellékelt augusztusi száma beszámolt –, ez év őszén avatja fel a nácizmus által elpusztitott hat millió hittestvérünk emlékére emelt nagy emlékmüvet. Az emlékmüben való elhelyezés céljából a magyar zsidóság is – a Világbizottság felhivására – egy Megilát készitett, amelyben megörökiti hatszázezer elpusztult hittestvérünk tragédiájának állomásait és adatait. Ezenkivül Országos Irodánk az emlékmü épületében elhelyezendő nagy muzeum és levéltár részére minden lehető dokumentációs anyagot kiván összegyüjteni és a Világbizottságnak beküldeni.

Ezen munka elvégzése érdekében felkérjük Önt és Önön keresztül ottani hittestvéreinket, hogy sürgősen – 8 nap alatt – közöljék Irodánkkal a következő adatokat:
1./ Mennyi volt a zsidó lakosság száma helységükben 1944. március 19-én? *64 személy*[88]
2./ Hányan pusztultak el ezek közül? *56 személy (ötvenhat)*
3./ Hány gyermek volt az áldozatok között? *11 gyermek*

[88] A gépelt körlevélre kézzel ráírt adatokat különböztettük meg a kurziválással.

4./ A gettózás előtt hány zsinagóga volt helységükben? Abból hány pusztult el? *1 volt*
5./ A gettózás előtt hány tantermes zsidó iskola volt helységükben? Abból hány pusztult el? *Nem volt.*
További kéréseink a következők:
a./ Sziveskedjenek a községük területén levő mártir emlékművet, vagy emléktáblát – akár a templomban, templomudvarban, vagy a temetőben van az , – lefényképeztetni és a felvételről 3 drb. 13x18 cm-es fényképet (egyszeri másolatot, nem kartonra ragasztva) készittetve, nekünk az eredeti filmmel (lemezzel) együtt beküldeni. *Nincs.*
b./ Kérjük közölni azt, hogy van-e mártir emlékkönyvük, vagy már névsoruk elpusztult hittestvéreinkről és azt rendelkezésünkre tudják-e bocsájtani lefényképezés vagy leirás végett.
Névsort mellékelten küldöm.
A Tóratekercset eltemették mielőtt elvitték hittestvéreimet s tudomásom szerint az a templom udvarban maradt a mai napig eltemetve.
c./ Kérjük annak közlését is, milyen egyéb dokumentációs anyag van t. Hittestvéreink birtokában, van-e megrongált, vagy beszennyezett Tóratekercs, a gettózást, a haláltáborokat, a munkaszolgálatot megörökitő napló, leirás, vagy fénykép és melyek volnának ezek közül Irodánknak beküldhetők? *Nincs.*
d./ Végül annak közlését kérjük, hogy 1944-ben mely napon kezdődött a helységből hittestvéreink összeköltöztetése (gettózása), s más gettóba történő átszállítása és bevagonírozása.
VI. 2. Nagykátára
A fényképek, valamint a b/ – d/ alatti kérdéseinkre adandó válasz beküldését augusztus 20. napjáig kérjük.

Minden ezzel kapcsolatos kiadást (fényképezés, stb.) Irodánk meg fog téríteni. Kérjük tehát ezek felszámitását.
Kérjük t. Hittestvérünket és Önön keresztül a többi hittestvéreket is, de el is várjuk, hogy ezen, az egész világ zsidóságát foglalkoztató kegyeleti tevékenységben segitségünkre legyenek és a fentirt határidőkig, tehát egyrészről 8 napon belül, másrészről augusztus 20-ig az összes kérdésekre kimeritő, részletes választ adni sziveskedjenek. Tartozunk ezzel mártirjaink emlékének, önmagunknak, a világ zsidóságának.
Forduló póstával, ajánlott levélben kérünk értesitést arról, hogy e levelünket megkapták és az abban kért adatok, fényképek, stb. beküldésére a kért időpontokig számithatunk-e?

Budapest, 1956. augusztus 6.

Hittestvéri üdvüzlettel
Magyar Izraeliták Országos Irodája

Dr. László Jenő	Vida Miklós
főtitkár	alelnök

TARPA

Hiv. sz. 5182/1956.
Tarpa 1956 aug.

T.
Magyar Izraeliták Orsz. Irodája!
Bpest

Szives felhivásuknak sajnos csak részben tudunk eleget tenni. Annál is inkább nehéz, mert már csak 4 en vagyúnk férfiak Tarpán. Amire túdok felelni az helytálló, mert az, hogy hányan voltak deportálás előtt Zsidók azt én az itteni községházán visszatértemkor láttam összeirva. Ezt úgy értem, hogy Gettózás előtt irták ott össze és még én ott találtam a községházán 1945 május havában. Hogy mennyi volt a gyermek, nem túdom megállapitani. Hogy hányan tértünk vissza azt onnan túdom mert Joint vezető voltam és egy névsorom még most megvan mindegyikről, tekintet nélkül arra, hogy segélyt igényelt vagy kapott vagy nem.

Mennyi volt a zsidók száma dep. előtt	252 lélek
Visszajött	38 -„-
Elpusztult	214 -„-
A gettózás előtt hány zsinagóga volt?	1
Héber iskola volt	1

Bepiszkitott Tóra nincs csak máchzor[89] 1 db.
Emlékkönyv nincs.
A gettózás kezdődött 1944 ápr. 16-án hajnalba. A beregszászi téglagyárba szállitottak. Onnan 1944 máj 16-tól

[89] Máchzor = hétköznapi imakönyv.

sorozatosan szállitottak Birkenau lágerbe. Oda értünk máj 22-én Onnan Auswitzba s onnan ki ki hová. Én pl. a jaworznói lágerbe voltam.
Leirásaim és verseim-dallamaim vannak, de azok már Egerbe vannak. Remélem nemsokára ott fogom azokat nyilvánosságra hozni.

Tisztelettel Klein József jelenleg még Tarpán

TISZAVASVÁR



Meggyalázott tóratekercsek sírboltja a büdszentmihályi (ma: Tiszavasvári) zsidó temetőben, homlokzatán a holokauszt áldozatainak emléktáblájával

ב"ד[90]

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest.

Groszmann Endre (Tiszavasvár) hittestvérem engem kért fel, hogy az 5182/1956. sz. levelüket elintézzem. A deportálásban elpusztult zsidó testvéreim emlékére albumot szerkesztettem és annak alapján készitettem el a fájó adatokat. Én a jelenben Budapesten, Rózsa F. u. 86. sz. alatt lakom és készséggel állok ott szabadságom letelte után (10 nap mulva) rendelkezésükre. A jelenben szabadságom töltöm itt Tiszavasváriban. Budapesten van egy fényképem a deportáltak emléképületéről, amelyet személyesen rendelkezésükre fogok bocsájtani.

1./ A zsidólakósok száma deportálás előtt 652 volt
2.) Ezek közűl 554 pusztult el deportálásban és munkaszolgálatban
3.) Az áldozatok közül 191 gyermek volt (16 éven aluli)
4.) Gettózás előtt 3 zsinagóga volt itt és 2 elpusztult
5.) -„- -„- 2 tantermes iskola volt. Nem pusztult el.
a./ Mártir emléképület a zsidótemetőben van felépitve.
b./ Amint fent közöltem, emlékkönyv áll rendelkezésre, azt másolásra átadhatom Bpesten[91].

[90] A héber rövidítés feloldása: Az Örökkévaló segítségével.
[91] Budapesten

c./ A martir emléképületben egy sir van, abban van eltemetve a beszennyezett tóratekercs foszlányok és az idekerűlt „rief" szappan.[92]
d./ A gettózás a zsidó pészachot követő hajnalon[93] kezdődött. Azonnal szállitottak Nyíregyházára, majd Nyirjes és Harangod pusztára, Varjulaposra.
Egyébként amint közöltem szívesen állok Budapesten segítségükre.
Tiszavasvári, 1956 aug 15.

Hittestvéri üdvözlettel
Rónai József
Bpest.
Rózsa F. u. 86. III. 4.

Ajánlott.

U.i. A hitközségnek 21 Thóráját szentségtelenitették meg.

[92] RIF szappan: a RIF rövidítés tényleges feloldása: Reichsstelle für Industrielle Fettversorgung (= Birodalmi Ipari Zsiradékellátó Hivatal). Azonban – a háború időszakában az SS által is terjesztett rémhír nyomán – mind a túlélő közösségek, mind a szélesebb közvélemény Rein-jüdisches Fett-nek, vagyis a meggyilkoltak zsiradékát tartalmazó szappannak értelmezték, és ennek megfelelően bántak vele.

[93] 1944-ben pészah ünnepe a polgári naptár szerint április 8-tól április 15-ig tartott.

TOLCSVA

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest.

5182/1956 számu levelükre közlöm:

1./ 1944 március 19-én Tolcsva községben a zsidó lakosság száma. 348. Az emlékezetből összeállított névsort legépelve itt mellékelem.
2./ Ezek közül elpusztultak: 269-en.
3./ Az áldozatok között 40 gyermek volt.
4./ A gettozás előtt kettő zsinagóga volt Tolcsva községben. Az egyik a Nagytemplom volt, a másik a Tanház. A Tanház elpusztult, a Nagytemplom megvan. Ennek belső berendezését az Országos Iroda bontatta széjjel és vitette el.
5./ A gettozás előtt három tantermes iskolája volt a hitközségnek, amit államositottak és mint iskola ma is használatban van és mind a három nagy tantermében tanitanak.

a./ Mártir emlékmüvünk nincs.
b./ Az emlékezetből összeállitott névsort itt mellékelem és ponttal jelöltük az a nevet, aki a felszabadulás után életben maradt.
d./ Tolcsva községben nem volt getto. A zsidókat először az iskolába és a nagy templomba vitték, ahonnét Sátoraljaujhelybe szállitották, a Sátoraljaujhelyi gettóba. A deportálás húsvét után a 3-ik napon történt.

Igyekeztem a kérdéseikre megfelelni és ha volna még valami kérdésük szivesen állok a rendelkezésükre.
Ezzel tartozunk a szeretteink emlékének és annak, hogy mi véletlenül vissza tértünk a borzalmakból.

Tolcsva, 1956 augusztus 16.

Hittestvéri üdvözlettel:
Monoki József

TÖRÖKBÁLINT

Budapesti Izraelita Hitközség Elnökségének,
Budapest.

Végtelenül nagyon sajnálom és nagyon szégyellem, hogy fontos felhivásuknak ez egyszer nem tudok eleget tenni.

Ugyanis én három éve lakom itten és nem tudom, hogy kik voltak ezelőtt itten lakó hittestvéreink. Minden lehető uton igyekeztem informálódni, de sajnos eredmény nélkül. Senki sem tud biztosat állitani arról, hogy hányan vesztek el a rémuralom alatt és azok közül hány volt a gyermek.

Van itt ugyan egyetlen egy „zsidó ember", aki bennszülött és megjárta Ausvicot is, de ő mindent megtagad, ami a zsidóságra vonatkozik. Nagyon szépen felkértem, hogy adjon felvilágositást elveszett hittestvéreinek neveiről és számáról, megmutattam neki az Önök által cimemre küldött felhivást, de ő meg sem nézte, faképnél hagyott és azt mondta, hogy ő tőle ne kérdezzen senki semmi olyat, ami a zsidósággal kapcsolatos. Neve: Guttlohn Andor, lakása, Munkácsy Mihály u. 113.

Ezek után elmentem a Községi Tanácshoz. Ott azt mondták, hogy magán személynek nem áll módjukban ilyen irányu felvilágositást adni, de ha az Elnökség hivatalosan kéri, akkor küldenek kimutatást.

Emléktábla vagy hasonló dokumentum itt nincs sem semmi olyan, amit le lehetne fényképeztettni. Erre vonatkozólag (miután minden érdeklődésem hiába valónak bizonyult) ki mentem a temetőbe, de ott olyan siralmas látvány fogadott, hogy minden zsidó embernek elszorulna tőle a

szive: Egy bekeritetlen bozót dzsungel, összesen három talpon álló sirkövet tudtam felfedezni, abból is egy egészen félre van dőlve. A többi össze-visszaságban hever legtöbbje össze törve, nagyon sokat pedig elhordtak. Csak nagy üggyel bajjal lehet behatolni a magasra nőtt giz-gaztól, de meg lehet állapitani a letaposott gazból, hogy oda bejárnak. Tóra tekercsnek nyoma sincs, templom nem is volt azelőtt sem, csak imaház, amely most privát lakás. Azért nem irtam azonnal – mint nyomatékosan kérték – ajánlott levelet, mert azt hittem, hogy egy óra alatt már kész adatokkal tudok szolgálni, nem is mertem arra gondolni, hogy napok mulva sem lesz semmi eredmény.

Szives elnézésüket kérem és önzetlen szolgálataimat mindenkorra és minden feltétel nélkül minden zsidó ügyben a lehető legnagyobb készséggel felajánlva vagyok őszinte hittestvéri üdvözlettel

Halász Vilmos
Törökbálint
Templom-ut 11.
(volt mauthauseni deportált.)

Törökbálint.
1956. aug. 15.

— — —

Budapesti Izraelita Hitközség érdemes Elnökségének,
Budapest

Mélyen Tisztelt Hittestvérek.

A tegnapelőtt Önökhöz beküldött levelemmel kapcsolatban felhivom n. b. figyelmüket arra, hogy birtokomba van a dévaványai volt aut. ort. hitközség 1914 febr. 15-től 1944. márc. 12ig szóló választási jegyzőkönyv. Ha esetleg bármily célból használni tudnák a legnagyobb készséggel n. b. rendelkezésükre bocsájtom. Ugy vélem, hogy a Páris által megiditott nemes cél érdekében az is felhasználható, mert vannak benne közgyülési dokumentumok, amelyek a munka szolgálatosok megsegitéséről, támogatásáról szólnak.

A választási jegyzőkönyv ugy került birtokomba, hogy amikor haza jöttem mauthauseni deportálásomból, az összerombolt templomunk romjaiból szedtem ki. Semmi mást nem találtam, pedig mindent összeszedtem volna, ami csak található lett volna.

Megjegyzem, hogy én akkor még dévaványai lakos voltam, hitközségünk 35 éven keresztül hüséges tagja. Akkor még nem Halász, hanem Fischer Vilmos volt a nevem. Időközben történt a névváltozatás.

Ha kivánják a tuloldalon általam szívesen felajánlott választási jegyzőkönyvet birtokukba venni, ugy sziveskedjenek azt velem közölni és azonnal oda juttatom, akár póstán, akár személyesen. Megjegyzem, hogy nagy vastag nehéz könyv.

Várom fentiekre vonatkozó mielőbbeni n. b. válaszukat és vagyok

szivélyes hitsorosi üdvözlettel
Halász Vilmos
volt mauthauseni deportált
Törökbálint, Templom út 11.

Törökbálint, 1956 aug. 17.

TÚRKEVE

Turkeve, 1956. aug. 21

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest

Felhivásukra röviden a következő adatokat közöljük hitközségünkre vonatkozólag:

Hitközségünkben 1944 marciusában	180	személy volt
Ezek közül elpusztult	102	-"-
Visszajött	78	-"-

Volt egy templom, amit ujra kellett épiteni
Két tantermes zsidó iskola volt, amely megrongálódott, de nem pusztult el.

A temetöre, gettozásra, deportálásra stb vonatkozó leirásokat a megbeszélés szerint Szabolcs Árpád tanár fogja elkésziteni a turkevei hitközség fennállásának 100 éves évfordulója alkalmából megirandó füzetében.

Ebben a templom, martirok emlékmüve, a temetö felavatására és az elpusztult hittestvérekre vonatkozó összes adatok, naplok, fényképek benne lesznek.

Kérjük, hogy ezen monográfia-szerü irás hány ives lehet s kilátás van e arra, hogy ez könyv alakban is megjelenjék.

Szives válaszukat várva maradtunk hittestvéri üdvözlettel

[…]
mb. elnök

ÚJFEHÉRTÓ

Magyar Izraeliták Országos Irodájának
Budapest.

Tisztelt Cím!

Az ismeretlen zsidó vértanu emlékmüvére vonatkozó soraikat megkaptam, melyre a legjobb vagyis a legszomorubb emlékezéseim szerint igyekszem válaszolni.
1/ a zsidó lakosság száma itt Ujfehértón 1944 március 19 én k.b. 350 család volt, mely k. b. 1600 személyt jelentett.
2/ Körülbelül 100 személy kivételével mindenki elpusztult.
3/ Az elpusztitott gyerekek száma k. b. 600.
4/ A gettózás elött 2 zsinagóga volt, de a háboru alatt egyik sem pusztult el.
5/ A gettózás előtt 3 tantermes zsidó iskola volt, most állami.
További kérdéseikre válaszom a következő
a/ Sajnos sem emléktáblánk, sem emlékmüvünk nincs.
b/ Sem mártiremlékkönyv, sem hivatalos névsorunk elpusztitott hittestvéreinkről nincsen.
c/ Megrongált Tóratekercsek és beszennyezett imakönyvek nincsenek, mivel azok pár évvel ezelőtt fellettek küldve a pesti hitközségnek, vagy Irodának.
d/ Itt Ujfehértón a deportálás 1944 április 16-án kezdődött. A gyüjtőhely volt a helybeli zsidótemplom. Onnan pedig fokozatosan k. b. egy hét leforgása alatt minden zsidó családot szekereken beszállitottak a nyíregyházi zsidótemplomba, ahonnan megint továbbitották őket vagyis bennünket

a Nyíregyház környéki tanyasi gyüjtötáborokba. Végül pedig egy pár hét leforgása alatt mindenki Ausvitzba került az ismert körülmények között.

Hittestvéri üdvözlettel
özv. Stern Samuné
Ujfehértó

1956 VIII 12.

Engedjék meg hogy egy megjegyzést füzzek a szóban forgó ügy mellé.
Nem csak azokat a dokumentációs anyagokat kellene elküldeni a muzeum részére amely a zsidóság tragédiájáról szól, hanem azokat is, ami arról szól hogy mi lett a sorsa azoknak akik elkövették a huszadik század legnagyobb szégyenét. Hogy lássák az emberek azt hogy bün, büntetés nélkül nem marad!

VÁC

Váci Orth. Izraelita Hitközség
Vác

5182/1956
Vác, 1956. VIII. 21.

Magyar Izr. Orsz. Irodája!
Budapest!

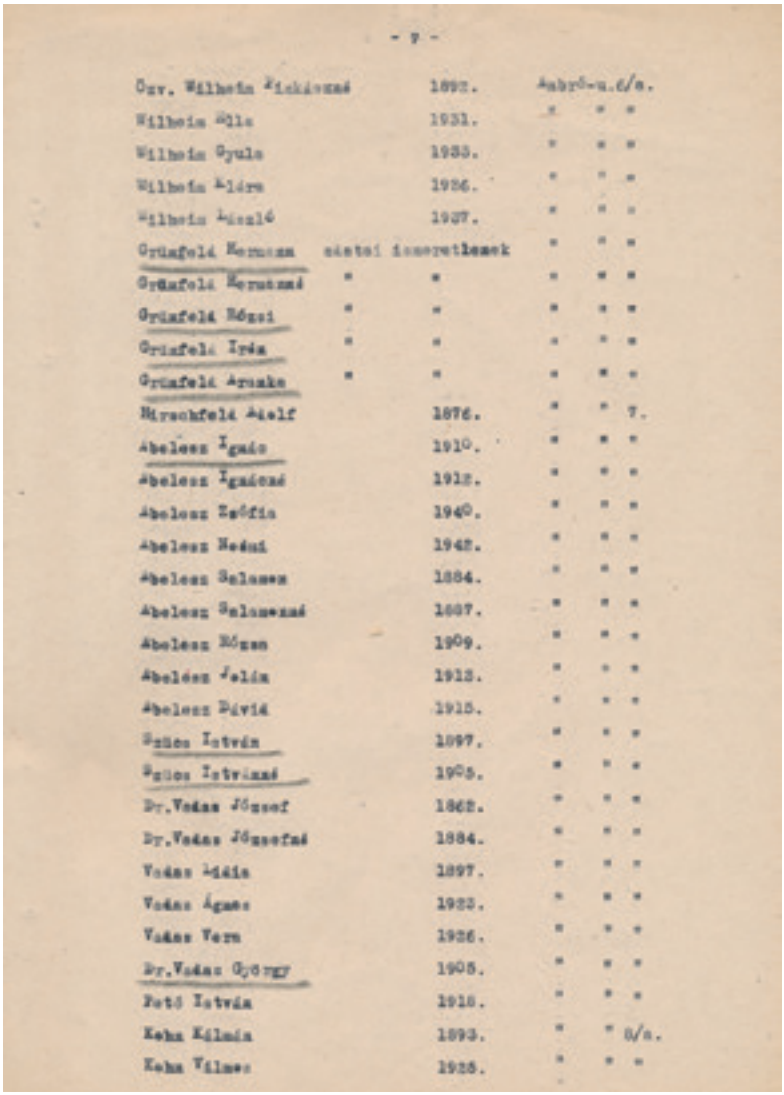
Megtisztelve vettük becses átiratukat, hogy Hitközségünk hozzá járulhat, az ismeretlen zsidó vértanúk emlék müvéhez, ami sajnos nagy számmal érint bennünket is.
Kérjük elnézésüket, hogy eddig nem tudtuk beküldeni oly nagy munkát igényel hogy még a mai napig sem végeztünk vele. Ezennel a kért fényképeket és lemezeket beküldjük, az elpusztultak névsorát csak jövő héten tudjuk befejezni.
Elnézésüket kérve

Hittestvéri üdvözlettel
Lőwenheim Jenő
hit. elnök

a kérdésre válaszolva
I. 1944. márc. 19-én 456 zsidó család élt Vácon

Férfi	374
Nő	485
Leány	265
Fiú	349
	1.473

Ezek elpusztultak



- 9 -

Özv. Wilheim Zsigmondné	1892.	Ambró-u.6/a.	
Wilheim Ella	1931.	"	"
Wilheim Gyula	1933.	"	"
Wilheim Lajos	1936.	"	"
Wilheim László	1937.	"	"
Grünfeld Hermann	sógori összeköttetések	"	"
Grünfeld Hermannné	"	"	"
Grünfeld Rózsi	"	"	"
Grünfeld Irén	"	"	"
Grünfeld Aranka	"	"	"
Hirschfeld Adolf	1876.	"	7.
Abeleusz Ignác	1910.	"	"
Abeleusz Ignácné	1912.	"	"
Abeleusz Zsófia	1940.	"	"
Abeleusz Nelli	1942.	"	"
Abeleusz Salamon	1884.	"	"
Abeleusz Salamonné	1887.	"	"
Abeleusz Rózsa	1909.	"	"
Abelész Júlia	1913.	"	"
Abeleusz Dávid	1915.	"	"
Szűcs István	1897.	"	"
Szűcs Istvánné	1903.	"	"
Dr.Vadas József	1862.	"	"
Dr.Vadas Józsefné	1884.	"	"
Vadas Adélia	1897.	"	"
Vadas Ágnes	1923.	"	"
Vadas Vera	1926.	"	"
Dr.Vadas György	1905.	"	"
Fotó István	1918.	"	"
Kohn Kálmán	1893.	"	8/a.
Kohn Vilmos	1925.	"	"

A holokauszt váci áldozatainak névsora, 1956

II. 2 zsinagóga volt Hitközségünkben 16 tantermes zsidó iskola ebből 6 elpusztult, a többi államositva.
III. Emlék mű nincsen, emlékönyv most készül.
IV. Dokomentum nincsen, Tóra tekercsekkel rendelkezünk.
V. A Gettozás kezdődött 1944. V. 24-én és VI. hó 20 Vácrol Monorra vitték, onnan VII. Tamúsz hó 18-19-20[94] deportálták – Auswitzba

Váci Hitközség

— — —

Váci Orth Izraelita Hitközség
Vác
Vác, 1956. VIII. 28.

Magyar Izr. Országos Irodája!

A váci mártirhalált haltak névsorát mellékelem. A névsor nincsen a.b c. szerint beosztva, hanem a Gettó beosztása szerint, így akik életben maradtak azok nevei fekete ceruzával vannak aláhuzva! Kérjük elnézésüket e nemes ügyben – késztünk, miután az anyag őssze állításhoz szükséges adatokat nehezen tudtuk őssze állitani, az adatokat már csak foszlányokba kaptuk meg!

Hittestvéri üdvözlettel
Lőwenheim Jenő
hit. elnök

[94] Polgári dátumra átszámolva: 1944. július 9-10-11.

VASVÁR

Magyar Izraeliták Országos Irodájának,
Budapest.

5128/1956. sz. levelükre az alábbiakban adjuk meg válaszunkat, mely a volt vasvári hitközség adatait tartalmazza, tehát az egész vasvári járás falvaiban élő szórványban élő hittestvérekét is annál inkább, mert ezek mind először az itteni gettóban voltak.

ad 1./ zsidó lakosság száma 1944. március 19-én 342
ad 2./ Ebből elpusztult 285
ad 3./ Az áldozatok között gyermek volt 62

ad 4./ A gettózás előtt a hitközség területén 2 zsinagóga volt, amelyből mindkettőnek a belső berendezése pusztult el.

ad 5./ Egy darab egy tantermes zsidó iskola volt, amely teljesen elpusztult.

ad a./ Az emlékmü fényképét a kért méretben megrendeltük, pótlólag küldjük azokat.

ad b./ Az elpusztult hittestvérek nevei az emlékmü márványtábláiba vannak felvésve, melynek fényképét ugyancsak pótlólag küldjük.

ad c./ 2 db. megrongált tóratekercs van birtokunkban, melyet kérésükre beküldhetünk Önöknek.

ad d./ Hittestvéreink összeköltöztetése a vasvári gettóba 1944. május 12-én kezdődött, junius 9-én lett

átszállitva a szombathelyi gettóba és julius 3-án történt a bevagonirozás Auschwitzba szállitás céljából.

Vasvár, 1956. augusztus 13.

Hittestvéri üdvözlettel:
a megszünt Vasvári Izraelita Hitközség
tagjai nevében
Gottlieb György

— — —

Magyar Izraeliták Országos Irodájának,
Budapest.

Az ismeretlen zsidó vértanu emlékmüvének felállitásával kapcsolatban 5182/1956. sz. alatt hozzánk intézett levelükre, valamint folyó hó 13-án adott válaszunkra hivatkozva idemellékelte küldjük a mártir emlékmü fényképét 3 példányban. Ugyancsak küldjük 3-3 példányban az emlékmü belső odalán balról elhelyezett jelképes sir, valamint a jobb oldalon elhelyezett márványtáblák fényképeit.
Sajnos a fényképek nem a kívánt méretben vannak, csak levelezőlap nagyságuak. Ezek még 1949-ben az emlékmü felavatásánál készültek és ezekről a kívánt nagyitást el akartuk készittetni a fényképésszel, aki a mellékelt képeket is készitette, azonban a szükséges negativokat hosszas keresés után sem találta meg. Uj felvétel elkészitésére sem vállalkozott, mert a kielégitő felvételhez, vagy reprodukcióhoz megfelelő anyaggal nem rendelkezik.



A holokauszt vasvári áldozatainak emlékműve, 1949

Fenti okokból kérésüknek csak módosítva tudunk eleget tenni és reméljük, hogy esetleg Budapesten megfelelő méretü reprodukciót módjukban lesz készittetni. (Szakértői vélemény szerint tökéletes reprodukciót Bp-en sem valószinű, hogy tudnak róla késziteni, mert a feliratok nem lesznek ilyen tisztán olvashatók). – Ha ez sem volna megoldható ugy kérjük ezen képeket továbbitani.
Tájékoztatásul még megjegyezzük, hogy a mártirjaink emlékmüve a templom elé, nyitott előcsarnokként van épitve, a belső oldalon jobbról márványtáblákba vésve vannak megörökitve a nevek. A közölt számszerü adatok és a felvésett nevek számszerüen azért mutatnak eltérést, mert egyes hitközségünk területén lakó családok olyan elpusztult családtagjai is a családdal együtt itt vannak megörökitve, akik nem közvetlenül Vasvárról lettek elhurcolva. A belső oldalon balról jelképes sir van elhelyezve.

Vasvár, 1956. augusztus 19.

Hittestvéri üdvözlettel:
A vasvári szórvány nevében:
Gottlieb György

Mellékelve: 9 drb. fénykép.
Ajánlott!

VÉSZTŐ

Magyar Izraeliták Országos Irodája
Budapest.

Hivatkozással 5182/1956. sz. átiratukra mellékelve küldjük a templomunkban elhelyezett mártir emléktábláról készitett 3 db. 13x18 fényképet, valamint az eredeti filmet.-

Egyben közöljük a következő adatokat:

1. Hitközségünk létszáma 1944. március 19.-én: 112 volt.
2. Ezek közül elpusztultak 64.-en.
3. A gettózás előtt 1 templom volt, ez megmaradt.-
4. A templommal egybeépitett – hitoktatás célját szolgáló – iskola helyiség volt, ez megmaradt.-

A további kérdésekre válaszolva közöljük:
a. Martir emlékmü a templom falában van elhelyezve, melynek fényképét csatolom.
b. Martir emlékkönyvünk van, melyben ugyanezen nevek vannak feltüntetve, mint az emléktáblán, – héber néven, melyet minden Hazkara[95] alkalmával recitálunk.-
c. Dokumentációs anyaggal nem rendelkezünk.-

[95] Hazkara = a közösség halottaira emlékező szertartás, a liturgiai rendben évente négyszer.

d. A gettózás április 11.-én kezdődött Vésztőn, innen bennünket junius 21.-én Szolnokra vitték, ahol a Gettóban levőket két felé osztották, az egyik Auschwitz haláltáborába került, a másik felét Ausztriába deportálták…

Vésztő, 1956. augusztus 15.

Hittestvéri üdvözlettel:
Láng Mihály

A fényképész nyugtáját 35 Ft.-ról csatolom.
Ajánlott!

UNGÁR SÁNDOR LEVELE (SZEGED)

Szeged 1956 aug. 20

T.
Sós Endre szerkesztő urnak
Budapest.

Igen tisztelt szerkesztő ur! Lapunk az Uj Élet legutóbbi számából olvasom cikkét arról, hogy a Párisban felavatásra kerülő Európai mártirok emlékmüvének muzeuma számára a volt deportált hittestvéreinktől szenvedéseink és más, a fasiszta dulást megelőző időkből eredő dokumentumokat stb. Ön átveszi és rendeltetési helyére juttatni szives lesz. Én is össze szedtem sebtében dolgokat, azonban bizonyos hogy van még nállam ezeken kívül is olyan irás ami feltétlenül bele tartozik a muzeális értékek közzé, azonban az idő rövidsége miatt nem áll módomban azokat most sürgösen elő keresni, rövidesen pesten leszek, 10-12 nap, és személyesen fogom akkor Önnek a még előkerülő okmányokat átadni.
A mostani komplekszum 34 drb. külömböző okmányokból és 2 drb. fénykép mellékletből tevődik, tulajdonképpen a most Önhöz küldött irásokat az Ereci muzeum[96] számára tartottam fent, de megitélésem szerint Párisban biztosabb helyük lesz.
Ezeken kívül van feleségemnek egy Auswitzi tárgyu szindarabja is amit nemrégiben küldött be a Magyar Nemzet

[96] Ereci múzeum: ebben az összefüggésben a jeruzsálemi Yad Vashem múzeum.

szerkesztőségéhez elbirálás végett. Sziveskedjen ezt megtekinteni ha érdekli. Ezen szindarabot feleségem eredeti és hiteles adatok alapján irta a hazatérésünk utáni években az akkori nagy megrendülésében éppen az Auschwitzi mártirok emlékezetére. Ha e kérdéses mü is alkalmasnak bizonyul az Ön elbirálása szerint a kérdéses célra ugy természetesen ezt is szivesen átengedjük a muzeum számára.
Csak egy kérésem van e dolgokkal kapcsolatosan, az hogy az általam adott irások mint egy egész komplexum, külön, egészként kezeltessenek. Amennyiben, és hiszem is hogy érdekelni fogja Önt, ill. a biráló bizottság igen tisztelt tagjai feleségem irása, ugy ezt sziveskedjenek velem tudatni hogy azonnal az Önök kezeihez való juttatás érdekében eljárhassak a kérdéses ujság szerkesztőségénél.
Szeged, 1956 augusztus hó 20.

Tisztelettel
Ungár Sándor Kálmány Lajos u. 7.
Szeged

U.I.
Igen tisztelt szerkesztő úr! most utólag jut eszembe hogy a felszabadulásunk után, Hillersleben, Magdeburg mellett, volt táborunkban tifusz tört ki, ennek az igen nagy mértékben közöttünk elterjedt vésznek több mint 200 halálos áldozata volt, táborunk 4.500 emberből tevődött és csak az Amerikai katona orvosok gigászi munkájának köszönhettük hogy – „csak" ennyi volt az áldozatok száma. Magyarországba történt hazatérésünk elött ezen 200-as temetőt a Magdeburg-i akkoriban megalakult zsidóhitközség

gondjaira biztuk, pontos névsort a mártirjainkról tehát az ottani hitközség tud nyujtani, kérem ezért kedves szerkesztő úr Önt, hogy ezt az ügyet tovább vinni sziveskedjen hogy az eltemetett mártirjaink lajstromba vétessenek szintén, emlékük megörökitése miatt.

tisztelettel

A kötetben szereplő képek jegyzéke

A képek a megjelenés sorrendjében. Ahol másképp nem jelöltük, a fényképek az 1956-os felméréshez készíttetett felvételek, melyeket a MIOK adományozott a Múzeum gyűjteményének. A 14.xxx leltári számú fényképeket a VI-6-1: „Memorial du Martyr Juif Inconnu-vel kapcsolatos iratok" közül emeltük ki. A megadott méretek a vízszintes-függőleges méreteket jelentik.

11. oldal: Az Ismeretlen Zsidó Mártír Emlékművének kriptája Párizsban. Poll, Willem van de felvétele, 1956. Fénykép negatív, 6 × 6 cm (Nationaal Archief, Hága)

18. oldal: A "Megillat Horthy": a magyarországi holokauszt történetéről készített emléktekercs. Budapest, 1956. (MZsML 77.1)

27. oldal: A Pécsi Izraelita Hitközség mártírkönyvéről készült fénykép. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 17,5 × 11,5 cm. (MZsML F66.868)

28. oldal: A nagykőrösi zsinagógában elhelyezett két tábla a holokauszt áldozatainak neveivel. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 17,5 × 13 cm. (MZsML F66.855)

31. oldal: A holokauszt bonyhádi áldozatainak emlékműve a neológ zsidó temetőben. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 18 × 13 cm. (MZsML F97.75)

35. oldal: A holokauszt nyíregyházi áldozatainak emlékműve a zsidó temetőben. Csépány Tibor felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 18 × 12 cm. (MZsML F14.162)

36. oldal: A holokauszt tabi áldozatainak emlékműve. Ismeretlen fényképező felvétele, 1954. Fekete fehér fénykép, 14 × 9 cm. (MZsML F66.943)

38. oldal: A holokauszt kiskunhalasi áldozatainak emlékműve. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 17,5 × 11,5 cm. (MZsML F14.129)

41. oldal: A megszűnt pécsváradi zsinagóga belső tere. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 14 × 9 cm. (MZsML F73.161)

104. oldal: A holokauszt bajai áldozatainak emlékműve a zsidó temetőben, rajta 1160 névvel. Baja, 1956. Fekete-fehér fénykép, 18 × 13 cm. (MZsML F14.146)

110. oldal: A holokauszt beledi áldozatainak jelképes síremléke. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 13 × 18 cm. (MZsML F66.744)

112. oldal: A holokauszt bonyhádi áldozatainak névsora, feltehetően zsinagógai megemlékezésekhez készített formában, héber szöveggel. MZsML VI-6-1-4: A MIOK körkérdésére beküldött veszteséglisták, ltsz: 68.73.4

119. oldal: A holokauszt rákospalotai áldozatainak névsora a zsinagóga udvarán emelt emlékművön. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 13 × 18 cm. (MZsML F14.167)

121. oldal: Auschwitz-i hamvak sírja a rákospalotai zsidó temetőben. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 13 × 18 cm. (MZsML F14.168)

126. oldal: A holokauszt áldozatainak emléktáblája, Csenger. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 14 × 9 cm. (MZsML F66.763)

139. oldal: A kerecsendi erdőben legyilkolt munkaszolgálatosok sírja az egri zsidó temetőben. Fényszöv felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 17,5 × 12 cm. (MZsML F66.775)

145. oldal: A holokauszt győri áldozatainak emlékkönyve a temetőben felállított emlékmű belső terében. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 17,5 × 13,5 cm. (MZsML F66.781)

146. oldal: Az Ásványrárón exhumált Krausz Ibolya síremléke a győri zsidó temetőben. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete-fehér fénykép, 13,5 × 17,5 cm. (MZsML F66.782)

150. oldal: A hajdúböszörményi gettó deszkapalánkja és kapuja, előtte álló csendőrrel. Ismeretlen fényképező felvétele, 1944. május-június. Fekete fehér fénykép, 21.5 × 16 cm. A fénykép a Hajdúböszörményi Izr. Hitközség ajándéka a Zsidó Múzeumnak, 1951-ben. (MZsML F02.27)

162. oldal: A holokauszt hódmezővásárhelyi áldozatainak jelképes síremléke. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 12,5 × 18 cm. (MZsML F66.950)

169. oldal: A holokauszt jánosházai áldozatainak emlékműve a zsidó temetőben. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 9 × 13 cm. (MZsML F66.940)

175. oldal: Az Auschwitz-Birkenauban elpusztítottak emlékműve a felrobbantott krematórium előtt. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 1956. (MZsML F66.748)

184. oldal: A holokauszt kunmadarasi áldozatainak 1949-ben emelt emlékműve a zsidó temetőben. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 9 × 14 cm. (MZsML F14.126)

191. oldal: A holokauszt makói áldozatainak emléktáblája a makói neológ zsinagógában. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 18 × 13 cm. (MZsML F14.131)

198. oldal: A holokauszt mezőkövesdi áldozatainak emléktáblája a zsidó temetőben. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 14 × 9 cm. (MZsML F70.276)

210. oldal: A holokauszt nagydorogi áldozatainak 1956-ban összeállított névsora. Kézírás, tinta. MZsML VI-6-1-4: A MIOK körkérdésére beküldött veszteséglisták, ltsz: 68.73

213. oldal: A holokauszt nagykátai áldozatainak síremléke a zsidó temetőben. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 6,5 × 9,5 cm. (MZsML F80.14)

215. oldal: A holokauszt nagykőrösi áldozatainak emlékműve a zsidó temetőben. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 18 × 13 cm. (MZsML F14.164)

230. oldal: A Kövesi család holokauszt során meggyilkolt tagjainak közös jelképes síremléke az orosházi zsidó temetőben. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 8 × 13,5 cm. (MZsML F66.862)

236. oldal: „Paksról elhurcolt mártír hittestvéreink névjegyzéke". Irkafüzetben rögzített névsor, kézírás. Paks, 1956. MZsML VI-6-1-4: A MIOK körkérdésére beküldött veszteséglisták, ltsz: 68.73.20

238. oldal: A pápai zsidó közösség holokausztban meggyilkolt tagjaiank emléktáblája a zsinagógában. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 13 × 18 cm. (MZsML F14.161)

240. oldal: Eltemetett „R.I.F." szappanok sírja a pécsi zsidó temetőben. Violáné Krakauer Erzsébet felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 12 × 17 cm. (MZsML F66.867)

253. oldal: Emlékhely a sárvári zsidó temetőben. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 6,5 × 9,5 cm. (MZsML F70.376)

260. oldal: Emléktábla Szegeden. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 9 × 14 cm. (MZsML F66.876)

272. oldal: A holokauszt szolnoki áldozatainak névsora a zsinagóga előcsarnokában lévő emléktáblán. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 12,5 × 18 cm. (MZsML F66.879)

280. oldal: Meggyalázott tóratekercsek sírboltja a büdszentmihályi (ma: Tiszavasvári) zsidó temetőben, homlokzatán a holokauszt áldozatainak emléktáblájával. Ismeretlen fényképező felvétele, 1956. Fekete fehér fénykép, 9 × 14 cm. (MZsML F70.439)

293. oldal: A holokauszt váci áldozatainak névsora, 1956. Gépelt, utólagos ceruzás megjegyzésekkel. MZsML VI-6-1-4: A MIOK körkérdésére beküldött veszteséglisták, ltsz: 68.73.

297. oldal: A holokauszt vasvári áldozatainak emlékműve, Vasvár. Jakab Imre felvétele, 1949. Fekete fehér fénykép, 8,5 × 14 cm. (MZsML F14.136)

„Megnyugvásunkra szolgál, hogy fenti adatokkal módot adtunk ahhoz, hogy hitközségünk mártírjainak emléke az épülő monumentális emlékműben is megörökítve lehessen." (Sárvári hitközség)

Az 1956-os forradalom 70. évfordulójához kapcsolódó forráskiadványunk a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár egy eddig kutatók számára is ismeretlen dokumentumegyüttesét mutatja be. Az 1956 augusztusában készült felmérés a vidéki zsidó közösségek korai holokausztemlékezeti kultúrájának legátfogóbb dokumentuma, és egyúttal pontos pillanatképet ad a közösségek állapotáról közvetlenül a forradalom és az azt követő kivándorlási hullám előtt. Ezek az események jelentősen átalakították a magyarországi zsidó társadalmat, és számos vidéki hitközség megszűnéséhez vezettek.

Az adatgyűjtés a párizsi Ismeretlen Zsidó Mártír Emlékművének szervezőbizottsága felkérésére indult. A Magyar Izraeliták Országos Irodája arra törekedett, hogy a magyarországi zsidóság tragédiája méltó módon jelenjen meg a készülő párizsi gyűjteményben, amely az európai zsidóüldözés első összeurópai emlékezeti helyének készült.